

Nagybocskai Tamás

Evangélikusok Nagyatádon

**A nagyatádi evangélikus gyülekezet és
templom története**

MÚLTIDÉZŐ XXVIII.

Nagybocskai Tamás

EVANGÉLIKUSOK NAGYATÁDON

**A nagyatádi evangélikus gyülekezet és
templom története**

Nagyatád
2017

Kiadó:
Nagyatád Város Önkormányzata

Felelős kiadó:
Ormai István
polgármester

© Nagybockai Tamás

ISBN 978-963-87153-3-3

Tördelőszerkesztő:
Lengyák András

Készítette
a nagyatádi Mini Nyomda Kft.
300 példányban

*„Amiket hallottunk és láttunk,
mert őseink elbeszélték nekünk,
nem titkoljuk el fiaink előtt,
elbeszéljük a jövő nemzedéknek:
az Úr dicső tetteit és erejét,
csodáit, amelyeket véghezvitt.”*
(Zsolt 78,3,4)

BEVEZETŐ

A legtöbb embernél megvolt, megvan az igény a csodákra. Vágynak arra, hogy valami természetfeletti eseménynek lehessenek tanúi. Ezeknek a vágyaknak készséges kiszolgálói a filmgyártók és a meseként tálalt Harry Potter-féle történetek, de sorolhatnám még, akik jól megélnék abból, hogy megfeleljenek ennek az igénynek. A csodavárás mindig is jelen volt az emberiség történetében.

Van viszont egy másik csoport, a magukat racionális gondolkodóknak vallók, akik makacsul kitartanak amellett, hogy „csodák nincsenek”. Ám szükségtelen a csoda kérdését most filozofikus szinten tárgyalni.

Hétköznapi értelemben bizonyára sokan megéltünk olyan helyzetet, amikor magunk is megállapíthattuk: csoda történt. A nagyatádi evangélikusok sokszor megtapasztalhatták Isten számtalan csodáját. A hívő ember számára a csoda mindig Isten kegyelméről beszél. Kegyelem, mert nem érdemeink szerint kapjuk, tapasztaljuk meg. Éppen ezért nem is egyformán érzékeljük.

Amikor e munkához hozzáláttam, és feltárult előttem az *őseink* által *elbeszélt* múlt, tanúja lehettem annak a csodának, csodák sorozatának, ami — többek között — arra

készítetett, hogy lejegyezzem a *jövő nemzedéknek az Úr dicső tetteit*, és írhasak azokról, akiket ehhez Isten eszközéül választott. Nem magától értődő, hogy 40-50 főből álló közösség templomot tudjon építeni, fenntartani, és megőrizni az elkövetkezendő nemzedék számára. Ez csoda volt a múltban és számunkra a jelenben is az. Szándékom szerint nem csak az evangélikusok, hanem településünk történetének egy kevésbé ismert szegletét is megismerheti az, aki végigköveti a következő fejezetekben leírtakat.

Ismételten számtalan támogatóm akadt, akik nélkül nagyon sok fontos ismeretanyag kimaradt volna e krónikából. Legnagyobb segítőim (biztatóim) a *Fuchs-Fónyad család* tagjai és a nagyon sok dokumentumot őrző *Hajdu Zsolt* voltak, de természetesen a lelkészfényképek és további adatok, képek beszerzésében mindenki mástól (gyülekezetünk tagjaitól) is nagyon sok segítséget kaptam. Köszönöm *Ormai István* polgármester segítségét írásom megjelentetéséhez, *Hauptman Gyöngyi* segítségét és biztatását! *Jakab László Tibor* és *Lengyák András* hozzáértése is kellett, hogy megfelelő módon adhassam át olvasómnak e dolgot. Ezúton is köszönöm mindnyájuknak!

Nagyatád, 2017. augusztus 20.

Nagybocskai Tamás

A KEZDETEK

Magyarországon a protestáns gyülekezetek, így a nagy-
atádi evangélikus felekezet kora is a reformáció kezdetéhez
viszonyítható. Az idei évben, 2017-ben emlékezik meg a vi-
lág, ezen belül kiemelten a protestáns felekezetek a refor-
máció 500. évfordulójáról. A helyi evangélikus közösség
gyülekezetté szerveződése 1910-es időpontja alapján nem
minősíthető *nagy múltúnak*, de mindig éltek e tájegységen
protestánsok, ezen belül evangélikusok. Érdeemes röviden
áttéteket adni erről, kerülve a „mi lett volna, ha” beve-
zetővel ellátott eszmefuttatást, amiről tudjuk, hogy nem
történelmi kategória.

A Dunántúl protestáns kultúrája a legrégebb a mai Ma-
gyarországon. A reformációnak Németországból és
Svájcából érkező hírnökeit ez az országrész megértő lélekkel
és kész szívvel fogadta. A területet elég vegyes összetételű
népesség lakta. Tudjuk, hogy Nagy Atádon horvátok (Veli-
ka Atadu, később Horvát Atád) éltek. Soproni és Vas me-
gyei határvidéken bajor származású németek (hiénc),
Zala megye délnyugati részén vendek, a Közép-Dunán-
túlon szlávok (a helynevek mutatják) voltak, akik beleol-
vadtak a magyarságba. Az órségi határvidékre besenyőket
telepítettek (kitűnő nyilasok voltak), Kemenesaljára széke-
lyeket. Az osztrák protestánsok közül is sokan kerestek
nálunk menedéket. A török elől menekülők is hozzájá-
rultak ahhoz, hogy vegyes összetételű lakosságról írhas-
sunk.

Sopron német ajkú lakóinál találkozunk legelőször (kb.
1520-tól) Luther tanainak hatásával. Azután Pápa, mint
Thurzó Elek, majd *Enyingi Török Bálint* birtoka és Sárvár,
Nádasdy Tamás városa lesznek a dunántúli reformáció első

központjai. Luther tanítása befogadásánál döntő jelentőséggel bírt az alapvetően írástudatlan népesség földesurainak áttérése. A magyar főurak közül a dunántúli részeken — az említetteken kívül — ilyenek voltak a *Perényi*, *Bánffy*, *Zrínyi*, *Erdődy*, *Batthyány*, *Dersffy* és *Széchy* családok. Ám sok más nemesi család (*Ostffy*, *Choron*, *Ákosházy*, *Sárkány*, *Kisfaludy*, *Káldy*, *Török*, *Wittnyédy*) lesznek evangélikus hitünk első védői. A reformáció tanainak gyors elterjedésében nem csak a lelkészeknek, tanítóknak, hanem a világi patrónusoknak, az említett földesuraknak és városi szenátoroknak is nagy érdemük volt. A tudósok mellett lantosok (Török Bálint udvarában *Tinódi Sebestyén*) és kegyes poéták is szerepet vállaltak a tan hirdetésében.

Tájegységünkre fókuszálva *Nádasdy Tamásnak* (1554-től Magyarország nádorispánja) Zalában és Somogyban is voltak birtokai (Nagykanizsa, Gyékényes, Zákány, Iharos, Iharosberény, Pogányszentpéter, Böhönye, Hetes, Mérő, Rinyaszentkirály, Homokszentgyörgy), *Enyingi Török Bálinthoz* tartozott Csurgó, Porrogszentkirály, Somogyvár, Szentmárton; a *Zrínyi* családé Udvarhely, Szigetvár. Önálló, helyi lutheránus birtokosai voltak Nemespátrónak, Sandnak, Vésének. Jelentős szerepe volt a hit terjesztésében Enyingi Török Bálint feleségének, *Pempflinger Katalinnak*, akit „lutheránus nőoroszlánnak” is hívtak.

Számtalan települést lehetne még felsorolni, de sokkal egyszerűbb azt megemlíteni, hogy hol maradt római katolikus plébánia. Egy 1549-ből származó jegyzék szerint Somogyváron a bencés apátság és a szintén bencés alapítású babócsai plébánia maradt meg.¹

A reformáció pozitívumai közül talán az egyik legfontosabb, hogy a hívek anyanyelvükön ismerhették meg az

¹ Segesdről a ferencesek 1555-ben menekültek el és csak 150 év múlva tértek vissza birtokjoguk érvényesítésére.

evangéliumot. Nádasdy Tamás a Sárvár melletti Új-Szigeten könyvnyomdát állíttatott (Mátyás király budai nyomdája utáni első magyar nyomda volt), ahol *Sylvester János* átültetésében jelent meg 1541-ben az Újtestamentum első magyar nyelvű teljes fordítása.

Az egyébként nagyon sok szenvedést okozó török uralom is segítette a protestantizmus terjedését. Előfordult, hogy Somogyban egy-egy török pasa védlevelet adott a protestáns lelkészeknek, hogy háborítatlanul működhessenek. Természetesen nem hitelveik elismeréseként, hanem kevésbé jelentettek veszélyt a saját adójuk beszedésére, mint a veszprémi püspökséghez tartozó birtokok után járó tized megfizetői.

Somogy megyében gyorsan terjedt a kálvini irányzat is, elsősorban a megye keleti részén, míg a nyugati oldal megmaradt Luther tanítása mellett. Rendszeresek voltak a hitviták is, de általánosságban elmondható, hogy az igehirdetők is múlt, hogy melyikből mennyit fogadott el. Az egyházszervezet is csak kialakulóban volt (általában a német felépítést vették át), de a kezdetekben nem volt olyan szilárd hitvalláson alapuló elkülönülés, mint később, illetve napjainkban.

Nem csak sok templom, de felekezeti iskola is épült ezekben az időkben. Nem része munkámnak, hogy felsoroljam híres igehirdetőinket, tanítóinkat. Ezek nevei sok helyen felvésettek márványtáblákra, és bizonyára odafenn is jegyezve vannak. Három lelkész nevét mégis megemlítem, mert Nagyatád közvetlen szomszédságában működtek. Taranyban (Tarány) 1631-ben *Kenyeres István*, 1654-től a légvári születésű *Ivanko Péter*, Ötvösön (Eötvös) 1651-ben *Czeglédy György* lelkészek neve jelzi, hogy e helyeken is volt evangélikus gyülekezet.

Az *ellenreformáció* már 1525-ben megindult azzal az országgyűlési határozattal, hogy Luther követőit élet- és jószágvesztéssel büntessék, de ennek akkor még nem tudtak érvényt szerezni. A legeltökéltebbek a Magyarországon 1586-ban letelepedett jezsuiták voltak. A császári zsoldosok (*Basta, Belgiojoso*) híresek voltak kegyetlenkedéseikről. A reformáció hívei *Bocskai István* erdélyi fejedelem vezetésével a vallásszabadság védelmére fegyvert fogtak, aminek eredményeként 1606-ban született békekötés. Ezt 1608-ban az ország törvénycikkei közé emelték, de katolikus részről nem tartották be. A zaklatások folyamatosak voltak, templomokat, iskolákat vettek el és állandósultak a tetteleges bántalmazások is. Ez felerősödött, amikor *Pázmány Péter* jezsuita 1616-ban esztergomi érsek lett. Ő maga, igen meggyerő modorával, több mint 50 főnemest vett rá a rekatolizációra.² Ismert az evangélikus Csepreg város kiirtása 1621-ben, amikor is 1223-an estek áldozatul.

Az ellenreformáció vihara különösen I. Lipót uralkodása (1657—1705) idején tombolt. Az 1671—1681 terjedő időszakot nevezzük a magyar protestantizmus gyászévtizedének. 1673—74-es években *Szelepcsényi György* esztergomi érsek a pozsonyi törvényszék elé idéztetett 337 papot, tanítót megvádolva őket a Wesselényi-féle összeesküvésben való részvétellel. Börtönökben kínoztatta őket, és ismert, hogy 41 prédikátort hurcoltatott Nápolyba gályarabságra. Somogyból viszonylag kevesen tettek eleget a pozsonyi idézésnek, inkább a török hódoltsági területre menekültek.

Thököly Imre szepesi gróf által kivívottak eredményeképpen 1681-ben I. Lipót a soproni országgyűlésen elfogadta, hogy a földesúri jogok szabad gyakorlása mellett

² A 21 éves Batthyány Ádámnak Pázmány grófi címet ígért, aki ennek hatására 1630-ban Bécsben áttért a „pápás hitre”. Szintén Pázmány hatására tért át a Zrínyi és a Bánffy család is.

a protestánsok szabadon gyakorolhatják vallásukat, meggyéenként két templomuk lehet az ún. artikuláris helyeken. Később ezt úgy értelmezték, hogy ez csak azokra a területekre érvényes, amelyik 1681-ben I. Lipóthoz tartozott. Mivel Somogy ez előtt a nagykanizsai várat birtokló Musztafa pasáé volt (1690-ben adta fel), kimondták, hogy Somogyban csak a római katolikus vallást szabad gyakorolni.³

Az erőszakos áttérések 1715 után újra erősebbek lettek. Sok helyen került sor összetűzésre, templom- és iskolarombolásra (pl. Gyékényesen). Az evangélikus gyülekezetek száma rohamosan csökkent. III. Károly rendelete (Carolina Resolutio) a protestánsoknál különbséget tett nyilvános és magán vallásgyakorlat között. A nyilvános az artikuláris helyekre korlátozta. Somogy-Zalában Iharosberény és Surd kapott ilyen státuszt. A magyarországi evangélikusok 1681 és 1773 között 675 templomot veszítettek el.

II. József türelmi rendelete (edictum tolerantiae) jelentős változást jelentett a korábbi üldöztetések kora után. A törvény kimondta a nem katolikus felekezetek számára a törvény előtti egyenlőséget, a templomépítés lehetőségét (torony nélkül), és, hogy a nem katolikus alattvalók is válalhattak közhivatalt.

³ Kolonics érsek 1701-ben a vármegyéhez olyan rendeletet küldött, miszerint Somogyból, mint a töröktől visszahódított tartományból a protestantizmus kiirtandó. II. Rákóczi Ferencnek köszönhető, hogy ezt nem tudták végrehajtani. Az 1711-es szatmári béke ugyan ismét kimondta a vallásszabadságot, de ez is csak papíron létezett.

NAGY ATÁD SZÓRVÁNY EVANGÉLIKUSAI

A nagyatádi uradalom 1722-től a Czindery családé. 1740-ben *Czindery Ferencz Ignác* ferenceseket telepít Atádra, 1761-ben templomot is építtetett a községbe. Ekkortól indul meg az a folyamat, amely során több magyar család is idetelepül, és az idegen ajkúak is lassan elmagyarosodnak. Az uradalom tulajdonosai a Czinderyektől *Csuzy Pál*-ig elkötelezett római katolikusok voltak, és ez meghatározó volt az itt élők felekezeti hovatartozására. Ahogyan *Pázmány Péter* — tulajdonképpen kánonjogellenesen — megfogalmazta: „*Akié a fundus, azé a capella*”. A nemesi birtokon álló templom tulajdonjoga a birtokosé, így az ősi nemesi szabadság megsértése az, ha a jobbágyok másféle vallást követnek, mint amilyet földesuruk jónak tart és engedélyez.

1856-tól érkezik településünkre a *Meller* család, amelynek minden tagja — akkori megfogalmazással — a zsidó hit elkötelezettje. A felekezeti arányok nagymértékben továbbra sem változnak, de *Meller Manó* idején él a legtöbb izraelita a községben, mégpedig a századforduló idején. Nem célja írásomnak, hogy ennek pozitív hatásait elemezzem, de tény, hogy az itteni kereskedelem fellendítésében is nagy szerepet játszottak.

Protestáns, de különösen evangélikus hívők csak szórványként vannak jelen. A „szórvány” kifejezés vallási értelmezése csak körülírva adható meg. Azt jelenti, hogy a településen belül semmilyen egyházi szerveződésbe nem tagolódnak a hívek, hitéleti ellátásuk más, lelkésszel rendelkező településről történik. Ha nincs belülről induló vagy kívülről érkező segítség, szervező erő, tömörszerűségéből az asszimiláció hatására fokozatosan veszít, jelentéktelenné válik.

Számszerűsítve a lélekszámot: az 1934-től fellelhető egyházkerületi kimutatások közül a Magyar-Óváron 1861-ben kiadott egyházkerületi névtárban Nagy-Atádon 15 evangélikus szerepel, Vése szórványaként. Ugyanekkor Szobon 150, Baracson 96, Ötvös-Könyiban 35 evangélikus volt. A későbbi névtári adatok az anya- és szórványtelepülések evangélikusait egy számmal hozza.

A felekezeti megoszlás alakulását jól szemlélteti a bemutatott táblázat.

Nagyatád felekezeti megoszlása

Év	Össznépesség	Katolikus Római	Görög	Református	Evangélikus	Görög-keleti	Unitárius	Izraelita	Baptista
1880	4496	3786	0	254	38	1	0	389	0
1890	4981	4197	1	281	49	0	0	426	0
1900	5353	4486	7	325	58	9	1	439	0
1910	5784	4990	15	220	54	13	1	447	0
1920	5894	5271	3	237	55	4	1	271	0
1930	6617	5986	5	241	62	1	0	272	0
1941	7063	6445	50	258	63	6	0	223	2
1949	6934	6527	9	245	58	1	0	20	0

A Központi Statisztikai Hivatal 1997-ben megjelent számai értelmezéséhez tudni kell, hogy az 1941 utáni számok Henész, Simongát és Bodvica lakosai felosztását is tartalmazzák. 2001-ben 112, 2011-ben 90 evangélikust jegyzett a népszámlálás.

Az akkori hittestvéreinknek rendszeresen igénybe vehető istentiszteleti helyük nem volt, a vései lelkész csak akkor utazott Nagy Atádra, ha temetési szolgálatot kellett ellátni. Sürgős esetben (koporsós temetéssel nem lehetett várni) előfordult, hogy református lelkészt kértek fel. Téli időszakban gyakran megtörtént, hogy Vése elérhetetlen volt.

Egy akkori feljegyzés szerint könnyebb volt Budapestre eljutni, mint Vésére. Az egyházi előírások szerint a kiterjedt szórványterület településeire évente két alkalommal kellett megjelennie a lelkésznek. Keresztelésre — ennek időpontja tervezhetőbb volt — Vésére vitték a kisgyermeket.

Az 1910-es adatnál Nagyatád már fiókegyházként szerepel a vései anyagyülekezethez tartozó 61 település között,⁴ de ez már egy új fejezet.

⁴ A vései anyagyülekezethez (942) tartozott leányegyházközségeként Szőkedencs (245), fiókegyházközségeként Somogyszob (140), Nagy-Atád (54), Nemes-Déd (38), Alsó- és Felsőseged (29), Marczali (28), Böhönye (22), szórványként Hencse (18), Lábod (17), Várászló (17), Balatonkeresztúr (16), Bárdszerászló (16), Nagykorpád (16), Ötvös (16), Kadarkút (15), Szakácsi (15), Rinyaszentkirály (12), Vrácsik (10), Fajsz (9), Nikla (5), Buzsák (9), Kisberki (9), Kónyi (9), Szomajom (7), Csököly (8), Pusztakovácsi (8), Bolhás (7), Visnye (7), Beleg (6), Besnyő (6), Főnyed (6), Gomba (5), Nemesvid (4), Saárd (6), Balatonújlak (5), Görgeteg (5), Szenna (5), Balatonberény (2), Csokonya (2), Gige (2), Henész (2), Jákó (2), Kéthely (2), Tapsony (2), Visonta (2), Balaton-szentgyörgy (2), Bize (2), Mesztegnyő (2), Rinyaújlak (2), Sávoly (2), Tótszentpál (2), Felsőzsitva (1), Hosszúfalu (1), Nemeskiszfalud (1), Simonyi (1), Fehéregyház (1) Mike (0). Összesen 1713 lélek.

LELBACH KERESZTÉLY SZÍNRE LÉP. AZ EVANGÉLIKUS FIÓKGYŰLEKEZET MEGALAKULÁSA

Meller Manó 1889. november 18-án bekövetkezett halála (a soproni zsidó temetőben nyugszik) után az uradalom irányítása továbbra is a család tagjainak kezében maradt, de a többirányú vezetés az eredményesség rovására ment. A századforduló után többször kellett hitelt felvenni úgy, hogy a törlesztés késett vagy elmaradt. Ahogyan ez lenni szokott, már a hitelező pénzintézet volt döntési helyzetben a felgyülemlett adóságok miatt. Az uradalom részenkénti értékesítése már nem jelentett volna megoldást, az egész eladása mellett döntöttek, és meghírdették az akkor szokásos módon (közlöny, gazdasági szaklapok).

A hirdetésre egyetlen komoly vevő jelentkezett, aki az egész uradalmat hajlandó volt megvenni, *Lelbach Keresztély* bácskai földbirtokos.

Leírtam már, és többször szólhattam is róla, hogy személye megkerülhetetlen a nagyatádi evangélikus gyülekezet és templom történetéről szóló és a városi megemlékezéseknél. Személyében színre lépett az az ember, aki rendelkezett azzal az erővel, tulajdonságokkal, akarattal, ami szükséges volt ahhoz, hogy a településen élő szórványevangélikusokat kiemelje szórvány helyzetükből, de bátran állíthatjuk, hogy református testvéreinknek is — áttételesen — ő adta meg a gyülekezetszerveződéshez a legfőbb bátorítást (az anyagi támogatáson túl). Természetesen nagyon sok másban is elévülhetetlen érdemeket tulajdoníthatunk neki, ami Nagyatád fejlődését, iparosodását, településszerkezetét meghatározta, de jelen írásomnak nem ez a fő témája.

Lelbach Keresztély 1860. március 13-án született a bácskai Cservenkán, elkötelezett német, lutheránus családban, ahol felmenői voltak az 5600 lelkes gyülekezet legfőbb támogatói, világi előljárói. A cservenkai evangélikusok 1785-től eredeztették gyülekezetüket a nem sokkal oda-településük utáni időből. Szinte teljesen német ajkú közösségben csupán 150-200 más felekezetű élt. A két világháború utáni politikai átrendeződések következménye, hogy ez a gyülekezet ma már nem létezik. Az 1800-as évek második felében viszont a nábob Lelbachok a 14 000 holdas birtokain lévő települések evangélikus gyülekezeteiben vezető tisztségviselők, felügyelők voltak. A Bács-Szerémi Evangélikus Egyházmegye utolsó egyházmegyei felügyelője is Lelbach volt (*dr. Lelbach László*). *Lelbach Keresztély* Bajsán volt világi vezető Nagy Atádra településéig. Lutheránus családban nőtt fel, evangélikus, református iskolákba (Szarvas, Pozsony, Miskolc) járt, az 1879—83 években a Budapesti Királyi Magyar Tudomány Egyetemen joghallgató. Élete részévé vált, hogy a mindenkori lelkész mellett a gyülekezet irányításában is részt vegyen. Nagy Atádra településével teljesen más közegbe került.

Lelbachról szóló kismonográfiámban leírtakon túl most több magyarázattal szolgállok, hogy érthető legyen, miért hagyta ott az akkori Magyarország egyik legtermékenyebb termőtalajával rendelkező duboka-pusztai mintagazdaságát, agarászat terén elért sportsikereinek színterét, a vármegye elitjéhez tartozó baráti körét. *Dumas*-tól eredeztetik az ide illő szállóigét: „cherchez la femme”, keresd a nőt. A hölgyet *Bugadzsia* Évának hívták. Egyszerű polgárleány, vallása is egyedi, nazarénus volt. A főúri körökben partiképes Lelbach ezt a lányt szerette meg. Más dolgaiban is megnyilvánuló öntörvényűsége nem engedett számára más választást. Valószínű, hogy családja ígéretét vette, hogy

nem veszi feleségül ezt a nőt. Ezt betartotta, de haláláig hű maradt hozzá. Amikor Éva áldott állapotba került — az akkori szokás szerint —, az ország egyik távoli településére költöztették, hogy a „szégyenbe esett” leány ott szülje meg gyermekét. Ma már ez érthetetlen, de a XX. század elején a születési anyakönyvi kivonatoknak volt egy olyan rovata is, hogy a született gyermek *törvényes-e?*, amire *igen* vagy *nem* került bejegyzésre. Fia *Lelbach Pál* — mert Keresztély a nevére vette — 1901. június 30-án született Fiumében.⁵ A gyermek neveltetéséről, minden felmerülő költség kifizetéséről *Lelbach* gondoskodott.

Négy évvel később, amikor *Bugadzsia Éva* ismételten gyermekáldás elé nézett, bácskai környezete társadalmi rangjához méltatlannak ítélte *Lelbach Keresztélyt*, ottléte tarthatatlanná vált. Ekkor döntött arról, hogy értékesíti duboka-pusztai birtokát, és miután meglátta a hirdetést, gyorsan döntött. A Nagy Atádi uradalom 1905. július 27-én került a tulajdonába. Kisleánya, *Katalin* már itt jött a világra.

Néhány szóval nehéz jellemezni *Lelbach Keresztélyt*. Nem csak zárkózott volt, de a külső szemlélő számára mogorvának is tűnhetett. A megvásárolt 2743 katasztrális hold terjedelmű birtoka több, mint egy ekkora nagyságú földterület, mert mai településünk belterületének túlnyomó részét is tartalmazta a rajta lévő épületingatlanokkal együtt, aminek bérleti jogát is bírta (Korona és Mátyás Szálló, Méntelep Osztály épületei, majorságai). Személye megkerülhetetlen volt, de vezető tisztségeket nem vállalt csak az evangélikus egyházban. Mogorvaságát sokan egy-

⁵ A korábban általam leírtakkal ellentétben *Lelbach Pál* nem a családi sírban nyugszik. 1944-ben hunyt el, amikor budapesti gyógykezeléséről autójával hazafelé (Tolna megyében lévő házához) tartott, és találat érte. Sírhelye ismeretlen helyen van Tolnában.

részt annak is tulajdonították, hogy a német közegből ideérkező földbirtokos erős akcentussal beszélt magyarul, másrészt érezte, hogy családi élete nem felelt meg az akkor elvártaknak. Hívó, keresztyén ember volt, aki nem formálisan vallásos, hanem hitből fakadó cselekedeteivel jellemezhető. Többeken segít, de szereti, ha ő hoz erről döntést. A nyílt kérések látszólag hidegen hagyták. Egy alkalommal apácák jöttek hozzá, segítségét kérve, de elutasításban volt részük. Mire azonban visszatértek a zár-dába, már ott volt az az összeg, amire szükségük volt. Nem szerette a nyílt hálálkodást, de elvárta, hogy személyének megadják az illő tiszteletet. Kastélya előtti padján ülve gyakran rászólt a gyerekekre, ha nem köszöntek neki. Településrendezési elképzelések is vezették. A dohánybeváltó helyét is ő jelölte ki saját tulajdonából. A róla készült írásomból kimaradt, de jótékony cselekedeteire példa a háború idején tett felajánlása, amiről a Somogy Vármegye Hivatalos Lapja tudósított:

„Hirdetmény

Lelbach Keresztély nagyatádi földbirtokos nálam azon bejelentést tette, miszerint

1. a háborúban elesett öt katona családjának Nagyatádon, a dohánybeváltó hivatal melletti utcában öt házat épít, s azt a hozzá tartozó udvarral és kerttel nekik tehermentesen és díjtalanul tulajdonjogilag átadja. Aki a házat megkapja, azt legalább 10 évig el nem idegenítheti, bár azt telekkönyvileg is a nevére fog íratni;

2. a háborúban elesett tíz katona családjának vagy tíz rokkantnak, fent említett utcában tíz üres házhelyet ad kerttel, s azt nekik tehermentesen, díjtalanul tulajdonjogilag átengedi. Az adományozottnak legalább 1000 Koronával kell rendelkeznie házépítésre, s a házat az adományozástól számított 2 év alatt fel kell építenie.

Mindkét esetben a jelentkező családnak, vagy rokkantnak legalább öt gyermekkel kell bírni. Elsősorban a Nagyatádi járásbeliek, ilyenek nem jelentkezése esetén a Somogy vármegyeiek jönnek figyelembe. Jelentkezéseket nevezett földbirtokos úrnál f. évi dec. 31-ig nyújtandók be.

Adományozó fenti határidő után a jelentkezés jogát az egész ország területére kiterjeszti, s a szabad választás jogát magának mindenestre fenntartja. — A községi előjáróságok ezen hirdetménynek a legszélesebb körben leendő közzétételére felhívatnak azzal, hogy az abban foglaltakra az érdekelteket figyelmeztessék. A közgyűlés Lebach Keresztély nagyatádi nagybirtokosnak ezen nemes lelkű elhatározásáért hálás köszönetét nyilvánítja, s erről őt értesíteni rendeli.

Kaposvár 1916. dec. 7.

Kacs Kovics Lajos alispán"

Visszatérve írásom fő témájához, idetelepülése után szomorúan tapasztalja, hogy a protestánsok kisebbségben vannak, és számára idegen érzés lehetett, hogy az uradalommal együtt járó feladatként — mint kegyúr — neki kell gondoskodnia a ferences rendiekről. Temploma is csak a római katolikusoknak és az izraelita felekezetnek volt. Az ideérkezésekor 45 éves ember eddigi élete során nem ezt szokta meg. Amikor ősei Bácskába települtek, a saját lakhatásuk megteremtése mellett első volt, hogy kezdetben egy imaházat, később templomot és iskolát építsenek. Itt meg azzal találkozik, hogy a gyülekezetteremtés fontos alapköve, az iskolai hitoktatás is megoldatlan a protestáns gyermekek részére.

Elsőnek a vései egyházközséget keresi fel, majd az egyházmegyéhez fordul.

Az 1906. június 29-én tartott evangélikus egyházmegyei közgyűlésen, Vésén az ugyancsak evangélikus *dr. Noszlopy Gáspár*⁶ ügyvéddel együtt Lelbach kéri az egyházmegye pártfogását azon törekvésükhöz, hogy az állami iskolához egy evangélikus tanítót nevezzenek ki, aki az evangélikus gyermekek vallástanításáról és az evangélikus hívek lelki gondozásáról is gondoskodnék a vései lelkész vezetése mellett. Az egyházmegye örömmel támogatta a kérést. Nem tudjuk pontosan mikortól, de mindig volt ezután evangélikus tanító, aki a református gyermekek hittanoktatását is ellátta. Később a Somogyi Református Egyházmegye közgyűlési jegyzőkönyvének a hitoktatás eredményességét ellenőrző bizottsága (ennek tagja Lelbach is) jelentéséből tudjuk, hogy ezt az evangélikus tanítót, aki a protestáns gyermekek oktatását heti 4 órában ellátta, *Kaiser Lajos*nak hívták. Volt más evangélikus pedagógus is településünkön *Bognár József*⁷, valamint a nyugdíjas *Sass István*on kívül — akiről még lesz szó — *Csatáry Kálmán* igazgató, ő 1932-ben hunyt el.

Természetesen Lelbach nem állt le gyülekezetszervezői munkájában. Tudta, hogy ahhoz, hogy a reformátusokkal közös protestáns templom — mert ennek volt realitása — felépüljön, először a gyülekezetet kell megalapítani.

A vései anyagyülekezettel, illetve egyházmegyével való egyeztetés, valamint a helyi evangélikusokkal történt elhatározás eredményeként 1910. október 29-én *Németh Pál*⁸ vései lelkész és külső-somogyi egyházmegyei esperes el-

⁶ *Dr. Noszlopy Gáspár* (1857—1924) ügyvéd a helyi 48-as párt elnöke. Édesapja a szabadságharc idejéből ismert Noszlopi Gáspár öccse, *Noszlopi Titusz*, akinek halála után édesanyjával az újvárfalvai kúriából Nagyatádra költöztek. Lakásuk a későbbi főszolgabíróóság épülete volt. A fia, *Ottó* is a gyülekezet tisztségviselője lesz.

⁷ *Bognár József* a missziói gyülekezet megalakulása után hitoktatói és konfirmációs oktatói szolgálatot is ellát püspöki megbízással.

Németh Pál esperes lelkész

nökletével tartották a nagy-
atádi evangélikusok alakuló
közgyűlését. A közgyűlés egy-
hangúlag kimondta a Nagy-
atádi Ágostai Hitvallású Evan-
gélikus Fiókegyház megalaku-
lását.

A tisztségviselőket is meg-
választották. Felügyelő: *Lel-
bach Keresztély* (e tisztséget
utoljára 1905-ig töltötte be
Bajszán), gondnok: *Brunner
József*⁹, presbiterek: *báró Berg
Ottó*¹⁰, *Herman Ignác*, *Kun
János*, *Szantner Tibor*, *Trajtler
Zoltán*, *Trattner Mátyás*. Az
esperes ezen az első ülésen

megígérte, ezután minden évben egyszer vagy kétszer ki
fog jönni istentiszteletet tartani, és kiszolgáltatni az úr-
vacsorát. Bejelentette, hogy *Lelbach Keresztély* a mai nap-
pal a fiókegyházköztség tulajdonába adja a dohánybevál-
tóval szembeni szántójából leválasztott 1600 négyszögöl
telket azzal a rendeltetéssel, hogy azon templom, lelkészi,
esetleg tanítói lak épüljön, és amíg a templom felépül,
ennek jövedelme a templomalapot gyarapítsa. A gyülekezet

⁸ *Németh Pál* (1848—1932) *Németh Pál* és *Gyurácz Júlia* gyermekeként *Bükön* született. 1872—1877-ig *Pápán* segédlelkész, majd 1877. november 1-jétől 1932. június 1-jéig, haláláig *Vésén* lelkész, 33 éven át esperes.

⁹ *Brunner József* (1871—1946) *Törökkanizsán* született, *Pozsonyban* érettségizett. *Nagyatádon* 1894-től takarékpénztári főkönyvelő, majd 25 éven át igazgató. Az I. világháború alatt a *Lelbach* által működtetett helyi *Vöröskereszt Kórház* gondnoka is volt.

¹⁰ *Báró Berg Ottó* ötvösi földbirtokos volt, a vármegyei törvényhatósági bizottság tagja, 1912. április 12-én *Bécsben*, 48 éves korában elhunyt.

köszönetét is jegyzőkönyvezték, és rögzítették, hogy a testvér református hívekkel egyesülve kívánják fejleszteni a protestáns hitéletet, és ennek előkészítésére *Nagy Lajos* református esperes és *Janó István* lelkészeket kérik fel, akik szintén jelen voltak.

PROTESTÁNS TEMPLOM ÉPÍTÉSÉNEK TERVE, AZ IMAHÁZ FELSZENTELESE

Lebach tudta, hogy a közös templom megvalósulásához nem elég a földadomány jövedelme. Hogy lendületet adjon a további adománygyűjtéshez, 1921. június 21-én újabb adománylevelével 50 000 db nagyméretű faltéglát és 5000 db cserépszindelyt adományoz a gyülekezetnek. Az adományozásra földbirtokos társait is felszólítja. *Christian Kraft zu Hohenlohe-Oehringen* herceg¹¹, a kaszói uradalom gazdája — szintén evangélikus — 30 m³ ácsolt épületfa adományozásáról állít ki kötelezvényt. *Mándy Sámuel* főrendiházi tag, a simongáti uradalom tulajdonosa 100 000 koronát ajánl fel. Egész Nagyatádon gyűjtöttek az új templom javára, és vallási felekezetre való tekintet nélkül adakoztak, sőt vidéken is eredményes volt a felhívás. A feljegyzés szerint 39 194 korona folyt be.

Eltérő időközönként tartottak istentiszteleteket a polgári iskolában, mely alkalmakra Lebach saját költségén hozatott lelkészeket, hol evangélikust, hol reformátust. Az istentiszteleteket mindkét felekezet hívei látogatták. Ha a költségekre nem volt elegendő a perselypénz, Lebach kiegészítette, ha kellett, szállást biztosított.

Az 1921. május 5-én tartott közös presbiteri értekezleten is felmerült a közös templom építése, illetve lelkészi állás létesítése. 1923. január 17-én a két fiókegyház (1920-ban

¹¹ *Christian Kraft zu Hohenlohe-Oehringen* porosz herceg a Somogyszobhoz tartozó 20 000 kataszteri holdat 1912-ben vásárolta, amit javorinai jószágigazgatóságából irányítottak. A kaszói területet néhány év alatt kiváló vadászterületté alakították. Többször járt le vadászni, egy ilyen alkalommal Kaszón halt meg 1926-ban. Felajánlását az örökös, testvérének fia, *August* herceg vállalta, és jelentős volt a szerepe a somogyszobi evangélikus templom 1941-es felépítésében, valamint a nagyatádi református templom faanyag-ellátásában is.

a reformátusok fiókgyülekezete is megalakult) közös gyűlése úgy határozott, hogy a két gyülekezet továbbra is együtt tartja istentiszteleteit, közös anyakönyvet vezetnek, de a közösen gyűjtött vagyont felosztja. Ez meg is történt. A közösen kezelt pénzből a reformátusoknak 20 696 korona, az evangélikusoknak 18 498 korona jutott. Az istentiszteleti alkalmak perselypénzét fele-fele arányban osztották meg.

Újabb közgyűlést tartottak 1923. június 29-én *Mesterházy Sándor* esperes és *Németh Pál* vései lelkész elnökletével, amelynek fő tárgya a missziói segédlelkészi állás megszervezése volt. Az infláció ekkor már kezdett felerősödni (a felosztás oka is részben ez volt), ezért nem pénzről beszéltek, hanem termény volt a felajánlás alapja (természetesen ennek mindenkori ellenértékét vehették alapul). *Strém Dénes* nagybérlő (ő művelte a leendő templom területét is) 1000 kg búzát ajánlott fel, amíg bérletben marad. *Lelbach Keresztély* 500 kg, *Kiss Gyula* 500 kg, *Wolf Ottomár* 500 kg, *Kun János* 300 kg búzát ajánlottak fel évenként, és még további felajánlások is érkeztek, amelyeket már nem jegyeztek föl. Ezzel a rendszeres adózás kérdése is megoldódott.

1924. május 18-án került sor a Belső-somogyi Református Egyesület nagyatádi ünnepélyére. Az ünnepély a Korona Szálló nagytermében, az istentisztelet a polgári iskolában volt. Érdeemes idézni *Czeglédy Sándor* győri ref. esperes szavaiból: „Amit ma itt hallottam e maroknyi protestánsok összetartásáról, hogy itt templom épül majd, aktuálissá tette *Filadelfia* nevét. *Filadelfia* magyarul azt jelenti: testvérszeretet. A lutheránusok és kálvinisták együtt akarnak templomot építeni, oltárt emelni. Ezzel nemcsak a vallásnak, de a magyar hazának is szolgálatot tesznek. Isten áldása kísérje e munkát!” *Dr. Szetsey István*

gondnok zárszavában szintén kiemelte a két felekezet együttműködését.

A *Harangszó* is hírt ad arról (1924. június 15.), hogy a lutheránusok és kálvinisták együtt kívánnak templomot építeni Nagyatádon.

1925-ben jön az értesítés, hogy *D. Kapi Béla* püspök¹² Somogyot érintő egyházkerületi vizitációra készül. *Lebach* megérzi, hogy itt a nagy lehetőség az előrelépéshez, azonnal felveszi a kapcsolatot az egyházkerülettel (a püspöki székhely akkor Szombathelyen volt), és felajánlja kastélyát a püspöknek, hogy kíséretével együtt a környék látogatásakor nála szálljon meg.

Azonnal összehívja a presbitériumot, és tájékoztatja őket elhatározásáról. A Méntelep Osztály kihasználatlan épület-szárnyában (a mai kollégium épülete) imaházat kell berendezni, hogy a püspök vizitációja során felszentelhesse. Az épület adott, csak festeni kell, az összegyűjtött pénz — némi kiegészítéssel — elég a berendezés előteremtéséhez. Alig egy hónap állt rendelkezésükre, hogy tervük valóra váljon. Ekkor már *Sass István* a fiókgyülekezet gondnoka (1924-től), aki *Lebach* mellett fáradhatatlan szervező, és az egész presbiteri kar egy akarattal áll az ügy mellé. Felveszik a kapcsolatot az egyházmegyével is, *Mesterházy Sándor* esperes segítségét is magukénak tudhatták. A templomunkban ma is látható padokat, az oltárt a négy gyertyatartóval erre

¹² *D. Kapi Béla* (1879—1957) Sopronban született és ott is végezte iskoláit, a líceumi érettségi után a teológiát is. Egy évig ösztöndíjas Rostockban, *Gyurác Ferenc* püspök 1901-ben avatta lelkésszé. Halléban ösztöndíjas hallgató, majd 1902-től Nemesdömölkön segédlelkész. 1904-től Gyurác püspöki titkára Pápán. 1905-ben megnősül (hat gyermeke születik), 1905—1916 között Körmenten, 1916—1928 között Szombathelyen lelkész. 1916—1948-ig a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület püspöke, 1928-tól győri lelkész is. Megalapította a *Harangszó* c. lapot. 1927—1939-ig a felsőház tagja. Egyházi íróként is jelentőset alkotott. A név előtti „D.” a doctor honoris causa jelölése (tiszteltbeli dr.) az egyházi névhasználatban.

az alkalomra készítették. Harmóniumot is vásároltak. Az egész 18 millió koronába¹³ kerül, ami nem tartalmazza azt a munkát, amit Lebach dolgozói adtak hozzá.

Az ünnepi alkalomra 1925. június 15-én került sor. Az esemény jelentőségét jól érzékelteti a *Harangszó* 1925. évi 30. számában Magassy Sándor által írt egyházlátogatási naplórészlet:

„Nagyatád. Vannak drága kincsek, melyek a piac forgatagában lassan-lassan elvesztik fényüket; értékük megkevesbedik és nem nyúl értük senki.

De vannak drága kincsek, melyek elrejtettségükben tündökölnek legszebben.

Az anyaszentegyháznak lelkekbe rejtett gyöngyét láttuk a kis nagyatádi fiókgyülekezetben. Három nappal ezelőtt Lebach Keresztély felügyelő házában templomot kapott. Padjai, harmóniumja, oltára és lobogó lángú gyertyái köszöntöttek bennünket, amikor küszöbét átléptük. Hálás szívvel gondolt Kapi püspök a jó Isten gondviselő szeretetére, hogy ezt a kis fejlődő fiókgyülekezetet megtartja és fejleszti. Az egyháznak ez nemcsak díszes ékszere, hanem nehéz felelőssége is. De kéri a fiókgyülekezet minden tagját, hogy ne lankadjon meg az anyaszentegyházhoz való ragaszkodásban és hűségben. Ha messze is van tőle, szeresse az ő lelki édesanyját, mint gyermek az ő anyját, akitől távol esett. A szikra is csak addig izzik, amíg a parázsban van; ők is csak addig élhetnek igazi lelki életet, amíg az anyaszentegyház iránti gyermeki ragaszkodást és odaadó hűséget megtartják.”

¹³ Az erősen inflálódó akkori pénznem értékeléséhez jó segítséget ad Kun János akkori pénztáros kimutatása az 1925. április 10-ei perselypénzről. A befolyt összeg 471 700 korona. A címleteket is feltüntette: 2 db 50 000, 25 db 10 000, 13 db 5000, 55 db 1000, 1 db 500 és 12 db 100 koronás. A költségek (lelkész, kocsis, ostya) levonása után 386 700 korona maradt, aminek a fele a reformátusoké.

Az imaházszentelő, ünnepi istentiszteletet követő közgyűlés jegyzője *Horváth Lajos* gyékényesi lelkész (későbbi esperes), az általa írt jegyzőkönyv tudósít az ott elhangzottakról. Jelen voltak: *Kapi Béla* püspök, *Mesterházy Sándor* esperes, *dr. Ittész Zsigmond* egyházmegyei felügyelő, *Bárány Sándor* képviselő, *Lelbach Keresztély* felügyelő, *Wolf Ottomár* selyemgyári igazgató, *Kiss Gyula* jószágigazgató, *Sass István* nyugalmazott kántortanító, *Németh Károly* somogyszobi református lelkész, *Magassy Sándor* helyettes püspöki titkár és *Horváth Lajos* gyékényesi lelkész, egyházmegyei jegyző.

Horváth Lajos gyékényesi lelkész (később esperes)

A jegyzőkönyvet idézem:

„Püspök úr (őméltósága) üdvözli a gyülekezetet és külön köszönti *Lelbach Keresztélyt*, aki a felszentelt imaházat a fiókgyülekezet rendelkezésére bocsátotta, és ezért hálás köszönetét és elismerését tolmácsolja nemes áldozatkészességért, s rámutat arra, hogy a templom és oltár lesz az összekötő kapocs, amely nemcsak a nagyatádi, hanem a vidék evangélikusait is összeköti.

A gyülekezet vezetősége előadja azon kívánságát, hogy mivel az eddigi anyagyülekezet — *Vése* — olyan nehezen megközelíthető, s a lelkész úr szolgálata annyi sok utánjárást igényel, jobban szeretnék, ha *Nagyatád*, *Somogyszob*, *Barcs* és nevezett községek környékében lévő telepü-

lések gondozására Nagyatád székhellyel egy missziói segédlelkészi állás szerveztetnék, mely állás javadalmazására ők 30 q búza ellenértékét hajlandók volnának megfizetni. Ha ez most nem lehetséges, addig is Vése helyett Gyékényes egyházközséghez óhajtanának ideiglenesen csatlakozni, amíg a missziói segédlelkészi állás megszervezhető nem lesz.

Püspök úr őméltósága örömmel üdvözli a tervet és ígéri, hogy segítségükre lesz, de az állás megszervezése csak a missziói kör megalkotása után lehetséges. Addig hozzájárul ahhoz, hogy ideiglenesen Gyékényeshez csatoltassék egyházi gondozás céljából. Ehhez némi segítséget ígér a gondozó lelkész számára, az egyházközség által fizetett úti-költségen túl.

Az egyházközség megengedi a református híveknek az imaházban istentisztelet tartását.”

Másnap, 16-án Barcsot látogatta meg a püspök (ennek a látogatásnak a jegyzőkönyve¹⁴ is megvan), majd visszatért Nagyatádra. Ezután Somogyfajszon és Niklán töltött el egy-egy napot, megkoszorúzta *Berzsenyi Dániel* sírját. Az egyházlátogatás Marcaliban ért véget, és visszatért Szombathelyre.

Az új imaházban nem minden vasárnap, de rendszeresen voltak istentiszteletek, hol evangélikus, hol református alkalmak. A reformátusok itt fogadták főpásztoruk látogatását is 1927. május 16-án, amikor is evangélikus részről *Horváth Lajos* gyékényesi lelkész mondott köszöntőt.

A püspök — betartva ígését — 1926-ban Nagyatádra helyezi *Berger Lajos*¹⁵ missziói segédlelkészt, aki október

¹⁴ A barcsi egyházlátogatási jegyzőkönyvből kiderül, az istentiszteleteket *Fuchs Pál* lévitatanító tartja, de Porrogszentkirály filiája. *Balogh István* porrogszentkirályi lelkész kéri, hogy csatolják olyan egyházközséghez Barcsot, amelyik a német nyelvet jól bírja. A püspök hozzájárul, hogy amíg Nagyatádon a missziói segédlelkészi állást megszervezik, a gyülekezet Pécshez tartozzék.

31-én, reformációi istentiszteleten szolgál első alkalommal. Ez az evangélikus és református gyülekezeteknek közös alkalma volt. A karácsonyi istentiszteletről a *Harangszó* c. újságban (1927.január 16.) jelent meg tudósítás:

„Nagyatádon az alig 40 lélekből álló kis evangélikus gyülekezet is megünnepelte szent karácsony estjét kedves, meleg hangú összejövetellel. A kis imateremben, ahol most tartatott először karácsonyesti áhítat, egy kis karácsonyfa emlékeztette az összesereglett kicsinyeket és nagyokat a szeretet nagy ünnepének köszöntésére. Kedves és megható volt *Németh Márta* és *Zsiga, Wolf Lucie* és *Egmont* karácsonyi verse.”

Közvetlenül ez alatt tudósított a lap a barcsiak karácsonyesti alkalmáról, ahol *Fuchs Pál* lévitatanító szerepelt növendékeivel. Ekkor még senki sem tudta, hogy a *Németh* és *Fuchs* név később összefonódik.

Berger Lajos Nagyatád első helyben lakó evangélikus lelkésze. Elhelyezéséről is *Lelbach* gondoskodott. 1927 februárjától, miután *Bergert Győrbe* helyezték hitoktatónak, nincs állandó lelkésze a gyülekezetnek. Lelkészi ellátás tekintetében már nem Vése, hanem Gyékényes biztosítja a pásztorolást *Horváth Lajos* személyében. Istentiszteletek ezután is vannak, hol evangélikus, hol református, de nem állandó jelleggel. Missziói lelkész nélkül nehéz a missziói körzetet szervezni.

Ám hamarosan nem ez lesz a legnagyobb gondja a gyülekezetnek. Egy fennálló (25 évre szóló), a katonai kincstárral kötött szerződés értelmében 1929-től ismét igényt

¹⁵ *Berger Lajos* (később: *Cséry*) első lelkészi szolgálata a nagyatádi. Rövid ittléte után 1927 februárjában a püspök Győrbe helyezi hitoktatónak, később Szentgotthárdon segédlelkész, majd 1930—1972 között Dombóvár első lelkészeként látja el hivatását. A *Cséry* nevet 1932-től használja (édesanyja után). Ő szervez országos gyűjtést a dombóvári templom építéséhez. 1980-ban hunyt el.

tartanak az egész épületre. A IV. sz. Magyar Királyi Lovascsendőr alosztálynak át kell adni az imaház termét. A templomi berendezéseknek Lebach egy kocsiszínt tud csak biztosítani. A kis gyülekezet által megszeretett, szakrális értékkel bíró berendezés méltatlan helyre kerül. Talán ez a körülmény is elősegítője a későbbi templom megszületésének.

NAGYATÁD EVANGÉLIKUS TEMPLOMÁNAK FELÉPÍTÉSE, FELSZENTELÉSE

A kis evangélikus fiókgyülekezetnek megvolt a templomi berendezése, de váratlanul megszűnt az a hely, ahol ezt rendeltetésszerűen használhatták volna. A községi előljárárság jóvoltából a település óvodájának nagytermében gyűlhetek össze, tarthattak istentiszteletet (a reformátusok a polgári iskola emeleti tantermét használhatták). Minden ilyen alkalom után megbeszélést tartottak, amikor is a fő téma az előrelépés lehetőségének megvitatása volt. A gyülekezet — *Lelbach* uraságon kívül — több olyan emberből állt, akik vezető tisztséget töltöttek be. *Kun* és *Trattner* család, akiknek jól működő építési vállalkozása volt, *Brunner* járási takarékpénztári vezető, *Wolf* selyemgyári igazgató, *Sass* országosan elismert pedagógus, *Strém* nagybérlő; mind olyan vezető egyéniség, akik mertek nagyot álmodni. *Bárány Sándor* nemzetgyűlési képviselő, volt főszolgabíró is rendszeresen szerez támogatást a kultuszminisztériumtól. A fiókgyülekezet irattárában voltak az ígervények (templomtelek, téglá, cserép, faanyag), volt tehát mire alapozni. Tudták, érezték, ha *Lelbach* támogatását bírják, kivitelezhető, hogy a tervezett protestáns templom helyett a volt imaház után evangélikus temploma legyen Nagyatádnak.

Az 1929. szeptember 24-én összehívott közgyűlésen *Sass István* gondnok előterjesztésében hangzik el a javaslat: 1930-ban építsék meg a templomot. A közgyűlés egyhangúlag támogatja az elképzelést, az előkészítő munka megindul. *Trattner János* építész elkészíti a tervet, amit *Sass István* 1930. február 24-én mutat be a presbitertársaknak. *Trattner* szavait a gondnok szó szerint idézi: „*Én, mint*

egyháztag, mint pénztáros, épp úgy, mint a többi egyháztag azt szeretném, ha minél kevesebb pénzzel, minél szebb templomot tudnánk építeni. Azért azt javaslom, hogy ne adjuk ki az építést vállalkozónak, hanem végezzük azt házilag és pedig úgy, hogy én a bemutatott terv szerint végezem az építkezést a saját munkásaimmal, adok az építkezéshez mindent, ami szükséges, de sem az építés vezetéséért, sem a tervekért, sem az állványok használatáért díjazást el nem fogadok. Az egyház nem fizet egyebet, mint a munkások órabéréit."

A közgyűlés nagy lelkesedéssel fogadta Trattner János önzetlen felajánlását, és természetesen megbízta a munkával. Sass István a pénz kezelésére kapott megbízást, hogy az építkezéshez szükséges minden alapanyagot beszerezzen.

A beszámolókból elhangzik a legfontosabb: „Istenbe vetett hittel s felkészültségünk alapján teljes bizodalommal megkezdhattuk templomunk építését."

Az építkezés megkezdésének pontos dátuma 1930. június 23.

Nem tudjuk, azon a nyáron milyen volt az időjárás? Mennyi volt az esős nap? A bizonyos, hogy folyamatosan dolgoztak. 87 évvel ezelőtti technikai színvonal mellett begyakorlottan, tökéletes logisztikával levezényelt kivitelezés történt. Ha belegondolunk, hogy ma egy ünnepély megszervezésére két hétig készülünk, akkor egészen lenyűgöző, hogy akkor a június végén megkezdett építkezéssel elkészültek 1930. szeptember 14-ére, a templomszentelés napjára.

A korábban tett felajánlásokat felülmúlva biztosított volt minden szükséges alapanyag. Lelbach 75 000 db kisméretű téglát ad az építkezéshez, amelynek beszállításáról is gondoskodik a téglagyártól. A korábban vállalt cserép helyett 300 pengőt biztosít a palára (abban az időben a kastélyok

tetőzeténél is ezt az anyagot használták). Ő adta az összes szükséges homokot is (feltöltéshez, vakolathoz). A Hohenlohe herceg által felajánlott 30 m³ épületfából a nekik járó részt, 15 m³-t igényelnek, és az adománylevelet átadják *dr. Szetsey István* református gondnoknak, hogy majd saját templomuk építésénél érvényesíthessék. A fa beszállításáról Kaszóból *Strém Dénes* gondoskodott, és a 40 m³ homok fuvarozását is vállalta. A *Kun és Trattner* építőcég az összes szükséges cementlapot legyártotta, biztosította. A cementlapok ma is templomunkban vannak a mai burkolat alatt. *Papp Péter* kuntelepi földműves 100 szál négy méteres deszkát adományozott és szállított be.

Érkezett pénzadomány is *Ziermann Lajos* soproni lelkészen keresztül a német Gusztáv Adolf Egyesülettől több éven át, de a báró *Solymossy* családtól is szerzett támogatást. *Bárány Sándor* képviselő a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium adományait biztosította több éven át. *Wolf Ottomár* gyárigazgató adományozta a mai napig használt úrvacsorakelyhet, kancsót, ostyatálcát; és az ő révén adományozott a selyemgyár 500 pengőt és külön 750 pengőt harangra. *Brunner József* — akkor már nyugalmazott — takarékpénztári igazgató adománya a ma is használt csillár. *Özv. Nikolics Demeterné* oltárterítőt, *Brudes Aladárné* szószékterítőt adományozott. *Mándy Sámuel* nagybirtokos, főrendiházi tag, református főgondnok adományozta a keresztelő tálat és kancsót.

Szép, napsütéses idő volt szeptember 14-én, amikor *dr. Kapi Béla* egyházkerületi püspök felszentelte a templomot. Az egész környék evangélikussága összejött erre az alkalomra, nem is fért be mindenki. A Magyar Országos Tudósító így írt az eseményről:

„A Nagyatádon élő evangélikusok párját ritkító áldozatkészséggel építettek templomot. Az ötvenhárom lelket

számláló, nyolccsaládnyi szórványegyház, élén *Lebach Keresztély* földbirtokos felügyelővel, *Wolf Ottomár* Selyemyári igazgatóval és *Sass István* nyugalmazott tanítóval, gondnokkal — negyvenezer pengős értéket képviselő — templomalapot hozott össze. A templom felszentelését a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület püspöke, *D. Kapi Béla* végezte, aki *Takó István* püspöki segédlelkész, *Mesterházy Sándor* esperes, *dr. Bárány Sándor* országgyűlési képviselő és mások kíséretében érkezett Nagyatádra, és itt *Lebach Keresztély* nagybirtokos vendége volt. Az ünnepségen a környék egész társadalma képviseltette magát, megjelentek: *Mándy Sámuel* felsőházi tag, református egyházmegyei gondnok, *dr. Ittész Zsigmond* vármegyei főorvos, evangélikus egyházmegyei felügyelő, vitéz *dr. Kovács Dénes* főszolgabíró és mások. A templom előtt *Horváth Lajos* lelkész köszöntötte *D. Kapi Béla* püspököt, aki a 107. Zsoltár 4—16. versei alapján mondott felszentelő prédikációt. „Ezen a földön más templomok is állanak, úgymond a püspök, de csak a rítus lehet bennük különböző, a lélek, amely megihletti az imádkozókat, egy és ugyanaz. Jelképezze ez az evangélikus templom is a magunk hagyományos vallásfelekezeti türelmességét, a tiszta eszmények önzetlen szolgálatát, neveljen önfeláldozó hazafiakat.”

Hasonló tartalommal tudósított a *Budapesti Hírlap* 1930. szeptember 16-án megjelent 210. száma.

„Az istentisztelet után a református presbitérium *dr. Szetsey István* ügyvéd vezetésével tisztelgett az evangélikus főpásztor előtt, aki a reformátusokkal való testvéri együttérzés gondolatának adott kifejezést. A közebéden *D. Kapi Béla* püspök a kormányzóra, *Gulyás Gellért* helyi ferences rendi házfőnök költői szépségű beszédben *Kapi* püspökre mondott felköszöntőt és azt hangoztatta, hogy a felekezeti békének állandó és zavartalan valósággá kell válnia.

Nagyatád felépült evangélikus temploma

A püspök délután utazott vissza székhelyére.”

Az ünnepség elmúltával a gyülekezet parkosítja, később bekeríti a templomteret. Ebben *Sándorházy Lajos* újzobor-pusztai birtokos segített, aki a beültetett 166 db fenyő-tuja, díszbokrok és díszfák kétharmadát adományozta, és saját embereivel végezte az ültetést. Az új templom képén a bekerített, de a parkosítás előtti állapotot örökítették meg.

A templom kiemelt kontúrjai, az ERŐSVÁR A MI ISTE-NÜNK kiírás, az évszám (1930) és az ajtó feletti kereszt bordó színű, festett, az

alap vajsínű. A toronysisak és a vízvezetők horganyzott lemezből készültek. Az imaházi oltár kiegészül egy felső szószékkal, amire az oltártól jobbra vezet fel lépcső. Az oltárkép a Gecsemáné-kertben imádkozó Jézust mutatja, reprodukció. Az oltárasztalon kereszt korpuszszal, az oltárszószék felett és mögött a falon festett sima kereszt volt. Az oltárasztal elengedhetetlen része a korpuszos kereszt tövére támaszkodó nyitott Biblia és a jobbra-balra elhelyezett két-két gyertyatartó.

Megvalósult tehát a csoda, van evangélikus temploma Nagyatádnak. Csoda, mert egy 54 lelkes gyülekezet sem akkor, sem ma nem is álmodhatott (álmodhatna) arról,

hogy templomot építsen. *Lelbach Keresztély* indította el a folyamatot, adta a biztos hátteret, de semmit sem tudott volna tenni, ha nincs az az 54 fős, nagyon speciális összetételű gyülekezet, akikkel ezt meg lehetett valósítani. Volt gyülekezet, de lelkésze továbbra sem. *Horváth Lajos* gyékényesi lelkipásztor nem tudott rendszeresen kijárni a biztosított vonatkozlekedés ellenére sem. Ha érkezett, *Sass István* 20-30 meghívólevélen keresztül értesítette a helybéli és a környéken élő evangélikusokat, és megtelt a templom. Ha a lelkész akadályoztatva volt, akkor is nyitva volt vasárnaponként, és *Sass* gondnok kántorizálása mellett énekeltek, majd imádkoztak, és nem maradt el az igelolvasás sem. Ugyancsak az ő irányításával folyt a gyűjtés az új templom harangjára.

BARCS—NAGYATÁD—SOMOGYSZOBI MISSZIÓI EGYHÁZKÖZSÉG MEGALAKULÁSA

1931. július 1-jétől október 15-éig a lelkészi teendőket az 1931 júniusában lelkésszé avatott *iff. Fuchs Pál* segédlelkész látja el, gyakorlatilag fizetés nélkül. Ezután egy évig Németországba távozott tanulmányútra Lipcsébe, Erlangenbe.

Lelbach is tudta, hogy egy lelkészi állás fenntartásához 500–700 lélek kell, hogy támogatás nélkül működhessen. Hívő ember számára a „véletlen” ismeretlen fogalom, így ennek tudatában azt írhatom, hogy sokak imádsága meghallgatásra talált, amikor 1932-re megoldás mutatkozott.

Barcson *Fuchs Pál*¹⁶ a 42 évi töretlen szolgálatban megfáradva, több betegségtől kínozva 1932 nyarán befejezi tanítói szolgálatát. Az egyház úgy látta, nem érdemes tovább fenntartani az iskolát, az államsegélyt megvonták, így a gyülekezet fenntarthatósága instabillá vált. Fuchs már 1931-ben szorgalmazta a missziói gyülekezet megalakulását. *Kapi* püspök is segítette törekvését. Kettejük között azért is volt szoros a kapcsolat, mert Fuchs Pál soproni tanítóképzős időszakában az intézet igazgatójának fiát — a későbbi püspököt — németre tanította.

Somogyszobon az evangélikusság több évtizede gyakorolta vallását, és istentiszteleti közösségben élt a reformátusokkal, de az a veszély fenyegette őket, hogy teljesen beolvadnak, önállóságuk megszűnik. Az evangélikusok vezetője, *vitéz Pálmai Ferenc*, hercegi uradalmi gazdatiszt, aki felvidéki (Nagyszombatról települt ide *Pávelka* néven)

¹⁶ *Fuchs Pál* lévita tanítót 1930. november 23-án *Kapi Béla* püspök a barcsi díszközgyűlésen a 40 évi szolgálatáért igazgatói címmel tünteti ki. 1932. december 6-án kántori szolgálatáról is lemond betegsége miatt; 1936. december 23-án befejezi küzdelmes életét.

evangélikus, a *Wittlinger* családdal együtt áll élére az ön-állósulásnak. Összehívják az evangélikus presbitereket és *Antalics Györggyel* az élen úgy döntenek, hogy kiválnak a protestáns közösségből. A reformátusoknál ez rosszallást vált ki, és még az iskolába sem engedik be őket istentiszteletük megtartására. Erre a célra a gazdatiszti lakás ad helyet. Ők is keresik tehát a megoldást.

Az egyházmegye vezetése, *Mesterházy Sándor* esperes és *dr. Ittész Zsigmond* egyházmegyei felügyelő 1932. június 26-án érkezik Nagyatádra. Először *Lelbach* kastélyában tartanak előértekezletet, mely megfelelően előkészítette a gyűlés tárgyát. A gyűlést a templomban istentisztelettel kezdték, amelyen a kántori szolgálatot *Bognár József* adófőtiszt, okl. kántortanító végezte, az igehirdetést *Mesterházy Sándor* esperes mondta. A gyűlés, miután megállapította, hogy körülbelül 500 lélek vár itt lelki gondozásra, egyhangú lelkesedéssel kimondta a missziói egyházközség megalakítását. A hivatalos alakuló gyűlést *Barcs*on tartják 1932. november 6-án, amikor megtárgyalják a nagyatádiak átíratát a missziói lelkészi állás javadalmazásához való hozzájárulást illetően, és a tisztségviselőket is megválasztják. *Mesterházy Sándor* esperes ekkor iktatja be helyettes lelkészi szolgálatába *Bauer Bélát*. A felügyelő *Lelbach Keresztély* lesz. A gyülekezet központja *Barcs*, a lelkész lakása a volt tanítói lak.

D. Kapi Béla püspök tehát kiküldi *Bauer Béla*¹⁷ segédlelkészt a körzetbe, szervezői missziós h. lelkészként, aki a helyi vezetőktől segítve nekilát a nehéz, úttörő munkának.

¹⁷ *Dr. Bányai (Bauer) Béla* Tolnanémediben született, 1930. szeptember 7-én avatja lelkésszé *D. Kapi Béla* püspök Dombóváron. Vönöckről (Vas m.) érkezik, a körzetben 1932. novemberétől 1934. októberig szolgál. 1934-ben *Kapi* püspök áthelyezi *Kapolcsra*. Ezután *Várpalotán* szolgált, *Simontornyán* halt meg.

*Bauer (Bányai) Béla
(1931. július 20., Sopron)*

Járja a gyülekezeteket, kutatja három politikai járás szórvány evangélikusságát. Hely és név szerint kartotékolja a hívek adatait (nagy kár, hogy ez az anyag a háború martaléka lett). Munkája nyomán újütemű élet indul meg a haldokló dél-somogyi szórványok népében. A fürge, szigorú, de okos tekintetű lelkészre a kívülállók is felfigyelnek. 1933 decemberében magyarosította nevét *Bányaira*. Az ő munkájának is köszönhető, hogy a missziói körzet áttekinthetővé vált, és biztosította a körzet hitéleti működését.¹⁸

Somogyszobon 1934. január 20-án, *Lohre* uradalmi

pénztárnok lakásán tartották meg az első önálló istentiszteletet. 1934. június 24-én tartották az első evangélikus közgyűlést, amelyik hivatalosan kimondta a reformátusoktól az elszakadást. Ugyanez év december 8-án a reformátusok is kihirdetik, hogy megszüntetik az evangéliku-

¹⁸ Gyülekezeti lélekszámok: Barcs (97), Nagyatád (56), Somogyszob (112), Missziói körzet: Babócsa (6), Bolhó (0), Bolhás (19), Darány (3), Drávafok (8), Drávatomási (2), Erdőcsokonya (19), Görgeteg (5), Gyöngyösmellék (18), Henész (0), Hobol (6), Homokszentgyörgy (4), Istvándi (7), Kastélyosdombó (3), Kálmánca (10), Kivadár (2), Komlósd (2), Kuntelep (2), Lakócsa (2), Lábod (23), Míke (16), Nagydobsza (2), Nagykorpad (10), Nemeske (3), Ötvöskőnyi (39), Rinyabesenyő (67), Rinyaszentkirály (7), Somogytarnóca (16), Szigetvár (44), Szulok (8), Tarany (5), Vízvár (8), összesen: 639.

sokkal a templom közös használatát. A református templom harangjának palástjáról most is olvasható, hogy a harangot a somogyszobi evangélikusok részére öntötték. A szétválás után a közösen épült templomba adott evangélikus rész így elveszett, de ennél sokkal sajnálatosabb, hogy sebeket ejtett kölcsönösen mindkét gyülekezet egymáson.

Bányai (Bauer) Béla lelkészisége idejére esik: meghal 1934. április 2-án *Lelbach Keresztély*, húsvét vasárnapján. Az egyházi anyakönyvben a halál okaként azt írták, hogy *végelgyengülés*. 74 éves volt. Temetése nagy részvét mellett történt április 4-én. A temetésen szolgált *Mesterházy Sándor* tiszteletbeli esperes, *Horváth Lajos* esperes és *Bányai Béla*. *Lelbach* még halála után is gondoskodott szeretett gyülekezetéről. A felbontott végrendelet rendelkezése szerint még két ún. villateltet adományozott a gyülekezetnek közvetlenül a templom mellett, és az alapítandó Protestáns Országos Árvagykezelő Alapítvány feladataul tűzte ki, hogy anyagiakkal rendszeresen támogassa a nagyatádi gyülekezetet. Ez utóbbi az államosítások miatt a semmibe vész a háború után.

Lelbach után a missziói gyülekezet új felügyelője *dr. Rimler János*, a barcsi járásbíró elnöke lesz. Megegyezés születik arról is, hogy az évenkénti rendes közgyűléseket minden év március 25-én tartják Somogyszobon, Nagyatádon vagy Baracson.

1935 nyarán új lelkész érkezik a missziós körzetbe *Kádár Gyula*¹⁹ személyében. *Molnár Lajos* — aki majd őt követi —

¹⁹ *Kádár Gyula* 1933-ban végzett, Pápán történt lelkésszé avatása után (1933. április 20.) Körmenten volt segédlelkész 1934-ben; *Jakus Imrével* közös verses kötetet adtak ki *Magvetőt vár a föld* címmel. 1950-ben megvált a lelkészi szolgálattól.

azt írja róla: „Nagy tudású férfi, az élettől keményen meg-edzett, Isten kohójában sokat próbált fiatal pap kerül a misz-szióba. Tudós fő, költői lélek. Elég rapszodikus is. Az előd által vágott ösvényeket igyekeznek szélesre taposni. Sokat jár a szórványban. Személye megkerülhetetlen a közéletben is.” Nem tudjuk, milyen hivatástudata volt, de a lelkeszi szolgálatból később kilép.

1936. március 25-én Nagyatádon volt a közgyűlés. A közgyűlés előtt *Horváth Lajos* esperes *Kádár Gyula* h. lelkésszel beiktatta hivatalába *dr. Rimler János* barcsi járásbírói elnököt felügyelői, *Liska József* kereskedőt a gondnoki, *Quentell Károly* földbirtokost a presbiteri tisztségbe. Ismertették az 1935-ös év gyülekezeti étellel kapcsolatos adatait: volt 3 keresztelezés, 10 gyermek konfirmálkodott, volt 3 eset és 6 temetés. A lelkész 117 alkalommal végzett istentiszteleti szolgálatot. A bevétel és a kiadás megegyezett: 1588 pengő.

Az 1936-os évnek volt egy szomorú és több örömteli eseménye.

A nagyatádi gyülekezet fáradhatatlan gondnoka, kántora *Sass István* 1936. július 7-én távozik az élők sorából. Sírja ma is megvan városunk központi temetőjében. Személyére külön is kitérek, mert egy-két mondattal lehetetlen méltatni eseményekben gazdag életét. Töretlen hittel és akarattal végezte munkáját, és neki is köszönhető templomunk, és hogy az haranggal gazdagodott.

Ismét a *Harangszó* tudósítását idézem, 1936. szeptember 30-ai, 39. számából:

„Szeptember 8-án avatta fel a nagyatádi missziói gyülekezet néhány éve felavatott templomában az első harangot (mintha tudták volna, hogy lesz egy második is N. T.). Délelőtt kezdődött az ünnepség, amikor az atádi és somogyszobi hívek a vasútállomásra behozták és bekísér-

ték a virágfüzerekkel feldíszített kocsin a harangot. Nagy tömeg gyűlt egybe a kis templom elé, mert a nagy kiterjedésű szórvány sok közösségből eljöttek ünnepelni az evangélikusok. Részt vett az ünnepségen Nagyatád más vallású közössége is. A templom előtt *Békés József* segédlelkész imádkozott, majd *Horváth Lajos* esperes megáldotta és felavatta a haragot. A templomban az ünnepi istentiszteleten *Horváth Lajos* esperes tartott a harang feliratát képező igehely: *Ma, ha az Ő szavát halljátok, meg ne keményítsétek a szíveteket* (Zsid 3,7–8) alapján beszédet. Majd *Kádár Gyula* missziói helyettes lelkész hirdette az ígét. Azután *Horváth Lajos* esperes beiktatta hivatalukba a nagyatádi gyülekezet tisztségviselőit: *Sass Aladár* gondnokot, *Noszlopy Ottó* pénztárnokot és *Bognár József* jegyzőt. A három és fél mázsás (342 kg, N. T.) harang megboldogult *Sass István* ny. tanító ügybuzgalmának és a kisszámú gyülekezet egyházszeretetének és áldozatkészségének köszönhető.”

A harangot *Slezák László*²⁰ öntötte. Nyugati oldalán lévő felirat: „ISTEN DICSŐSÉGÉRE A NAGYATÁDI EVANGÉLIKUS HÍVEK ADOMÁNYÁBÓL AZ ÚRNAK 1936. ESZTENDEJÉBEN. KÉSZÍTETTE: SLEZÁK LÁSZLÓ HARANGÖNTŐ, MAGYARORSZÁG ARANYKOSZORÚS MESTERE, BUDAPEST.” Keleti oldal felirata: „MA HA AZ Ő SZAVÁT HALLJÁTOK, MEG NE KEMÉNYÍTSÉTEK A TI SZÍVETEKET” Zsidókhöz írt lev. III. 7–8.

1936. október 25-én *Kádár Gyula* Németországba indul tanulmányútra. A Hallei Egyetem 1936/37. tanévre nyert ösztöndíjához való kiutazásához a vármegyétől is érkezett segítség, 150 pengővel támogatták. Helyére *D. Kapi Béla* püspök *Molnár Lajos* segédlelkészt küldi ki Sopronból, aki

²⁰ *Slezák László* (1870—1953) az egyik legismertebb harangöntő *Thury János* gyárát vette át 1910-ben. Az I. világháború utáni legtöbb harangpótlást ő végezte. A II. világháború után is ez a feladat várta. Gyárát 1951-ben államosították. Mesterségét nevelt fia, *Gombos Lajos* folytatta 1956-tól.

korábban Szenden volt gyülekezeti segédlelkész, majd a hittudomány karon az egyetemi könyvtár gyakornoki tisztségét töltötte be. Szolgálatának kezdési időpontja 1936. október 26., amikor Barcsra érkezik. Az egyházmegye esperese október 29-én vezette be a szolgálatba, és iktatta be tisztségébe Barcson, hogy kezdetét vegye a mi gyülekezetünk életében is — a mai napig — a leghosszabb ideig tartó lelkészi szolgálat. Ez is már egy új fejezet.

SZEMELVÉNYEK A NAGYATÁDI EVANGÉLIKUS GYÜLEKEZET MEGALKULÁSÁBAN, ÉLETÉBEN JELENTŐS SZEREPET VÁLLALÓ CSALÁDOK, SZEMÉLYEK ÉLETÉBŐL

Hiszem és vallom, hogy Isten akaratából, kegyelme által van evangélikus gyülekezet Nagyatádon, az ő munkálkodásának eredménye a csoda, hogy vagyunk. Részletebben is meg kell emlékeznünk azokról, akiket felhasznált ehhez, hitet és erőt adott nekik ahhoz, hogy áldásos tevékenységükkel hozzájáruljanak akarata teljesítéséhez. Helytörténeti szempontból is fontos, hogy megemlítsük velük kapcsolatban azt, ami még fellelhető életükből, munkásságukból.

Megszakítva a gyülekezet és templom történetét, most őket veszem sorra.

Kun és Trattner építési vállalkozás

Kun János és Trattner Mátyás neve már feltűnt az 1910-ben alakult gyülekezet tisztségviselői névsorában. Ebben az időben a fenn említett építési vállalkozás és betonárugyár Nagyatád egyik legjelentősebb ipari cégeként működött. Sikerességük egyik legfontosabb alapját a családi összetartozás adta. Pontosán tudták, ki miben erős és abban képezték tovább, ami a családtagnak és a vállalkozásnak is megfelelt. Mint a legtöbb nagyatádi evangélikus, ők is bevándorlók voltak. Mindkét család kétnyelvű volt. A német nyelvtudás elengedhetetlen feltétele volt az építészeti szakterület ismereteinek magasabb szintű elsajátításához az 1880-as évek végén, az 1900-as évek elején. Méltatlanul

kevés a fellelhető megemlékezés róluk. Lebach-hoz hasonlóan őket sem volt népszerű emlegetni a szocializmus évtizedeiben. Nevük néhány épülettel kapcsolatban felmerült szakmai körökben, de ettől sokkal többet köszönhet nekik Nagyatád. Lebach ideérkezése után az ő településfejlesztési elképzeléseit is segítették, befolyásolták. Az új utcákat szélesebbre tervezték, és nem csak azért, hogy tömegközlekedési eszköz használatára alkalmasak legyenek, hanem, hogy egy háztűz esetén könnyebb legyen az oltás. Dolgozóikat jól megfizették, de minőségi munkát követeltek ezért. Rangot jelentett minden iparosnak, hogy náluk dolgozhattak.

A két család összefonódása 1881. február 8-án kezdődött Drumolyban (a mai Burgenlandban Stadtschlaining, Városszalónak része, akkor Vas megyei településen). Ekkor kötött házasságot *Kuh János* (született 1856. január 19-én, apja néhai *Kuh Mátyás*, anyja *Jany Erzsébet*) és *Trattner Mária* (született 1856. november 4-én, apja *id. Trattner Mátyás*, anyja *Grabenhofer Mária*). Az 1885–88 közötti időszakban költözik a család Lábodra, pontosabban Hoszszúfalura. Ácsmesterként indítja vállalkozását, amelyet fokozatosan bővít a jelentkező igények szerint. A '90-es évek elején látogatja meg nővérét *Trattner Mátyás* (1870–1920). Sógora felismeri építészeti adottságait, és Budapestre küldi építőmesteri képzésre.

1993. május 27-étől (BM. rend. szám: 44378) *Kuh János* a vezetéknevét *Kunra* magyarosítja, és gyermekeiét is. Élt

Kun és Trattner

építési vállalat és betonáru gyár

□□□□ *Nagyatád.* □□□□

■ ■

A céges boríték fejléce

Lábodon egy unokatestvére, aki a Széchenyi-birtokon uradalmi gépész volt, ő megmaradt *Kuh* néven. *Trattner Mátyás* képesítése megszerzése utánra tehető a *Kun és*

Trattner építési vállalkozás megalakulása kb. 1895-ben. A vállalkozás telephelye a Kossuth utca 43. alatti ingatlanon volt. Itt kapott helyet a betonárugyár, ahol anyagában színezett cementlapokat, építkezésekhez szükséges műtárgyakat, betonelemeket készítettek, de az ácsok részére is itt volt a faanyagraktár. Itt tárolták az építkezésekhez szükséges állványokat, csöveket, és a gyár területén volt a vállalkozás irodája is.

Kun (Kuh) Jánosnak és Trattner Máriának négy gyermeke született.

Legelső gyermekük *Gyula* (1881—1882) korán elhalt, a következő fiú, *Róbert* (1885—1908) szintén építésznek tanult, de műegyetemista korában elhunyt. *Juliánna* (1888—1960) az, aki megéli mindkét világegyet, és mint a család utolsó tagjára, vezető feladatok is hárultak. Ő még Lábodon születik. *Lajos* (1890—1918)

Kun János családjával

végzett építésmérnökként halt meg, ő is előbb, mint édesapja (1925. szeptember 12.) és édesanyja (1934. május 30.).

*Özv. Kun Jánosné
(Trattner Mária)*

Kun János a Kossuth utca 36. alatt épített a családnak házat, ami a háborút túlélte, a településrendezést nem. A régi Budai étteremmel szembeni területen állt, ami a mai Mártírok utcáig húzódott. Iható vizet adó kútjuk volt, és nagy kert is volt a területen (a kerten át a gyár területére is át lehetett menni).

Trattner Mátyás 1902. június 14-én házasságot köt a római katolikus *Záborszky Gabriellával*. Házuk, amelyik ma is áll a Széchenyi tér 27. alatt, 1903-ra készült el. *Trattner* tervezte és építette, a Hotel Solar mellett van. Három gyermekük született. *István*, *Gabriella* (ő *Ruttner Andor* tanító felesége lett, az utódok *Ellus néniként* emlékeznek rá) és *Károly*, aki később *Tasnádira* magyarosította vezetéknévét (az ő fia, *Gábor*, családjával Budapesten él).

Trattner Mátyás feleségével

A világháborúban részt vesz, és betegen tér haza, de még így is sokat dolgozik. 1920. június 20-án hunyt el. Ő az egyetlen az építési vállalkozó családból, aki feleségével nem a *Kun János* által tervezett és épített családi sírboltban nyugszik, hanem a nagyatádi központi temető kápolnájában. A kápolnát *Ohmacht Mihály* és felesége (született *Gundy Erzsébet*) építtette 1884-ben,

akik római katolikusok voltak. Nem volt gyermekük, de a korán megárvult *Záborszky Gabriellát* magukhoz vették, nevelték. Mások tiltakozása ellenére neki sikerült elérnie, hogy evangélikus férjét ide, a katolikus kápolnába temessék. Természetesen ő is itt nyugszik.

A vállalkozás reménysége, *Kun Lajos* 1918. április 15-én hunyt el tüdővészben. *Trattner Mátyás* halála után *Kun Jánosné (Trattner Mária)* burgenlandi testvére, id. *Trattner János* fiát, ifj. *Trattner Jánost* hívja Nagyatádra, aki Szalónak-Újteleken 1895. augusztus 10-én született. Őt is építésznek taníttatja a család. Építőmesteri képesítésének dátuma 1925. február 10.

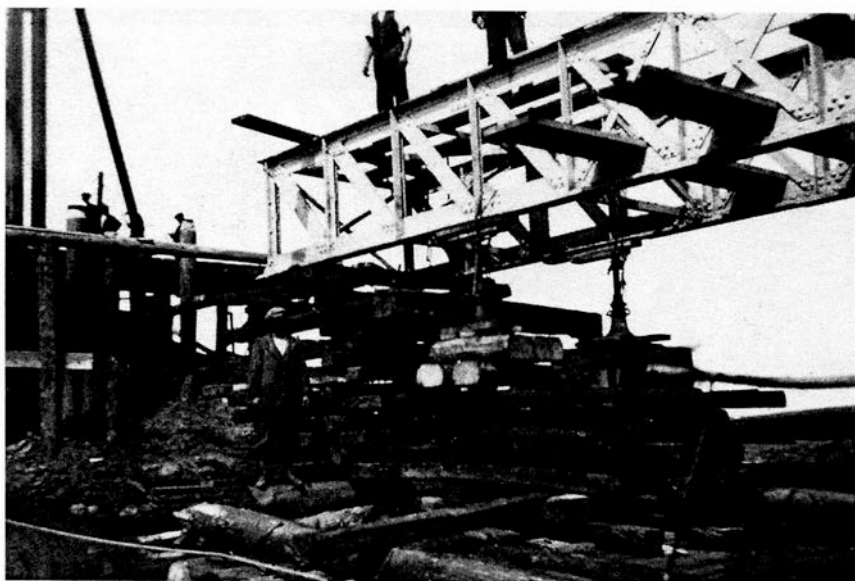
Még ebben az évben meghalt az alapító, *Kun János* is szeptember 12-én, gyomorrákban. Az építési vállalkozás egyetlen szakvezetője ifj. *Trattner János* maradt. *Lelbach* megbízásából is tervez és épít. Az ő irányításával készül el Nagyatád első mozija („mozgó színház”) a Korona Szálló részeként 1926-ban. A tételes elszámolás — aminek elkészítésében már *Kun Júlia* is részt vesz — és mai napig is megvan, 1927. augusztus 17-es keltezésű. A mozit (*Lelbach*tól bérelve) *Németh Ferencné (Kun Júlia)* és *Trattner Mátyásné* üzemeltették. A mozi alapítási jogát *Trattnerné* mint hadiözvegy kapta meg.²¹

Kun Róbert édesapjától kapott fényképezőgéppel számtalan, ma már dokumentum értékű felvételt készített Nagyatádon:

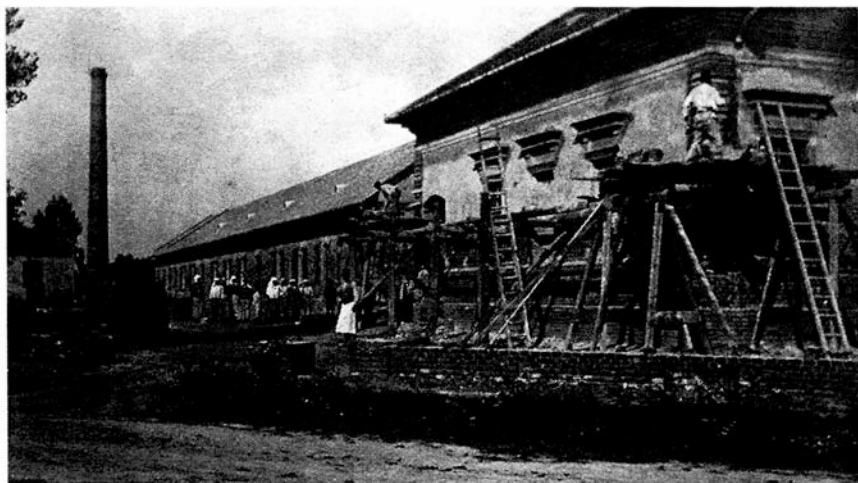
²¹ A mozit a háború után államosították, de *Némethné Kun Júliát* meghagyták pénztárosnak. Az ő halála után *Ruttnerné Trattner Gabriella* volt a pénztáros. A mozit a háború után felújították, új vetítőt is kapott, amit sokáig *Németh Zsigmond (Németh Márta* testvére) üzemeltetett, a filmeket is ő szerezte be. 1948. március 9-én *Domán Dezső, Saerwald Lajos* és *Balogh József* kap belügyminiszteri engedélyt a „Hungária” mozgófényképszínház üzemeltetésére.

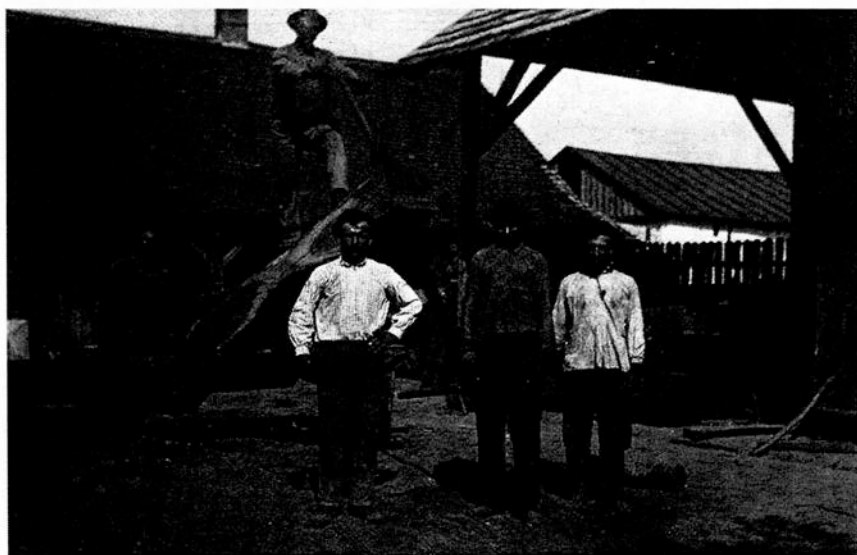
A cementárugyár udvara

Épül a Rinya-híd

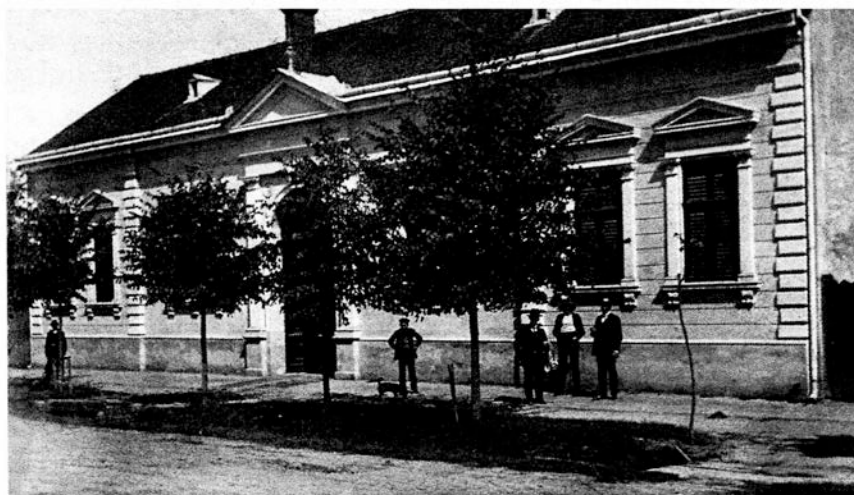
A Selyemgyár irodájának építése

Az ácsrészleg

A cementlapkészítők

A községháza (később zeneiskola)

A Kun és Trattner építési vállalkozás a századforduló és a XX. század elején számtalan épületet tervezett és épített. A Széchenyi tér ma is meglévő régi épületeit ők építették. Ezek közül talán a legismertebbek: az állami elemi népiskola építése, amelynek munkaszerződését *Kun János* 1901. július 4-én írta alá. Az Artézi Fürdő Rt. megbízásából ők építették a ma is meglévő gyógyfürdönket (tervező: *Pazár István*), amelyet 1907. július 20-án adtak át. A népfürdő megnyitására 1911. augusztus 28-án kerülhetett sor. Ők építették a nagyobb teherbírású Rinya-hidat. Számtalan műtárgyuk még ma is fellelhető. Van Nagyatádon olyan kútkáva, amelyiken megtalálható a gyár emblémája és az általuk gyártott színes cementlapokkal is találkozhatunk a Széchenyi tér 8. alatti háznál, amelyet *Kun János* leányának, *Juliannának* vásárolt esküvője (1914. február 3.) alkalmából a kápolnát építtető *Ohmacht* család örököseitől. A család „felsőház”-nak hívta, az „alsóház” a Kosuth utca 36. alatti ház volt. A maga idejében modern felszerelésű épületnek kiépített vízvezetékrendszere, angol WC-je volt. Az egyik szép cserépkályhája ma is megvan.

A vállalkozás sokat dolgozott *Lelbach Keresztély* megbízásából is. Több kimutatás is fennmaradt a kastélya körüli munkák, egyéb épületek javítási, építési munkáiról.

Más is összekötötte őket *Lelbach Keresztéllyel*. Ők is elszármazott német ajkú evangélikusok voltak. Hitük gyakorlása érdekében készek voltak mindent megtenni, hiszen őseiktől ezt is örökölték. Nem csodálkozhatunk tehát, hogy a fiókgyülekezet megalakulásakor, 1910. október 29-én ott találjuk a *Kun és Trattner* neveket a presbitériumi tagok között. *Kun János* lesz a kis gyülekezet pénztárosa, ami kézenfekvő volt. Halála után ezt a tisztséget *ifj. Trattner János* veszi át, akinek a templom építésében betöltött sze-

repét már lejegyeztem. Élete utolsó nagy művének — templomunknak — nem sokáig örülhetett, még abban az évben, 1930. december 7-én váratlanul meghal, elfertőződött vakbélgyulladásban.

Halála nem csak a családnak, az egész vállalkozásnak (egyházunknak és Nagyatád városnak is) nagy veszteséget jelentett. Özv. *Kun Jánosné* viszi tovább a céget, de a Kun és Trattner építési vállalkozás gyakorlatilag megszűnt. Működésük 1895—1930 évekre tehető. Az özvegy bevette társnak *Vogronics Jenő* építészt, akinek nevéhez fűződik *Szeghalmy Bálint* gyönyörű tervének megvalósítása, a református templom építése 1940-ben.

*A templomot tervező és építő
ifj. Trattner János*

Kun Julianna férje *dr. Németh Ferenc* állatorvos (református lelkész és tanító felmenői voltak). A Széchényi tér 8. alatti házban éltek, amelyet a háború után államosítottak, de később visszakapta a család. Ebből a házból lett később a *Fehér Galamb* vendéglő 1993-ban. *Gócza József* és családja működtette.

Házasságukat a Mindenható három gyermekkel áldotta meg. *Ferike* (1914. október 23.—1917. október 17.) korán elhunyt, *Zsigmond* (1919. március 4.—1961. augusztus 1.) és *Márta* (1920. április 3.—2009. október 14.), akiket

már említettem (1926. karácsony estén az imaházban szerepeltek a *Wolf*-gyermekkel). A további történet szempontjából *Németh Márta* személye a legfontosabb.

Fuchs (Fónyad) Pál evangélikus lelkész

Fuchs Pál fiatal lelkészként

Ő az a lelkész, aki viszonylag rövid ideig szolgált a gyülekezetben, mégis ezer szállal kötődik nemcsak az itteni evangélikusokhoz, hanem Nagyatádhoz is.

Barcson született 1909. március 18-án, a család negyedik gyermekeként. Édesapja, *Fuchs Pál* lévitatanító, édesanyja *Hidegh Irma*. A barcsi leánygyülekezet elemi iskolájában édesapja tanította. A csurgói Csokonai Vitéz Mihály Református Főgimnáziumba került 1920-ban, ahol 1927-ben tett sikeres érettségét. Teológiai tanulmányait Sopronban végezte, ahol 1931. június 21-én avatta lelkésszé *Kapi Béla* püspök.

Első szolgálati helye Nagyatád és Barcs, gyakorlatilag fizetés nélküli segédlelkészként. Ő az a lelkész, aki szolgálatával először köti össze Barcsot Nagyatáddal, és nyit utat a további együttlépés, a missziói gyülekezet megalakulása felé. Csak rövid ideig, 1931. július 1-jétől október

15-éig tart ez a szolgálat, utána németországi tanulmányútra küldi püspöke. Lipcsében és Erlangenben 1932. augusztus 1-jéig tart a továbbképzés. Magyarországra visszaérkezve több helyen segédlelkész: Felsőánán, Öskün, Sárváron, Magyarbólyban és Sopronban (két helyen németül is szolgálhatott). 1937-ben kerül Nagyatád közelébe, Iharosberénybe helyettes lelkészi megbízással. A gyülekezet júniusban választja meg lelkészévé egyhangú döntéssel. Beiktatása 1937. július 4-én volt *Horváth Lajos* esperes szolgálatával. Munkálkodása nyomán a már működő fiú ifjúsági kör mellett megalakította a leány ifjúsági kört, és a nőegylet tevékenységét is koordinálta. Ők készítettek a háború idején kötszereket a fronton szolgáló falubeli katonáknak, akiknek Újtestamentumokat is küldtek. Évenként színdarabot is betanított az ifjúságnak és téli táborokat is szervezett lelkészi szolgálata mellett.

*Németh Márta és Fuchs Pál
esküvői képe (1939)*

Szolgálati naplójában is rögzítette, hogy 1938-ban (július 24-én) Nagyatádon is helyettesített. A Németh család (*Kun Júlia*) hívta meg ebédre, és a látogatások később ismétlődtek. Ekkor ismerhették meg egymást *Fuchs Pál* és *Németh Márta*. Az esküvőjük 1939. június 29-én délután fél 5-kor volt Nagyatádon, az evangélikus templomban — beiktató esperese — *Horváth Lajos* gyé-

kényesi és *Ziermann Lajos* soproni lelkészek szolgálatával. Házasságukat a Mindenható három gyermekkel áldotta meg: *Péter* Svédországban, Stockholmban volt orvos, *Márta* (dr. *Dura Lászlóné*) vezető óvónő volt Budapesten, és *Pál*, aki szintén lelkészként szolgál Ausztriában (és az ausztriai magyarok között is), éveken át volt vendégelőadó hittudományi egyetemünkön, az ausztriai Luther Szövetség elnöke.

A háború utolsó hónapjaiban vonult át a front térségünkön. A visszavonuló német csapatok felrobbantották a templomtornyokat (ne szolgálhassanak megfigyelőhelyül), de a nagyatádi és az iharosberényi evangélikus templomok nem tartoztak ezek közé. Az előbbi kicsinysége miatt, az iharosberényi *Fuchs Pálnak* is köszönhetően. A németek által aláaknázott templom kulcsát a robbantással megbízott német tiszt — egy lelkész fia — átadta *Fuchs Pálnak* elmagyarázva, hogyan hatástalanítsa a tölteket. „Gott ist getreu!” (Isten hűségese) — mondta, amikor elbúcsúzott, és valóban, a templom sértetlen maradt. A háború ideje alatt volt, hogy gyalogosan jött át Nagyatádra, amikor felesége szüleit látogatta. Apósa — *Németh Ferenc* — a front idején (1945. március 13-án) halt meg. Jellemzi az akkori viszonyokat, hogy a felesége talicskán tolt ki koporsóban fekvő férjét a temetőbe.

A minden embert megpróbáló időkben különösen fontos volt lelkészi szolgálata. A reá bízottak hálatelt visszaemlékezései bizonyítják a másoknak is erőt adó kitartását.

1944-ben kezdeményezi először, de végül is 1947-ben magyarosítja vezetéknevét a rokonság egyik ágának nevére, *Fónyadra*.

Iharosberényben 1951. december 15-éig volt lelkész. A nagykanizsai gyülekezet hívta meg — szintén egyhangú döntéssel — lelkészének, ahol 1951. december 26-ától nyugdíjba vonulásáig, 1990. július 31-éig szolgált.

1938—46 között a Belmissziói Munkaprogram munkatársa. Nagy Miklós zalaegerszegi lelkésszel együtt szerkesztette az iskolai gyermeknaptárt. A *Lelkipásztor* c. folyóiratban meditációi, az *Örömhír* c. kötetben igehirdetése, az evangélikus naptárban elmélkedései jelentek meg. Lelkipásztori naplójából szemelvények, és elhunyt lelkészekről írt visszaemlékezései a *Kapernaum* c. kötetben olvashatók. Elkészítette az iharosberényi és a nagykanizsai gyülekezet történetét. Az általa írt Barcs—Nagyatád—Somogyszobi Missziói gyülekezet történeti összefoglalója is forrás értékű. Meghívásoknak eleget téve 103 gyülekezetben szolgált. Pálmai Ferenc gondnok nyilvántartása szerint Nagyatádon

1989. június 29-én az 50. házassági évforduló alkalmából készült felvétel

több alkalommal is tartott istentiszteletet (1974. december 26-án, 1976. június 6-án).

50 éves házassági évfordulójukat a nagyatádi evangélikus templomban ünnepelte a család, *Szekeres Elemér* — akkori lelkész — szolgálatával 1989. június 29-én.

Felkészültsége, teológiai tudása a legmagasabb egyházi tisztségre is alkalmassá tette volna, de olyan korban élt, amikor ehhez önfeladásra is szükség lett volna, amire sohasem volt hajlandó. Konfirmációs vezérigéje: *„Elég néked az én kegyelmem”* (2Kor 12,9) és a *D. Kapi Béla* püspöktől lelkésszé avatásakor kapott íge: *„Mert úgy határoztam, hogy nem tudok közöttetek másról, csak Jézus Krisztusról, róla is mint megfeszítettéről... Hogy a ti hitetek ne emberek bölcsességén, hanem Istennek erején nyugodjék.”* (1Kor 2,2.5) egész életén át vezette.

Dr. Jáni János visszaemlékezéséből idézek: „...szálegyenes volt, lágy arcú, határozott és melegszívű. A 20. század ellentmondásos világában szilárd hittel állt őrhelyén, és Isten Szentlelke szolgálatán keresztül újra meg újra hitet tudott ébreszteni a rábízottakban a legnehezebb időkben is. Az egyházban Ordass püspök hívének vallotta magát mindvégig. Nem hajolt sem jobbra, sem balra, nem vágyott sem rangra, sem gazdagságra, nem véletlen,

Fónyad Pál Nagykanizsán

hogy tizennyolc éven keresztül esperes helyettesként(!) szolgált. Új templomot nem kellett építenie, de — Isten csodálatos kegyelme folytán — megmentette az aláaknázott iharosberényit, majd a hetvenes években jelentős szerepet vállalt abban a küzdelemben, amely az egyházi felsőbbtség által lebontásra ítélt (1891-ben épült) nagykanizsai templom megmentéséért folyt. A templom megmaradt, felújították, s ma is benne hangzik Isten ígéje.”

1992 novemberében, a templom felújítása alkalmából, templomszentelési ünnepünkre feleségével írt köszöntésüket így kezdte: *„A nagyatádi templomunk hálaadó ünnepén lélekben mi is jelen vagyunk és együtt adunk hálát Istennek a nagy szeretetéért, mellyel óvta és vezette a kis gyülekezetet mind a mai napig.*

A templom számunkra is nagy értéket jelent nem csak azért, mert elődeink építő szorgalma és buzgósága is beleépült a szent falakba, hanem azért is, mert közös életutunk annak oltárától indult el 53 évvel ezelőtt.”

Szellemi frissességét mindvégig megőrizte, Nagykanizsán hunyt el 2001. május 28-án. Végakarátának megfelelően hamvait a nagyatádi temetőben, a Kun család sírboltjában helyezték örök nyugalomba 2001. július 28-án. Márta aszszony — felesége — szintén itt nyugszik. Ő 2009. október 14-én hunyt el, és 2009. november 21-én temették.

Sass István tanító

Személyében nem csak Nagyatád és evangélikusságunk egyik kiválóságát tisztelhetjük, országosan is elismert pedagógusról írhatok. Hitem szerint az sem véletlen, hogy akkor érkezett településünkre, amikor a legnagyobb szükség volt rá.

A Veszprém megyei Kenyérmező-pusztán született 1860-ban. Fiatalságáról keveset tudunk. A Csurgói Tanítóképző elvégzése után tanítói pályáját Porrogszentkirályon kezdte 1878-ban. Innen került Surdra (1879-ben), ahol az evangélikus iskolában 1920-ig látta el hivatását. A felnőttek oktatását is szívügyének tartotta. Már 1881-ben gazdakört alakított, ahol kiszélesíthette oktatói munkáját.

Hitelszövetkezetet is indított, amelynek irányítását huszonöt éven át látta el. Szövetkezeti és gazdasági téren kifejtett eredményes munkájáért *Darányi Ignác*, volt földművelésügyi minisztertől elismerő oklevelet vehetett át. Pedagógiai munkásságáért 1904-ben a vallás- és közoktatásügyi miniszter 200, illetve 600 korona személyi pótlékkal jutalmazta. 1915-ben pedig a népjólét érdekében kifejtett tevékenységéért is elismerésben részesült. 1918-ig, mint miniszteri megbízott iskolafelügyelő működött. Irodalmi téren is fáradhatatlan volt. Írásai több lapban is megjelentek. A *Harangszóban* és az *Evangélikus Népiskola* c. kiadványban több ízben is publikált.

Különösen hatékony munkát végzett az evangélikus tanító egyesületek létrehozásában. Ő volt az első elnöke a Somogyi Evangélikus Egyházmegye tanítóegyesületének. Az akkori, dunántúli evangélikus egyházkerületi püspök, *Gyurác Ferenc* megbízásából megalakította az egyházkerületi tanítóegyesületet, amely 13 egyházmegye tanítóegyesületeit fogta össze. Ennek a nagy egyesületnek tizenöt éven át volt az elnöke. *Mery Lajos* ceglédi tanítóval együtt alakították meg az Evangélikus Országos Tanítóegyesületet. Tagja volt az egyházmegyei, egyházkerületi és az egyetemes evangélikus egyház tanügyi bizottságának. 1913-ban a dunántúli egyházkerület evangélikus tanítóit képviselte az akkor induló egyházi zsinaton. 1920-ban 42 évnyi fáradhatatlan munka után betegsége miatt nyu-

galomba vonult, és Nagyatádon telepedett le. Településünkön nyolc évig volt gondnoka a községi óvodának és 1924-től a nagyatádi evangélikus közösségnek. Lakása a mai Mártírok utca (akkor Szent Imre) 22. alatti házban volt. Itt élt családjával, édesanyjával. Felesége *Renner Gizella* volt. Egy leányuk született, *Sass Jolán (Szabó Imréné)*, és volt egy fogadott fiuk, *Sass Aladár* (nagyatádi sörkereskedő).

Nagy ügybuzgalommal látta el gyülekezeti gondnoki feladatkörét is. Egy évvel az imaház felszentelése előtt éppen ilyen gyülekezeti vezető kellett a templomra gyűjtő protestánsoknak. Országos ismertsége sokat jelentett az adománygyűjtésben. Ami — neki köszönhetően — nem is maradt el, a Gusztáv Adolf segélytől a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium rendszeres adományáig.

1925. október 15-én az Országos Ág. Hitv. Ev. Tanítóegyesület — Budapesten tartott közgyűlésén — a tagság egyhangú lelkesedésével tiszteletbeli tagjává választotta. 1926. október 1-jén a Dunántúli Ág. Hitv. Ev. Tanítóegyesület díszoklevéllel tüntette ki a tanítók érdekeinek önzetlen védelmében kifejtett több évtizedes munkálkodásáért.

Nagy szerepe volt templomunk megszületésében. Az imaház kényszerű elhagyása után, mint a presbitérium irányítója, ő az, aki fellelkesíti és elhiteti presbiter társaival, hogy képesek a megígért és még elérhető támogatásokkal egyedül is megépíteni Nagyatád evangélikus templomát. Anyagiakkal csak erejéhez mérten tud hozzájárulni a költségekhez, de ő az, aki a döntést az építés ügyében először meghozza. Erről saját írásában beszámol a *Harangszóban* 1932-ben megjelent cikkében. Az országosan is elismert szervező munkája az építés feltételeinek megteremtésében osztatlan elismerést vált ki mindenkinél.

A meglévő templomnak még nincs lelkésze. Amikor egy lelkész sem ér rá, akkor is összejönnek. Ő a gyülekezet kántora (kántortanító volt!), tehát énekelnek, ő az, aki ígét olvas és imát mond. A templomszentelés után szinte azonnal tovább gyűjt. Nemcsak a meglévő 600 pengős adósság miatt, hanem az új templom harangjára is. A gyűjtés eredményes, a harang megrendeléséig még tanúja az eseményeknek, de a harang megérkezését, felszentelését (szeptember 8.) már nem éli meg, 1936. július 7-én hal meg. Nagy részvét mellett temették el (*Horváth Lajos* esperes és *Kádár Gyula* lelkész szolgálatával), sírja szintén a központi temetőben található. Még abban az évben több fórumon, egyházkormányzati szinteken tartottak megemlékezéseket, méltatták életművét.

A templom megszületésénél, a missziói gyülekezet megalakításakor a fentiekén kívül még több nagyatádi család is részt vett, illő, hogy nevüket megemlítsük: *Bonyhádi, Brunner, Csatáry, Domján, Szabó* családok; *Kovács Gyuláné, Dunajcsik Erzsébet, Papp* szabómester. Istennek legyen hála az ő közreműködésükért is!

A BARCS—NAGYATÁD—SOMOGYSZOBI MISSZIÓI GYÜLEKEZET MŰKÖDÉSE MOLNÁR LAJOS LELKÉSSZEL

1936. októberében *Molnár Lajos* szolgálatba állt Barcson. *Horváth Lajos* esperes 29-én iktatja be a missziói körzet segédlelkései tisztségébe. Amint lejegyeztem, a missziói körzet egy részén (Barcs, Nagyatád) az első lelkész *Fuchs Pál* volt. Őt követte *Bauer (dr. Bányai) Béla* (aki a 35 település evangélikusairól adatfelvételt készített), majd alig több mint egy évig *Kádár Gyula* szolgált.

Molnár Lajos az a lelkész, aki mind a mai napig, a leg-hosszabb ideig (36 éven át) látta el a hívek pásztorolását a három templommal is rendelkező gyülekezetben és a területéhez tartozó falvakban. Neve összeforrt Barcs—Nagyatád—Somogyszob fiókgyülekezeteivel, így az ő szolgálati idejének főbb eseményei ismertetése sem korlátozódhat csak Nagyatádra.

Molnár Lajos a Pápától 15–20 km-re lévő Malomsokon született 1912. július 16-án szerény anyagi körülmények között élő szülők késői gyermekeként. Testvérei fertőző betegségekben korán elhunytak. Az iskola tanítója korán felfigyelt a 7–8 éves kisfiú értelmére, tehetségére, és felkeresve a szülőket arra

Molnár Lajos lelkész

biztatta őket, hogy taníttassák egyetlen életben maradt gyermeküket. Az elemi iskoláit kitűnő eredménnyel záró tízéves kisfiú a Pápai Református Gimnáziumba került, ahonnan az érettségit követően egyenes út vezetett számára a Pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Soproni Evangélikus Teológiai Karára. 1935 júniusában a soproni evangélikus templomban 17 társával együtt avatta lelkésszé *dr. Kapi Béla* püspök. Rövid szendi káplánkodás után visszakerült Sopronba, az Erzsébet Tudományegyetem Sopronban működő Hittudományi Karára könyvtáros gyakornoki minőségben. Innen küldte ki püspöke 1936 októberében az új missziói gyülekezetbe segédlelkéssként.

Ideérkezéséről püspökének lejegyzett jelentésében így írt: „Itt élek és szolgálok 1936. október 26-a óta. Ezen a napon érkeztem Barcsra. Tele sok vággyal a szolgálat után. Jó volt ugyan a könyvek csendes birodalma, de azért felcsendültek a szendi szolgálat emlékei, vonzott a munkamező, az Úr aratása. Munkában azután itt nem is lett hiány. Noha elődömmel csak Sopronban tudtam pár szót váltani, a teljesen ismeretlen környezetben mellém álltak a barcsi hívek. Különösen *Szabó Ádám*, polg. iskolai tanár lett hű barátom. Áldassék itt emlék néki, aki a II. világháborúban hősi halottként elesett.

Az egyházmegye esperese 1936. október 29-én vezetett be a szolgálatba és iktatott tisztségembe Barcsra. Nehéz volt megkezdeni az új szolgálatot. Sok imádság és tusakodás után az Úr megadta az erőt hozzá. Igehirdetés, szentségekkel való szolgálat, kazuáliák alkalmi, látogatások a szélrózsa minden irányában. Tele voltam tűzzel és lelkesedéssel.

1936. december 26-án halt meg *Fuchs Pál*, a barcsi gyülekezet négy évtizeden át szolgáló tanítója. Boldog voltam,

hogy még életében ismerhettem őt. Nagy részvét kísérte útjára a megfáradt közszolgát. Azt hiszem, az Úr ezzel a nappal helyezte reám a szolgálat próbáját. Vonaton, autóbuszon, kocsin és gyalogszerrel járom a nagy kiterjedésű gyülekezetet.”

Nagy kiterjedésű, mert akkor még a szigetvári járáshoz tartozó Gyöngyösmellék szórvány is a körzethez tartozott 26 lélekkel. A Fébé Diakonissza anyaegyház *Mátéffy Ilon* diakonisszát küldi ki segítségként, akinek ünnepélyes szolgálatba helyezése 1937 októberében *Seregély István* lelkész, esperesi megbízott útján történik. Csak rövid ideig szolgál, betegsége miatt visszavonult, és helyére a vezetőség *Polgár Johanna* testvért, a volt meszleni paplányt küldte ki. Az ő szolgálata nagy segítséget jelentett. A háború után Somogyszobra került. Az ige hirdetés, a lelkipásztorolás és a hitoktatás vonalán hűséges munkatársa volt a lelkésznek. A Pálmai család szeretete védte, őrizte őt, hogy munkáját Isten lelke szerint végezhesse el.

Somogyszobon ez idő tájt indult el a templomépítés gondolata. Ebben a munkában *v. Pálmai Ferenc* helyi felügyelő a lelkész legnagyobb segítsége. Ő az, aki megnyeri az ügynek *August Hohenlohe* herceget, és az egyházi főhatóság is támogatja a templomépítést. Akadnak vállalkozó hittestvérek, akik végigjárták a környező települések gyülekezeteit és adományokat gyűjtöttek. A belügyminisztériumi engedélyt is megkapták. A herceg adja a telket és az építési anyagok jelentős részét.

Az 1938. évi közgyűlésen (március 25.) lemond tisztéről *dr. Rimler János* felügyelő. Helyére egyhangúlag *Sass Aladár* nagyatádi sörkereskedőt választják meg. Beiktatása Nagyatádon történik *Horváth Lajos* esperes által. Ebben az évben renováltatta a barcsi gyülekezet nagy anyagi ráfordítással egyházi épületeit.

1939 a világháború kitörésének éve. A nagyatádi templomba ebben az évben vásárolt a gyülekezet új harmóniumot 960 pengőért, mintha tudták volna, hogy a régi kell a somogyszobiaknak, akik megbízták *Treiber Adolf* barcsi építész presbitert templomuk terveinek és költségvetésének elkészítésére. 1940-re jött meg a főhatósági engedély a kivitelezéshez.

Ebben az évben érkezik *canonica visitaciona D. Kapi Béla* püspök a missziói gyülekezet központjába Barcsra. A szórványgyülekezet népe megtöltötte a templomot. Az istentisztelet utáni közgyűlésen a püspök szeretettel emlékezett meg a missziói gyülekezetről, megalakulását jó döntésnek tartja, lelkészüket kötelességtudónak, lelkiismeretesnek. Búcsúzáskor bátorító hangon mondta a lelkésznek: „Vidd mélyre a hajót! Nem szabad elcsüggedni, ha nehezen mennek is a dolgok.” A lelkész és gyülekezet hitében megerősödve nézett vissza a püspöklátogatás napjára. A missziói gyülekezet lélekszáma talán ekkor a legnagyobb, kiterjedése sem lebecsülendő.²²

Somogyszobon az anyag összehordásával, előmunkálattal 1940 őszén gyakorlatilag megindul a templomépítés. 1941-ben a háború hatását közvetlenebbül érez-

²² Barcs—Nagyatád—Somogyszobi Missziós Gyülekezet (1940): Barcs (97), Nagyatád (56), Somogyszob (122), Babócsa (6), Bakháza (5), Bolhó (9), Darány (11), Drávatamási (9), Erdősokonya (19), Homokszentgyörgy (4), Istvándi (7), Kálmánca (10), Kastélyosdombó (3), Komlósd (2), Lakócsa (2), Rinyaújlak (3), Rinyaújnép (1), Somogytarnóca (16), Szulok (10), Bélavár (1), Bodvica (1), Bolhás (19), Görgeteg (6), Henész (3), Kivadár (2), Kuntelep (21), Lábod (23), Míke (16), Nagykorpád (14), Ötvöskőny (39), Rinyabesenyő (67), Nagyálláspuszta (30), Rinyahosszúfalu (1), Rinyaszentkirály (7), Szabás (3), Tarany (5), Szentlászlópuszta (14), Vízvár (8), Csertő (3), Drávafok (9), Drávasztára (1), Gyöngyösmellék (27), Hobol (6), Magyarújfalú (2), Molvány (5), Mozsgó (1), Nagydobsza (2), Nemeske (3), Németújfalú (2), Pat (1), Petend (28), Poklosi (2), Somogyapáti (2), Somogyviszló (4), Szigetvár (59), Teklafalu (1), Zádor (6), Zsibót (1), Görösgal (1), Lajosháza (2). Összesen: 833.

hették a gyülekezetek ebben a térségben. A német motorizált haderő Jugoszlávia lerohanásában a barcsi átkelőt is igénybe vette. Ez siettette a templomépítést, bár egyre nehezebb volt beszerezni az építési anyagokat. 1941 tavaszán, kis ünnepség keretében tették le a templom alapkövét. Nagy lendülettel indult meg a munka. *Treiber* építészst behívták katonának, de a templom építésére hivatkozó kérelmek hatására hazaengedték. Kedvezett az építésnek a jó időjárás is. Szeptemberre felépült a missziói körzet harmadik temploma. A templom szentelésére 1941. szeptember 14-én került sor (abban a hónapban és napon, mint 11 évvel korábban a nagyatádi). Az eseményről *Molnár Lajos* tudósított az egyházkerület lapjában, a *Harangszóban* (1941. október 5.):

„Örömnöpe volt szeptember 14-e Somogyszobnak. Nyolc esztendőnek a templomnélkülisége után, e napon avatta fel az új templomot *D. Kapi Béla* dunántúli evangélikus püspök, *Horváth Lajos* esperes-lelkész, *Fuchs Pál* iharosberényi és *Molnár Lajos* helyi lelkészek együttes szolgálatával. A lélekemelő ünnep kezdetén felzendült a hívek ajakán *Isten felséges adománya* kezdetű énekünk, majd az esperes mondott imát. Közének után *D. Kapi Béla* püspök tartotta meg Jn 6,48-51 verse alapján hatalmas templomavató beszédét, melyet és az ünnepség egyéb részleteit a kívül maradt híveknek hangszóró közvetített. Nem maradt szem szárazon, mikor felzendült ajkán az ősi templomszentelési áldó és könyörgő imádság. Miatyánk és az áldás után a gyülekezet *Erős vár a mi Istenünk* kezdetű éneket énekelte.

Ezután díszközgyűlés volt, melyen *v. Pálmai Ferenc* gyülekezeti felügyelő a gyülekezet rövid történetét és a templomépítés történetét olvasta fel. Ő volt az az ember, akit Urunk hatalmasan használt abban eszközül, hogy So-

Vitéz Pálmai (Pávelka) Ferenc
(1886—1957)

mogyszobon felépülhetett az evangélikus templom.

A díszközgyűlés után lelkészválasztó közgyűlést tartott a missziói gyülekezet, melyen a presbitérium javaslatára *Molnár Lajos* eddigi helyettes lelkészt hívta meg egyhangú bizalommal rendes lelkészi állására. A közgyűlések végén az ünneplő gyülekezet a *Himnusz*t énekelte.”

Alig egy hónappal később, október 12-én Barcson *Horváth Lajos* esperes beiktatta tényleges lelkészi szolgálataiba.

Kéthetente volt istentisztelet Nagyatádon és Somogyszobon, ezen kívül havi egy alkalommal — az ötvenes évek végéig — Szigetváron is a református templomban. A hitoktatást sem hanyagolta el, ami azt jelentette, hogy hajnaltól késő estig úton volt. A szigetvári polgári iskolában is végzett hitoktatást. Ott figyelt fel egy kislánytanítványára (*Schneider Erzsébet*), akit később, 1944 nyarán vett feleségül.

Ezt megelőzően 1942-ben *Treiber Adolf* — a gyülekezet „házi építészé” — nagy gonddal és takarékossgal újjávarázsolta a régi tanítói lakást. A lelkész családalapításához e téren is adottak voltak a feltételek, de '45-ben — a front miatt — menekülniük kellett. '44 karácsonya után kiűrtik Barcsot a várható hadiesemények miatt. Felesége szüleihez Dióspusztára költöznek. Erzsébet asszony itt szüli meg első gyermeküket, *Ildikót*.

A barcsi parókia a négyhónapos gazdátlanág után elszomorító állapotba került, de helyrehozhatatlan sérülés nem érte (a katonaság hadianyagraktárnak is használta). Április után már levelek is jönnek, és lassan utazni is lehet. Istennek hála, mindhárom templom megmaradt! A somogyszobi templom egyik sarkát aknatalálat érte, de javítható volt.

A háború utáni években az állam és egyház kapcsolatában beállt változásokról sokan sokfélét leírtak már. A gyülekezeti élet, ezen belül a lelkészek életkörülményei jelentős mértékben romlottak. A földbirtokviszonyok változása, a sváb kitelepítések hatásait erősen megérezte a missziós gyülekezet.

A Fébé anyaegyház *Polgár Johanna* diakonisszát 1947 novemberében visszahívta a szolgálatból, és nem küldött helyette mást. Egy segítőtárs kiesett, de minden nehéz körülmény ellenére végezte tovább szolgálatát. Új munkába állók is voltak, Somogyszobon *Pálmai Vilma* lesz a kántor, Nagyatádon *dr. Gáspár József*.

1948-ban nyugdíjba vonult *dr. Kapi Béla* püspök, helyére *Túróczy Zoltán* került (börtön és ejtett bűnvádi eljárás után). Mindenki számára nehéz idők voltak.

Még ebben az évben megszületett második gyermekük, *Péter*. Az 50-es évek elején megözvegyült édesanyja is hozzájuk költözik. Megnövekedett terhei ellenére sem hagyta el magát. Mindenkiel szemben megtalálta a megfelelő hangot a hatóságokkal, a tanácsi, párt- és állami vezetőkkel egyaránt.

A család anyagi helyzete '56 után még nehezebbé vált. Biztos pénzforrást csak az államsegély (kongrua) jelentett (743 Ft). Megélhetésüket földművelésből, állattartásból és tanításból egészítették ki. Ám egyházi szolgálat soha nem maradt el. Amikor Nagyatádon, Somogyszobon szolgált, felesége olvasta fel a barcsi templomban a férje által leírt

igehirdetést. A gyülekezetek alig tudták javadalmazni lelkészüket. '56 után még kevesebben mertek templomba járni. Kevesen fizettek egyházfenntartást, és ha fizettek, akkor is keveset.

Templomunk első, külső javítására 1956-ban került sor. Ennek részleteit nem ismerjük, de a forrás még mindig a Lelbach hagyaték volt (földterület-eladásból származott).

Molnár Lajos 1965-ben egy váratlan rosszullétet követően súlyos betegségen esett át, agyértágulata (aneurizmája) volt. Több mint egy hónapig volt kórházban, Pécsen. Néhány hónap pihenés után tovább folytatta szolgálatát. Nagy leterheltsége ellenére példamutató családapa és közéleti ember volt. Mindenki szerette, tisztelte.

Nagyatádon az elmaradt lelkészi javadalmazás kifizetése érdekében értékesítik a még meglévő 1200 négyszögöl, Lelbach-örökségből származó belsőtelkeket. Részben ez fedezi az 1966-os templomtetőzet javítást is. A kiadások között szerepel a tetőzet deszkáira, palára fordított összeg. A harmóniumot is kellett javítani '66-ban és '67-ben is. Ebben az időben *Gouth Gyula* volt a gondnok, *Kisgyura Sándor* a pénztáros. A '60-as évek végén telepítenek lucfenyőket a templom mellé. A templomkerítést még 1970-ben is javították, de ekkor már nem volt zárt udvar, a bejárati részt, ami a mostani körforgalom területén volt, már a '60-as évek közepén elbontották. Elbontásának pontos időpontja nem ismert. Valószínű, hogy 1972-ben a somogyzobi bekötő út rendezésekor szűnt meg a kerítés még meglévő darabja, amikor egy kisebb részt kisajátítottak az egyházi ingatlanból. *Molnár Lajos* előzőleg megállapodott a tanácselnökkel, hogy az új út mellett a város megépíti a kerítést, de ez elmaradt, helyette a település parkosította az út és a templom közötti részt (a rózsakertet a körforgalom megépítéséig a város gondozta).

A telek értékesítéséből származó összeg nagy részét lekötötték. 1967-ben a porrogszentkirályi gyülekezetnek 8000 Ft kölcsönt adott a nagyatádi gyülekezet fél évre, aminek visszafizetési kötelezvényét *Lágler Béla* akkori esperes is aláírta. A templomudvarhoz tartozott egy kerti csaptelep és egy faház is, de ezek megszűntek, amikor 1968-ban *ifj. Pálmai Ferenc* épített házat a templom mellé (Somogyszobi u. 1.) az egyik értékesített Lebach-telekre. Ez időtől a Pálmai házaspár erős támasza volt a mindenkori lelkésznek. Ettől kezdve nem fordult elő, hogy télen az istentisztelet előtt a lelkésznek kelljen ellapátolni a havat a templom bejárata előtt (*Molnár Lajos* ezt is megtette).

A pénztárosi kimutatásokból látszik, hogy a lelkész javadalmazása esetleges volt. Általában negyedévenként, utólag fizették a lelkész szolgálatát. Az alkalmak ennek ellenére sem maradtak el. A gyakran két-három emberből álló istentiszteleti résztvevő számára is teljes értékű igehirdetést tartott. Gyermekai taníttatására is nagy gondot fordított. *Ildikó* és *Péter* is a Szegedi József Attila Tudományegyetem Természettudományi Kara vegyész szakán szerzett egyetemi diplomát. 1970-ben *Ildikó* férjhez ment. *Haga Ferenc*cel kötött házasságát ő áldotta meg, és unokáit (*Kálmánt* és *Évát*) ő keresztelte. A *Haga* házaspár ma is a barcsi gyülekezet erős tartóoszlopa, *Éva* szintén lelkész, *Szarka István* esperes felesége. *Dr. Molnár Péter* Pécssett, a POTE-en professzor, menyasszonyát *Erzsikét* még megismerhette, 1972-es eljegyzésükön jelen volt.

Molnár Lajos 1973. február 22-én reggel agyvérzés következtében váratlanul elhunyt 61. évében. Temetése nagy részvét mellett történt február 26-án az újbarcsi temetőben. 15 lelkésztársa és a családtagokon kívül az egész missziós körzetből érkezett hívek kísérték utolsó útjára; ahol én is jelen lehettem. A ravatalozóban *Dubovay Géza*

esperes szolgált (Kol 4,17), a sírnál *Fónyad Pál* hirdette az igét 1Kor 15,10²³ alapján. Az ő szavait idézem:

„Élete a magyar evangélikus egyház szórványlelkészének fásasztó munkájában nemhogy megkopott, hanem dísze úgy örömeiben, mint keserűségekben is inkább növekedett. Magánéletét, egyéniségét az Úrnak való szolgálat magába olvasztotta, de nem semmisítette meg, sőt érlelte annak tartalmát, hogy általa sokakat Istenhez vezessen. Mindennapi élete, igehirdetői és lelkipásztori hivatása megszentelt egységben prédikált. A kis szórványtemplomokban, családi otthonokban és minden kazuális alkalommal Isten igéjét világosan kifejtve, szíven átszűrve adta a reábízottak elé. Papi életében és családja közösségében a barcsi maroknyi evangélikusság régi tanítói, később lelkészi lakásának szeretetét árasztotta a hozzáfordulókra. Valláskülönbség nélkül bizalom és tisztelet vette őt körül. Megbecsült embere volt a közösségnek, a környéknek, a társadalomnak.

Az egyházmegyében több tisztséget viselt. Dolgozataival és meditációival a lelkészi munkaközösség értékes tagja volt. A nagy szórványgyülekezetnek jelenlegi szervezeti állapotában utolsó lelkipásztora volt. Nagy úr támadt utána. Bár az igehirdetés szolgálata nem akad el, mégis kidőlése rendkívüli veszteség úgy a szórványterületen, mint az országos egyházban.”

Molnár Lajos halálával az általa pásztorolt missziói gyülekezet gyakorlatilag megszűnt. Megbízott helyettesként 1973—1983 között *Barcson Bándi István* gyékényesi lelkész szolgált, 1983—1992-ig *Smidéliusz Zoltán*, őt *Sikter János* segédlelkész váltotta. Alkalmanként édesapám, *Nagybocskai Vilmos* is szolgált a barcsi gyülekezetben.

²³ 1Kor 15,10: „Isten kegyelméből vagyok, ami vagyok, és hozzám való kegyelme nem lett hiábavaló, sőt többet fáradoztam, mint azok mindnyájan; de nem én, hanem Istennek velem való kegyelme.”

NAGYATÁD (ELSŐ ÍZBEN) CSURGÓ LEÁNYEGYHÁZKÖZSÉGEKÉNT

Nagyatádon az 1973-as év más területen is változást hoz. Augusztusban elhunyt *Gouth Gyula*, a gyülekezet gondnoka. Helyét a somogyszobi v. *Pálmai Ferenc* fiatalabbik fia, *Pálmai Ferenc* (1923—2000) veszi át, aki feleségével, *Erzsikével* (szül.: *Karnics Erzsébet*) az 1968-ban épített házba költöztek közvetlenül a templom mellett, amely lakás helyet biztosított a mindenkor szolgáló lelkészek átöltözéséhez, de volt, hogy bibliaórák megtartásához is. Nagyon gyakran vendégül is látták a lelkészt. Életük végéig a szó szoros értelemben szolgálták a gyülekezetet. Takarították a templomot, biztosították az oltárdíszítő virágokat, harangoztak, és *Kisgyura Sándor* után a pénztárosi teendőket is ellátták. Ettől kezdve az év utolsó istentiszteletén, gyülekezeti közgyűlés keretében *Pálmai Ferenc* számot adott minden pénzügyi mozgásról, ahogyan a lelkész is ismertette a gyülekezeti élettal kapcsolatos adatokat. Hiánytalan elszámolásaihoz kellő gyakorlattal rendelkezett, az erdészetnél volt főkönyvelő. Házuk megépüléséig ott is éltek szolgálati lakásban.

Sajnos, azokban az években nem voltak olyan nagy számban templomlátogatók, hogy megoszthatták volna e feladatokat.

Lelkészük elvesztése után *Pálmai Ferenc* kis küldöttséggel *Szekeres Elemér* csurgói lelkészt kereste fel, hogy vállalja gyülekezeteik pásztorolását. Miután a változtatás az egyházmegye egyetértésével is találkozott, gyakorlatilag 36 év után — a somogyszobiakkal együtt — elszakadtak Barcstól, de a három gyülekezet között azóta is testvéri a kapcsolat, egymás ünnepein a gyülekezetek képviseltetik magukat.

Csurgó kiterjedt szolgálati területe csak azt tette lehetővé, hogy havonta egyszer legyen istentisztelet a megszokott kettő helyett a hónap harmadik vasárnapján du. 15 órakor. A gyülekezet kántora *Bognár Józsefné Pálmai Vilma* lett, aki 1947-től Somogyszobon is kántorizált. A '90-es évek elejéig szolgált, a mai napig ő az, aki a leghosszabb ideig látta el a kántori teendőket. Az egész *Pálmai* család evangélikus elkötelezettsége — kezdve a templomépítő somogyszobi édesapától a gondnok és kántor gyermekeikig — nagyon sokat jelentett a térség gyülekezeteinek. *Pálmai Ferenc* gondnok magával ragadó szerénysége és alázattal végzett szolgálata is hozzájárult ahhoz, hogy később önkéntes segítők is jelentkeztek teherviseléséhez. Elődjével együtt a legnehezebb időszakban látták el a gondnoki teendőket.

Szekeres Elemér Edve községben született 1918. február 25-én. Iskoláit szülőfaluja evangélikus elemi iskolájában kezdte. 1929-től a soproni evangélikus líceumban tanult, 1937-ben érettségizett kitűnő eredménnyel. Teológiai tanulmányait a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Soproni Evangélikus Hittudományi Karán végezte 1937 és 1941 között. Sopronban szentelték lelkészé 1941. június 15-én. Püspöke 1941 júliusától Gyékényesre helyezte segédlelkésznek. Innen költözött át Csurgóra 1942. március 23-án, ahol először, mint segédlelkész, majd mint lelkész szolgált 1994. augusztus 31-éig. Még segédlelkései éve alatt 1942-től 1946 októberéig az Éhn-internátusban, és a mai református általános iskolának otthont adó új internátusban nevelőként is dolgozott. Hittant, természetrajzot, testnevelést, honvédelmet tanított. Hihetetlen munkabírással kezdett neki az 1947-től önállósult gyülekezet életének megszervezéséhez. A rendszeres hittan- és ifjúsági órákon kívül fiatal felnőttekből álló színjátszókört alakított.

Szekeres Elemér lelkész

Csurgóról 1994-ben Celldömölkre költözött, de a teljes nyugdíjba vonulásig még egy éven át helyettes lelkészként ellátta az ecsenyi evangélikus gyülekezet gondozását. 1995. július 31-étől visszaköltözve Celldömölkre élte tényleges nyugdíjas éveit.

Nagy tudású, puritán életvitelű, egyedül élő (nem alapított családot) lelkész volt. Soha nem kérte más segítségét. Szolgálatára maradtalan ellátásán túl gyakran

ő takarította a csurgói templomot. Amikor eltulajdonították kerékpárját, képes volt gyalog elmenni Szentára hittanórát tartani. Soha nem hallotta senki panaszkodni. Ahhoz a lelkészgenerációhoz tartozott, akik még szó szerint megtanulták a leírt, kidolgozott igehirdetést. Magyarországon is egyedülálló, hogy valaki egy helyen 52 évig szolgáljon lelkészként.

Pálmai Ferenc kiment eléje a vasútállomásra, amikor Nagyatádra jött szolgálni. Gyakran *Bertók Viktor* presbiterrel együtt kísérték a templom melletti házig, ahol vendégül látták, átöltözhettek.

Szolgalata ötvenéves jubileumát méltóképpen ünnepelték meg. 1994-ben az önkormányzat a legnagyobb helyi kiüntetéssel, a Csurgó Városért Díjjal fejezte ki köszönetét, elismerését.

2005. január 6-án a celldömölki kórházban combnyaktörést követő tüdőgyulladásban hunyt el. Temetése január

12-én szülőfalujában, Edvén volt *Smidéliusz Zoltán* püspökhelyettes szolgálatával. Utolsó útjára volt lelkésztársai és gyülekezeteit képviselő hívei kísérték el.

Szekeres Elemér Nagyatádon 1973 áprilisában kezdte el 19 éven át tartó szolgálatát. A kis gyülekezet fenntartó ereje nagyon gyenge volt. Az 1974-es kimutatásokból látszik, hogy egyházfenntartási hozzájárulásból és perselypénzből kevesebb bevétele volt a gyülekezetnek, mint az OTP-betét (26 665 forint) kamatából. A lelkész fizetése az évi 12 alkalom után 500 Ft volt és 110 forint útiköltség. A templom előírt kötelező biztosítása többbe került (836 forint). *Pálmai Ferenc* év végi beszámolójában így írt: „A gyülekezet, amint látjuk, nehéz anyagi körülmények között van, úgy néz ki, hogy az OTP betétkönyvből él, amennyiben ez nem volna, a kiadások meghaladnák a bevételeket.”

Ez az OTP-betét azt jelenti, hogy 1974-ben még mindig a Lelbach-örökség tartotta fenn a gyülekezetet. A következő évtől duplájára emelték a lelkész fizetését (1000 forint/év), amit az is lehetővé tett, hogy a csurgói gyülekezettől adományként érkezett 500 forint. 1976-tól havi 100 forintra nő a lelkészi javadalom. Az akkori kimutatás szerint tízen fizettek egyházfenntartást, ami még akkor is 300 forinttal kevesebb, mint a kamatjövődelem.

Az 1977-es év jelentős változást hozott a pénzügyi mutatók terén is. Először több az egyházfenntartási járulékból befolyt összeg, mint a betét utáni kamat. A befizetők száma 15-re emelkedett. Közösségünk ún. szórvány gyülekezeti segélyben is részesült (500 forint).

Ez év áprilisában elhunyt *Lágler Béla* esperes. Utódja — e tisztségben — *Dubovay Géza* kaposvári lelkész lett, a szolgálati terület (Porrogszentkirály) Csurgóhoz került.

1976-tól lépett be gyülekezetünkbe *Bertók Viktor* (Kosuth-díjas költőnk *Bertók László* öccse) és felesége *Zsuzsan-*

na, akik a legnagyobb segítségei voltak a *Pálmai* házaspárnak. Ettől kezdve *Bertók Viktor* vált a templom műszaki karbantartójává. Az állását is veszélyeztette szerepvállalása. Abban az időben megfigyelték, hogy ki jár templomba, így nagyon gyakran csak a nyugdíjasok mertek az istentiszteleten megjelenni. Vasúti tisztviselőként dolgozott, állomásfőnökként ment nyugdíjba később. Ha a műszakbeosztása lehetővé tette, mindenben segített. Javította a harmóniumot, megoldotta, hogy a galambok és a denevérek ne fészkeljenek a toronyba, az elszakadt harangkötelet ő cserélte ki. A szószéklépcső javítása is neki volt köszönhető, és a templom körüli bokrokat, fákat ő ritkította, tartotta rendben.

1979-ben — évtizedek óta először — konfirmáció is volt templomunkban. *Bertók Zsuzsanna* és *Sámóczi Andrea* tettek tanúbizonyságot hitbeli megerősítésükről. Ebben az évben részesült gyülekezetünk először egyházmegyei és egyházkerületi segélyből. A kapott összegek (25 000 forint) igénylésére a tervezett renoválások miatt volt szükség. A tető beázott, emiatt a mennyezeti rész is károsodott. Az ereszcSATornák is cserélésre szorultak. A városvezetés is szorgalmazta, hogy a várossá avatás 10. évfordulójára (1981. április 25.) tegye rendbe a gyülekezet a templomot. Megindult a tervezés, és úgy tűnt, hogy a rendelkezésre álló összeg, kiegészítve a még igényelt gyülekezeti segéllyel és a hívek rendkívüli adományaival, elegendő lesz a hibák kijavítására, külső, belső festésre.

1980. május 15-re érkezett meg a végső építési engedély a renoválás megkezdésére. A kivitelező Nagyatád Városi Tanács Költségvetési Üzeme 58 000 forintos végösszegért vállalta a tervezett munkát. A felújítás júniusban kezdődött, és a bontáskor derült ki, hogy jóval nagyobb a baj. A teljes tetőt újjá kell építeni. Az új palafedés aládeszkázása

és szigetelése elkészült, belső és külső vakolatjavítások is, de a festés elmaradt. A végösszeg a tervezési díjjal együtt 71 793 forint. Tizenkét gyülekezeti tag rendkívüli adománya ehhez 7100 forint volt. Az év végi záróösszegként 7218 forint maradt.

Fontosnak tartom rögzíteni, hogy 1980 szeptemberéig (amikor az összeget átutalták) tartott ki *Lelbach Keresztély* öröksége. Az ezt követő felújításokkal már új fejezet kezdődött.

1981-ben a Nagyatád Városi Tanács nyomatékosan kérte, hogy a templomkülsőt újítsa fel a gyülekezet. Ehhez ismételten külső segítség kellett. *Szekeres Elemér* — akinek teológiai évfolyamtársa *dr. Káldy Zoltán* püspök volt — a Déli Evangélikus Egyházkerülettől kért és kapott segítséget. Az egyházkerület 50 000 forinttal támogatta a kivitelezést. Lelkészünk a híveit is biztatta, de ő maga is adakozott. *Fónyad Pál* nagykanizsai lelkész is elküldte hozzájárulását. Így valósulhatott meg a templomhomlokzat felújítása a tervezési díjjal együtt 61 764 forintért. A rendkívüli adományozók — a két lelkésszel együtt — tizenketten voltak. A kivitelezés a hiánypótlásokkal együtt június 30-áig készült el. A felújítás során tűnt el az ajtó fölötti évszám (1930), aminek pótlását tervezi a gyülekezet.

A Déli Egyházkerülettől 1982-ben is érkezett 10 000 forint, ami stabilizálta a gyülekezet anyagi helyzetét. Ebben az évben kisebb ajtójavításon kívül nem történt további felújítási munka, de a belső felújítás egyre sürgetőbbé vált. A vakolat a nedvesedés hatására kb. 50 cm magasságban kezdett leválni. 1983 nyarán ajánlatot kért a gyülekezet elnöksége, de a munkavállaló által adott árajánlatot nem tudták elfogadni. Csak az állványozásra 70 000 forintot kértek, az egész festés 120 000 forintba került volna.

A probléma megoldására *Bertók Viktor* presbiterünk vállalkozott. A munkahelyéről hozott segéddel (*Kemencai László*) elvállalta a templombelső kifestését. Első menetben eltávolították a fellazult vakolatot, lepergő festéket, hagyták száradni, majd a javított felületet mészfestéssel vonták be. A felújítás ideje alatt a református templomban tartott istentiszteletet a gyülekezet. *Bertók Viktor* és társa a padokra helyezett pallókon felállított létrákról érték el a mennyezetet, lehetetlen körülmények között oldották meg a feladatot. Presbiterünk nem kért semmit munkájáért, csak a társának kellett munkadíjat fizetni és a felhasznált anyagot megvenni. A végösszeg 18 998 forint lett; a gyülekezet mindössze 868 forinttal zárt, de a templom

*Szekeres Elemér konfirmál
(Varga Ildikó konfirmációja 1988-ban)*

megszépült. Lelkészünk *Pálmai* gondnokkal együtt gyülekezeti közösségben is köszönte a rendkívüli feladatra vállalkozó *Bertók Viktor* munkáját, aki ma is örömmel gondol vissza az akkori kivitelezésre, hogy tehetett valamit gyülekezetéért.

1984-ben elhunyt *Kisgyura Sándor* egykori pénztáros, a gyülekezet mindvégig hűséges tagja. Nagy részvétellel búcsúzott tőle a gyülekezet július 4-én.

Az egyházfenntartás befizetésének mértéke kissé növekedett, de nem tudott tartalékolni közösségünk. 1985-ben kisebb javításokat igényelt a templom ereszcsonnájára (4500 forint). A felnövekedett fenyőfák tűlevelei sok kárt tettek a horganyzott felületekben. Az ablakok üvegtábláit is cserélni kellett időnként, bár apró lyukú dróthálóval próbálták védeni, mindig akadt valaki, aki ennek ellenére kárt okozott.

Ebben az évben szerelik fel a már korábban előírt villámhárítót, amihez egyházkerületi segély is érkezett korábban.

A Kiskőrösön 1988-ban nyugdíjba vonult *Nagybocskai Vilmos* Nagyatádra költözött feleségével és mindkettőjük édesanyjával. Négy fővel többen voltak ettől kezdve az istentiszteleteken. Idetelepülése más szempontból is előrelépést jelentett. *Berger (Cséry) Lajos* után ő az első helyben lakó evangélikus lelkész a településen. Felkérésre vállalt szolgálatokat akkor, ha *Szekeres Elemér* nem tudott megjelenni, pl.

Templomunk a '80-as évek végén

városi ünnepeken rendszeresen képviselte szolgálatával az evangélikusokat.

1990-től erősödik a gyülekezet, már 33-an fizetnek egyházfenntartást. Ebben az évben a villámcsapás miatti kár után a biztosító is fizetett (annyi év befizetés után). 20%-kal nőtt a záró érték a nyitó tételhez képest, de nem az anyagi gyarapodást kell kiemelni, hanem a gyülekezeti alkalmak növekedését. *Nagybocskai Vilmos* ettől kezdve nagypénteken — legnagyobb ünnepünkön — is tartott istentiszteletet. A templomba járók száma is növekedett, ami talán a politikai változásoknak is köszönhető. A templombelső egy 11 méteres piros futószőnyeggel gyarapodott.

Itt kell megemlíteni, hogy 1990-től gyülekezetünk egyik legaktívabb tagja *Varga Vince*, Nagyatád város első polgármestere lett, és szintén megisztelő volt közösségünknek,

Az eredeti szószékoltár

hogy 1989-től a Somogy—Zalai Evangélikus Egyházme-
gye presbiterévé választottak.

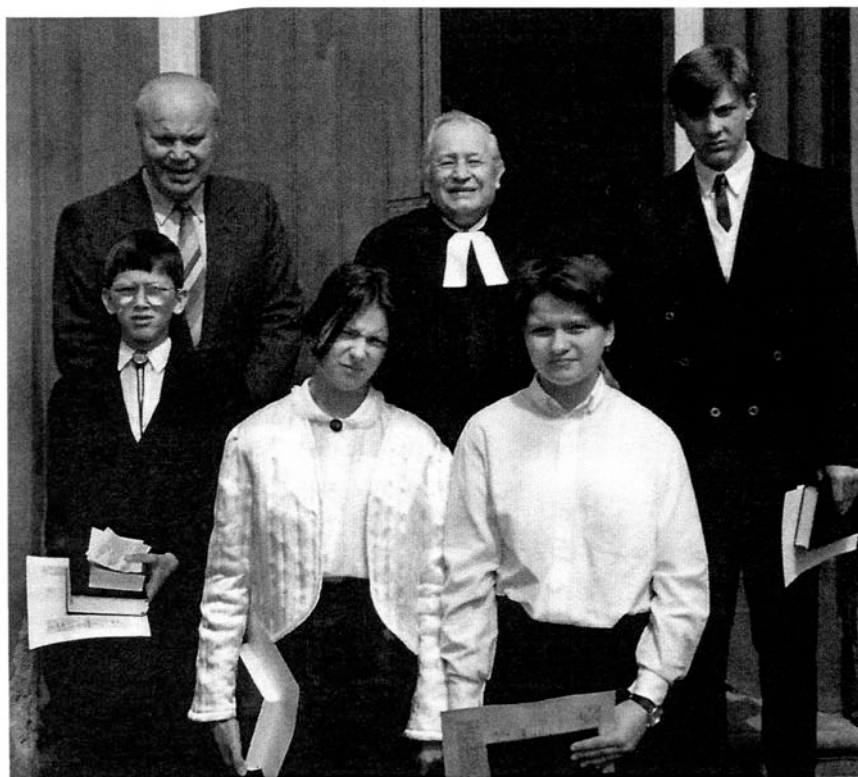
Az istentiszteleti alkalmak és a templomlátogatók szá-
mának növekedését jelzi, hogy 1991-ben majdnem dupla
annyi volt a perselypénz, mint az egyházfenntartási hoz-
zájárulás. Ez az év azért is emlékezetes, mert négy fiatal
konfirmációjára kerülhetett sor április 14-én. A hozzá-
tartozókkal is megnövekedett gyülekezet *Bertók Szabolcs*,
Kollár Bernadett, *Mayer Judit* és *Nagybocskai Gábor* bizony-
ságtételének lehetett tanúja *Nagybocskai Vilmos* szolgálá-
tával. A kántori szolgálatot már *Nagybocskai Vilmosné*,
édesanyám végezte.

Az erre az alkalomra feldíszített templombelsőről készült
képen a régi szószékoltár látható, amit a lelkészek a nem
biztonságos lépcső miatt már nem használtak, az oltár-
térből hirdették Isten igéjét.

A belső felvételek is tanúsítják, hogy a falak vizesek, a
cementpadlós rész megsüllyedt. A templom külső lábaza-

*A konfirmációról készült képen még láthatók a Kun—Trattner
építési cég által készített cementlapok*

*A konfirmációs csoportképen Pálmai Ferenc gondnok is látható
(bal oldalon hátul)*

tán és a falakon is látszik a vizesedés, a régi vakolat előregedése. A korábbi felújítások kényszermegoldásai eddig tartottak. A nagy kérdés, hogy lehet-e erre úgy vállalkozni, hogy a rendelkezésre álló összeg csupán 54 000 forint volt.

Megismétlődhet-e a csoda a kis gyülekezet életében?

A TEMPLOM ELSŐ TELJES FELÚJÍTÁSA

A további történet felidézése előtt fontos lejegyezni, hogy '90-től teljesen megváltozott politikai környezetben, egy új ébredés küszöbén kezdhett tervezni a gyülekezet. Megszűnt az állam részéről az egyház felügyelete, befolyásolása, közvetett módon történő irányítása. Megalakultak — a mi életünkben először — az önkormányzatok szabadon választott képviselő-testülettel. Az első választáskor a képviselők maguk közül választottak polgármestert. Gyülekezetünk aktív tagja, *Varga Vince* kapott többséget, s lett Nagyatád első polgármestere. Mások mellett magam is tagja voltam a testületnek és ugyancsak *Lőczy János* építési kisvállalkozó, az Ötvöskónyi városrészéből. Még a választások előtt megismertük egymást, és természetes volt, hogy a felújítás tervezésénél tőle is tanácsot kértünk. Azt javasolta, hogy az egész külső vakolatot távolíttassuk el, és csináltassunk új szigetelést. Árajánlata is kedvező volt, bár még nem tudtuk, honnan tudjuk előteremteni az ehhez szükséges forrást. A toronysisak horganyzott lemez borítása elrozsdásodott, a rajta lévő kereszt is kezdett szétesni, ehhez is szakembert kerestünk. *Varga Vincével* együtt terjesztettük a presbitérium elé a tervezett felújítást, akik örömmel támogatták. A presbitérium tagjai ekkor: *Pálmai Ferenc* gondnok és pénztáros, *Bertók Viktor*, *Varga Vince*, *Csernyik Pál*. Ekkor én egyházmegyei, egy cikluson át az országos egyház presbitere voltam, és 1991 őszétől a Magyarországi Evangélikus Egyház Zsinatának is tagja lettem, mint egyházmegyei küldött.

Szekeres Elemér június végéig volt a lelkészünk, az építkezéssel kapcsolatos lelkészi ügyintézését édesapám, *Nagybocskai Vilmos* intézte. Rendkívüli adakozásra buzdító le-

velet írt több címzettnek. Városunk önkormányzatától 200 000 forint támogatásra kaptunk ígervényt, ami elsőként érkezett áprilisban. A Magyarországi Evangélikus Egyháztól is időben érkezett 150 000 forint, egyházmegyénktől 300 000 forint, és mi kaptuk ebben az évben GAS (Gustav Adolf Segély) támogatást, 60 000 forintot. Magánszemélyektől adományként 96 000 forint jött össze. A Somogy Megyei Önkormányzat Vallásügyi Bizottsága is adott 50 000 forintot.

Templomunk a felújítás előtt

Júniusban indult meg a munka. Mindenekelőtt az előregedett fenyőfákat kellett kivágni, mert már sok kárt okoztak, a kivitelezést is akadályozták volna. A Lőczy-vállalkozás hiányos, kölcsönként állványzattal, de nagyon jó ütemben dolgozott. A torony felújítási munkáinak megkezdéséig sikerült bádogost találnunk a lábodi Márkus Ferenc személyében, aki referenciamunkának tekintette a megbízást és a keresztől az ereszcatornáig az összes lemezborítást újra cserélte.

A régi vakolat leverése után fűrészlapos körbevágással új szigetelőanyagot húztak be a lábazat fölé. Az átnedvesedett vakolatot belülről is kicserélték.

Amikor a belső munkákra került sor, Szekeres Elemér ajánlását elfogadva megszüntettük a szószékoltárt, az elkor-

Márkus Ferenc a levett keresztrel

Az, hogy sikerült a rendelkezésünkre álló anyagiakat nem túllépve a kivitelezés, annak is tulajdoníthattuk, hogy minden alapanyagot mi szereztünk be, mi kerestünk az egyes munkákhoz szakembert, és amínél lehetett, a saját munkánkat is hozzáadtuk. Az anyagbeszerzésekben Varga Vince volt a leghatékonyabb. A belső festést és a villanszerelési munkákat a Nagyatádi Szakképző Iskola diákjai

hadt lépcsősort eltávolítottuk, és az oltártér bal oldalára kiépített, három lépcsős lábazatra helyeztük a szószéket. Az egész oltár ez által kb. egy méterrel hátrébb kerülhetett, így növekedett az oltár előtti tér.

A templomablakok üvegezését Bálint László mester készítette. Erre is szükség volt, mert a régi betört ablaküvegek korábbi pótlásai miatt nagyon egyenetlen látványt nyújtottak az ablakok, de a fémkereteket is kezelni kellett.

Az új kereszt felhelyezése

végezték elgyakorlatként, tehát ezeknél is csak a felhasznált anyagokat kellett kifizetnünk. Ezt is városunk adományaként tartjuk számon.

A november 15-ére tervezett szentelési ünnepségig már nem volt vissza egy hónap, amikor egy kaposvári ünnepségen Varga Vince polgármesterünk találkozott dr. Harmati Béla püspökkel. A vele történt beszélgetés eredményeként kaptunk még az egyházkerülettől 100 000 forintot, hogy a belső járólapokat is kicseréljük. Erre azért is nagy szükség volt, mert a templombelső bal oldala kb. 10 centiméterrel megsüllyedt. A régi Kun—Trattner féle burkolólapokat nem felszedve készült el az új járólapozás Kertész János mester kivitelezésével. A padozat is kisebb javításra szorult, új énekszám táblák készültek, és az oldalfalakra lámpákat szereltettünk.

A templomkülső is változott. A korábbi bordó élkiemelések megszűntek, egységesen fehér nemesvakolatú burkolatot kapott az épület az eredeti ornamentikát megőrizve. Az ERŐS VÁR A MI ISTENÜNK felirat festés helyett kerámiabetűkkel készült el.

Az ünnepség előtti napokban a gyülekezet asszonyai irányításával kitakarítottuk templomunkat, rendbe tettük a környezetét, és a belső virágdíszítés is gyönyörű lett.

Visszaemlékezve azt írhatom, hogy azóta sem volt

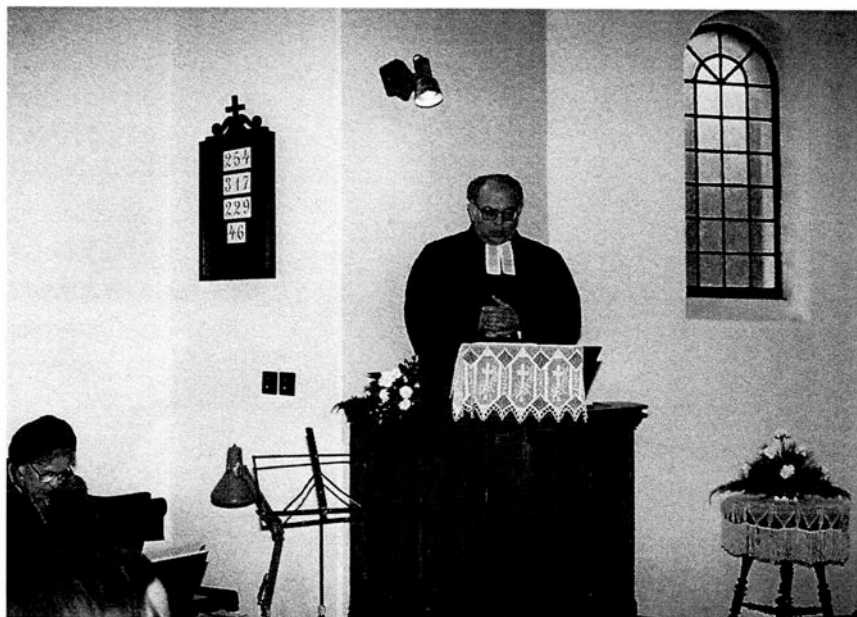
Templomunk a felújítás után

annyi lelkész (10) jelen, mint ezen az ünnepen. Az egyházmegye régi (*Dubovay Géza*) és új esperese (*Smidéliusz Zoltán*) is megjelent. Délelőtt Somogyszobon volt (szintén templomfelújításért) hálaadó istentisztelet, így onnan érkezett a püspök kíséretével a du. három órakor kezdődő ünnepi alkalomra.

Néhány fénykép az ünnepségről:

Oltári szolgálat

D. dr. Harmati Béla igehirdetése (Jn 4,24)

Pálmai Ferenc ismerteti a felújítást

Nagybocskai Vilmos köszöntőt mond

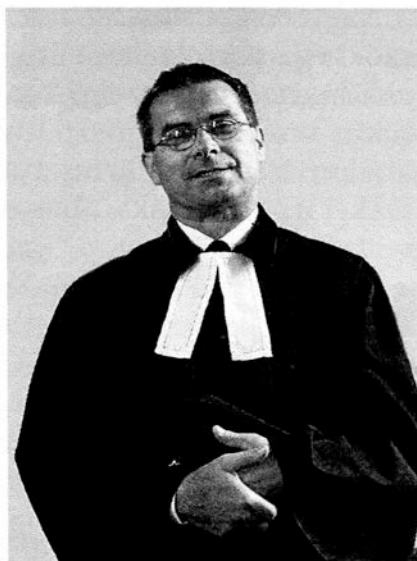
*A barcsi gyülekezet nevében özv. Molnár Lajosné
mondott köszöntőt*

Az ünnepi közgyűlés levezetője *Sikter János* volt. Ő idézte fel röviden a templom akkor ismert történetét, majd *Pálmai Ferenc* a felújítás menetéről adott számot a költségek ismertetésével. Köszöntötte a gyülekezetet *Smidéliusz Zoltán* és *Dubovay Géza* esperesek, *dr. Blázy Árpád* egyházmegyei felügyelő, *Tóth-Szöllős Mihály* az *Evangelikus Élet* főszerkesztője, *Tamásy Tamás*, *Szekeres Elemér*, *Nagybocskai Vilmos* és *Cseke László* lelkészek, *dr. Gyenesei István*, a megyei közgyűlés elnöke, *Molnár Lajosné* és *Varga Vince* polgármester. A püspöki zárszó után a Himnusz eléneklésével zárult a templomszentelés.

A szép ünnepséget követően a kollégium ebédlőjében várta terített asztal a megjelenteket.

A felújítás másfél hónappal tovább tartott, mint 1930-ban az új templom építése, mégis úgy éreztük, a nagyatádi evangélikusok ismét megélhettek egy csodát.

Az 1992-es év más területen is változást hozott. *Szekeres Elemér* június 30-ával kérte nyugdíjazását. Nyugalmozott lelkészként Csurgón még két évig szolgált, de Somogyzó és Nagyatád új, kinevezett lelkésze *Sikter János* porrogszentkirályi segédlelkész lett.

Sikter János lelkész

**NAGYATÁD PORROGSZENTKIRÁLY
LEÁNYEGYHÁZKÖZSÉGEKÉNT,
NAGYBOCSKAI VILMOS SZOLGÁLATA**

Gyülekezetünk 1992-től hivatalosan Porrogszentkirályhoz tartozott *Sikter János* segédlelkész irányításával, de kézenfekvő volt, hogy Nagyatádon a nyugdíjas éveire idetelepült *Nagybocskai Vilmos* lássa el a szolgálatokat. Továbbra is havonta egyszer volt istentisztelet, de már nem 15, hanem 11 órakor. Édesapám — aki többször hangoztatta, hogy ő *Sikter János*²⁴ segédlelkésze — ragaszkodott hozzá, hogy évente legalább egy-két alkalommal *Sikter* lelkész is szolgáljon. Ez általában a januári imaheti alkalmakon és nagypénteken történt délelőtt, mert — munkanap lévén — Porrogszentkirályon délután volt istentisztelet legnagyobb ünnepünkön.

Nagybocskai Vilmost már megismerhette a város, többször végzett szolgálatot ünnepi alkalmakkor, és *Cseke László* református lelkésszel ő kezdeményezte a januári ökumenikus imaheti istentiszteletek bevezetését 1990-től Nagyatádon. Városunk keresztyén közössége örömmel fogadta ezeket az alkalmakat, bár ekkor még csak háromnaposak voltak.

Nagybocskai Vilmos 1920. február 6-án született — a mai Dunakeszihez tartozó — Alagon. Elemi iskoláit itt végezte, majd a Fasori Evangélikus Gimnáziumban folytatta tanulmányait. 1938-ban érettségizett. Ógörögéből *Raffay* püspöknél tett külön érettségi vizsgát (választott tantárgy volt), aki már akkor a teológiára invitálta. Két évig műsza-

²⁴ *Sikter János* 1992-ben végzett, és Porrogszentkirályra került. 1994-ig segédlelkészként gyakorolta hivatását a nagy kiterjedésű szolgálati területen. Előtte — *Lágler Béla* halála után — itt is *Szekeres Elemér* tartotta az istentiszteleteket.

ki tisztviselőként dolgozott. 1940-ben jelentkezett a Soproni Teológiai Karra. Mind a négy évet kitüntetéssel végezte el, a Horthy-ösztöndíjat is elnyerte, ami komoly támogatást jelentett tanulmányaihoz. *Raffay Sándor* püspök 1944. július 13-án lelkésszé szentelte. Még az év őszén teológiai ösztöndíjat nyert Berlinbe, de a háború miatt már nem utazhatott ki. Segédlelkészként Pilisre került, ahonnan a község vezetői, orvosa, (német nevű) lelkésze a közeledő front miatt elmenekült. Többször volt közvetlen életveszélyben, de lehetetlen körülmények között is végezte szolgálatát. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy 1947 májusában óriási többséggel (több mint 2000 ember közfelkiáltásával) — rövid józsefvárosi szolgálat után — a pilisi gyülekezet vezető lelkészévé választotta.

*Nagybocskai Vilmos
Nagyatádon*

Közben — 1945 márciusában — megnősült. Felesége *Ulbrich Lívia*, (már 1942 óta az újpesti gyülekezet kántora) gyors-, gép- és szépipró tanítónő lett. Házasságát a Mindenható három gyermekkel áldotta meg (*Zsófia, Tamás és Péter*).

A pilisi évek, a háború utáni időszak minden nehézségével nehezen indultak. A visszavonuló németek felrobbantották a templomtornyot, ami rombadöntötte a templom egyharmadát is. Házról-házra járva gyűjtötték össze azt a pénzt, amivel megkezdhették az építkezést. Külső támo-

gatás nélkül, és nem egyszerre épült újjá a templom. Először a karzat, majd a toronytest készült el ideiglenes tetővel, majd 1956-ban a barokk sisak is a helyére került.

1958-ban egyházpolitikai okból²⁵ el kellett hagynia szeretett gyülekezetét. Októberben a Békés megyei Gerendásra került (fél éves felfüggesztés után). Ez lelkileg és anyagilag is nagy terhet jelentő változás volt. A három gyermekes családdal együtt élt a két nagymama is, akikről gondoskodni kellett. A gyülekezetbe érkezés előtt egy vihar megrongálta a templomot, és a parókia faláról is hullott a vakolat. Építési feladatok is várták. Négy hónap ott-tartózkodás után a legkisebb gyermeke — a hét és fél éves Péter — mandulaműtét közben meghalt. Talán ez volt a lelkész és családja életében a legnagyobb csapás. 16 évet töltöttek el Gerendáson, ahol a gyülekezet szeretettel befogadta őket. Később még a 21 kilométerre lévő Pusztatlakát is el kellett látnia, ahová egy segéd-motorkerékpárral járt ki. Zsófia leánya gyógyszerész lett (2017 év végéig Böhönyén volt gyógyszerértároló), én pedig agrármérnökként végeztem Debrecenben.

1974-ben Káldy püspök váratlanul Kiskőrösre helyezte („Lejárt a büntetésed” — mondta) a nyugdíjba vonult Murányi lelkész helyére. A kiskőrösi szolgálat sem volt könnyű a gyülekezet nagysága miatt (10 000 lelkes volt). Itt is renoválni kellett a templomot és az ő idejében épült a három lakást magába foglaló új parókia.

²⁵ 1958-ban a D. Ordass Lajos püspök eltávolítását előkészítő állami vezetés bizalmatlansági indítványt fogalmazott meg látszólag a lelkészek részéről. Nagybocksai Vilmos — mint a pesti egyházmegye LMK vezető lelkésze — lelkésztársai megbízásából és nevében egy beadványt készített (1958. április 9-én), amiben javasolta, hogy az egyház lelkészei titkos szavazással dönthesenek arról, bizalmatlanok-e püspökük iránt. Az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke „veszélyes, fasiszta, ellenforradalmár elemnek” nevezte, és azonnali hatállyal eltiltotta minden egyházi szolgálattól (13-án). A maradásáért gyűjtött 4000 aláírást hamisítványnak minősítették.

1988-ban kérte nyugdíjazását, és gyermekei után költözött Nagyatádra.

Kiváló gyülekezeti lelkész volt. Nem csak egyedülálló retorikája, hanem az emberekkel való törődés, a gyülekezet tagjainak rendszeres látogatása is része volt mindennapi életének, szolgálatának. Egyedülálló bibliaismerete, teológiai tudása kimagasló volt. Minden évben napi beosztás szerint végigolvasta a Bibliát, le lehet írni: szellemi tápláléka volt. Nagyon sok német teológiai könyvet olvasott (amelyek a gerendási évek alatt is rendszeresen érkeztek Németországból). Küzdelmes életében jóformán minden, az egyházi szolgálatban előforduló helyzetet, munkát, megpróbáltatást, de végtelenül sok örömet, szeretetet és hálát is megtapasztalt.

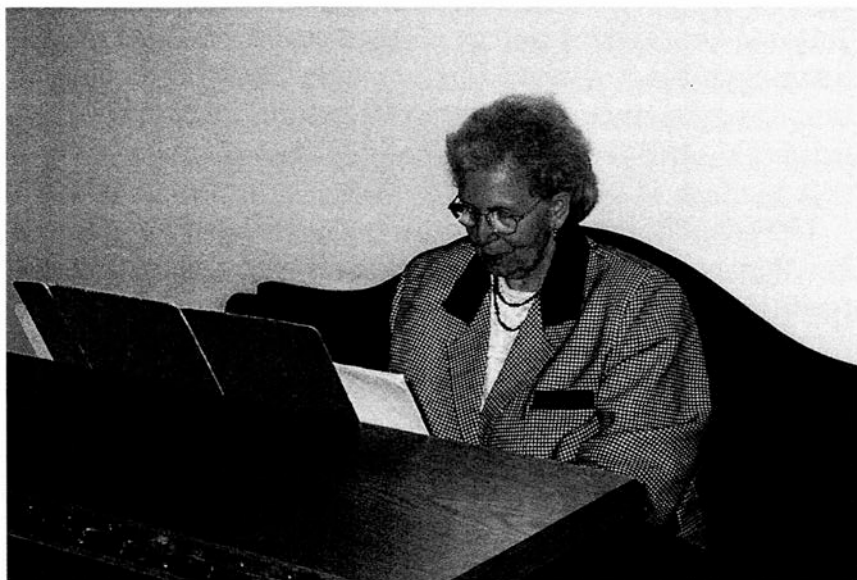
Élete utolsó időszakában két, általa nagyon fontosnak tartott művet fordított magyarra. Schniewindtől *A lelkészi szolgálatban állók lelki megújulása* címűt németből, és Luther latinul írt *Heidelbergi disputacioját*, amelynek részleges német fordítását ismerhették (de a német fordítás hibás volt). A valamikori, több mint 60 fős fasori osztálynak ő volt a legjobb latin tudású diákja, aminek idős korában is hasznát vehette. A gerendási években matematika oktatásait magnóra vették, továbbá latin- és németórákat is adott. Pénzt nem fogadhatott el, de a kapott élelmiszereknek mindnyájan örülhettünk. Egyházmegyénk LMK (lelkészi munkaközösség) összejöveteleit rendszeresen látogatta, a munkában is részt vett. Idős korára a meszesedésből eredő látás- és halláskárosodása sok mindenben akadályozta, de nem maradt el istentisztelet, amíg igény volt rá. Utolsó szolgálata a Trianon-élmű avatásánál volt 2003. június 4-én. 2004. május 1-jén hunyt el a nagyatádi kórházban három hónapos szenvedés után. Négy gyülekezetből érkező hívek és nagyon sok lelkész kísérte utolsó

útjára templomunkból a központi temetőbe, nem messze *Fónyad Pál* sírjától, május 13-án.

Templomunk megújulása a gyülekezeti életre is kihatott. Az elmúlt évtizedekben megszokott 10 fő alatti istentiszteleti részvétel megduplázódott. A presbitérium is aktívabb lett. Lehetőségeinket figyelembe véve folyamatosan igyekeztünk a templombelsőt alkalmasabbá tenni az egyházi szolgálatok ellátására. Szerettünk volna a téli félévre fűtési megoldást találni. Ismert volt előttünk, hogy a templom megépülésekor egy hordozható cserépkályha is a belső berendezéshez tartozott. A kéményjárat megvolt, de a külső kéményt a '80-as felújítás alkalmával lebontották. 1993-ban egy elektromos kályhát vásárolt a gyülekezet, de — a nagy üzemeltetési költség ellenére — nem adott annyi meleget, hogy ez végső megoldást jelenthetett volna.

A harmónium is előregedett. A többször javított hangszer már nem felelt meg a kor követelményeinek. A lehetőségeket megvizsgálva egy digitális orgona vásárlása mellett döntöttünk (1994-ben), ami a valódi orgonahangzás mellett a legelérhetőbb volt a gyülekezet számára. Kedvezményes áron, 130 000 forintért vásároltuk meg a GLOBE Kft. segítségével egy Ahlborn típusú manuális digitális orgonát, amihez önkormányzatunk 50 000 forint segítséget adott. További támogatásként *Varga Vince* és jómagam többhavi tiszteletdíja is segítette a gyülekezetet, így orgonaszekrényt (a Kaszói Erdészettől — *Tamás János* segítségével) is tudtunk vásárolni. Az új hangszer avatásakor *Smidéliusz Zoltán* esperes igehirdetéssel, *Kovács Péter* orgonaművész a hangszer megszólaltatásával szolgált. Családias házi ünnepséggel adtunk hálát Istennek az újabb csodáért. Az új hangszert még *Bognár Béláné (Pálmai Vilma)* is használhatta, de a kántori szolgálatot fokozatosan édesanyám, *Nagybocskai Vilmosné (Ulbrich Lívia)* vette át. Teljes értékű (az énekek kí-

séretén túl a bevezető és főének előtt előjátékot is játszott) hangszer tudása ma is példaértékű, ökumenikus alkalmakkor erről mások is megbizonyosodhattak. Szolgálatát felkérésre a református gyülekezetben is végezhette.

Nagybocskai Vilmosné kántori szolgálat közben

Az 1994-es év történéseihez hozzátartozik, hogy ebben az évben megválasztottak a nyugalmába vonult *dr. Blázy Árpád* egyházmegyei felügyelő utódjának. Az esperes melletti világi vezetői tisztségbe való beiktatásom 1994. november 5-én volt Gyékényesen, *D. dr. Harmati Béla* püspök szolgálatával. Egyházmegyei presbiteri tisztségemet, zsinati tagságomat és erre a tisztségre való megbízásomat elsősorban az édesapám révén szerzett ismertségnek tulajdonítottam, mint alkalmasságomnak. És ez már saját életem csodái közé tartozik, hogy mennyire tudtam megfelelni az elvárásoknak, de erről nem nekem kell véleményt alkot-

nom. Jelenleg is zsinati tag vagyok, 17 év óta jegyzőként. 12 éven át, 2006-ig voltam egyházmegyei felügyelő *Smidéliusz Zoltán* és *Szemerei János* esperesek mellett. Nevemhez köthető Nagyatád városa és a Somogy—Zalai Evangélikus Egyházmegye címerei megalkotásának kezdeményezése. Tudomásom szerint az egyetlen címerrel rendelkező egyházmegye Magyarországon a mienk. Szorgalmazója voltam az egyházmegyéink történetét megörökítő könyv megírásának, amelyet *dr. Jáni János* készített el magas szinten (két kiadása is volt).

1994-ben köszöntötte a gyülekezet a lelkészét, *Nagybocskai Vilmos*. ekkor ünnepelte lelkésszé avatásának 50. évfordulóját.

1995 márciusában *Nagybocskai Vilmos* és felesége házasságkötésüknek 50. évfordulóján a templom adott helyet

50. házassági évfordulójukon

annak a szép és családi ünnepségnek, amelynek keretén belül *Smidéliusz Zoltán* és *Sikter János* szolgálatával ismételtén megáldották házasságukat.

A '90-es évek gyülekezeti életét többek között jól jellemzi a kötelező offertóriumok (céladományra gyűjtött perselypénz) teljesítése. Annak ellenére, hogy Porrogszentkirály, Somogyszob, Nagyatád gyülekezetei egymás között feloszthatták volna, ki melyik hozzájárulást teljesíti, gyülekezetünk valamennyi elvárt adományt befizette, és az egy főre számított teljesítés alapján — éveken át — az egyházmegyében a legmagasabb szinten adakoztunk.

Az 1925-ben készült templompadok szű általi károsodása olyan mértékű volt, hogy gázmesteri beavatkozásra volt szükség 1995-ben. Ezzel sikerült megmentenünk a régi padozatot, amelyet mind a mai napig használunk. Ebben az évben vettünk az orgonához erősítőt és két hangfalat, hogy megfelelő hangzást tudjunk elérni hangszerünk megszólaltatásával. A templomtorony zsalugátereit 1996-ban kellett újra gyártatnunk, mert a '92-es felújításkor erre nem volt már mód. Az oltár előtti térdeplő felújítása is ekkor történt, és a padokra szivacsbéléses ülőpárnákat varrattunk. Ez 1997-ben lett teljessé.

Nagyatád Város Önkormányzata majdnem minden évben támogatta gyülekezetünket. A „Lelbach-i örökséget” magára vállalva '97-ben 110, '98-ban 130, '99-ben

Szent István-napi szolgálat

Oltári szolgálat közben

120 ezer forinttal támogatta gyülekezetünket. 1999-ben újult meg templomunk bejárata. A teljesen új tölgyfaajtó komoly kiadást jelentett, amit csak önkormányzatunk segítségével tudtuk elkészíttetni.

Az, hogy helyben lakó lelkész szolgált a gyülekezetben, nagy előrelépést jelentett. Beindult a rendszeres hitoktatás. A beíratott 2-3 gyermek mellé egyre többen jártak (más felekezethez tartozók is) a mindig mosolygós *Vilmos bácsi* óráira.

Nagyatádon kívüli településekről is igénybe vették szolgálatait, keresztelt, konfirmált, házasulandókat áldott meg, és volt olyan év, hogy három római katolikus család kérte fel temetési szolgálat végzésére. Minden felkérésnek igyekezett eleget tenni. Az idős, otthonukat már elhagyni nem képes beteg híveit rendszeresen látogatta. A kórházban is végzett szolgálatot. Minden évben írásos jelentést készített az elvégzett lelkészi szolgálatairól, tapasztalatairól. Az ökumenikus imaheti alkalmakról külön beszámolót készített. Ezeket átadta *Sikter Jánosnak* az anyakönyvi bejegyzésre szánt adatokkal együtt.²⁶

²⁶ Érdekességként megjegyezhető, hogy aki a nagyatádi evangélikus gyülekezet volt tagjainak adatait kívánja kutatni, öt gyülekezet anyakönyvei közül kell kiválasztania a megfelelőt aszerint, hogy melyik időszakról van szó (Vése, Gyékényes, Barcs, Porrogszentkirály, Csurgó). A '90-es évektől Nagyatádnak külön anyakönyve van, amelyet az éppen ellátó anyagyülekezet irattárában őriznek.

Pálmai Ferenc gondnokot barátjának is tekintette. Az egész gyülekezetet is nagy csapásként érte, amikor 2000. március 28-án gondnokunk váratlanul elhunyt. Temetése nagy részvét mellett történt három lelkész (édesapám, *Szekeres Elemér* és *Sikter János*) szolgálatával. Mivel a temetőben akkor nem volt szabad sírhely, ideiglenesen a Kun család sírboltjába temették, a *Fónyad* család engedélyével. Évekkel később innen helyezték át jelenlegi nyughelyére. Olyan időszakban volt a gyülekezet világi vezetője, gondnoka, hogyha ő nem lett volna, talán nem is maradt volna fenn a gyülekezet. A távolról érkező szolgálattevők mindenben számíthattak rá és feleségére, *Erzsikére*. Halála után közvetlenül nem történt tisztújítás a gyülekezetben, de a gondnoki teendőket gyakorlatilag *Varga Vince* vette át. Az ő utánajárásával és ügyintézésével történt meg a harangozás elektromos vezérlése, ami lehetővé tette, hogy személyes jelenlét nélkül minden nap legyen déli harangozó. A gyülekezet felújította *Lelbach Keresztély* sírhelyét.

Templomunk fennállásának 70. évfordulója megünneplését az alapkövő letételének dátumához igazítottuk. 2000. június 25-én a gyülekezet *Smidéliusz Zoltán* régi és *Szemerei János* május végén beiktatott új esperes szolgálatával emlékezett meg templomunk építéséről.

Az általam levezetett ünnepi közgyűlésen *Nagybocskai Vilmos* ismertette a gyülekezet történetét. A gyülekezet nevében *Varga Vince* köszönte meg *Bognár Béláné* több évtizedes kántori szolgálatát ajándék és virágcsokor átadásával.

Ugyancsak köszönetet mondott *Nagybocskai Vilmos* szolgálatáért, aki ebben az évben töltötte be 80. évét. A lelkész és gyülekezet köszöntéséhez csatlakozott a somogyszobi evangélikusok részéről *Pálfi Istvánné* gondnok, és a barcsiak részéről *Molnár Lajosné* is. A református gyülekezet köszöntését *Cseke László* lelkipásztor tolmácsolta.

Bognár Béláné köszöntése

Ormai István, városunk polgármestere elismerő szavakkal emlékezett meg gyülekezetünk egész városunkra kiható lelki hatásáról, ami az értékteremtésnél nem nélkülözhető erkölcsi alap megteremtését segíti. *„A templom felirata: Erős vár a mi Istenünk, a többi gyülekezet hívei számára is szívhez szóló biztatás, és mindenki által olvasható”* — mondta.

A felszólalók sorát *Szemerei János* esperes biztató és bizdító beszéde zárta.

Ez év július 16-án ugyancsak elnökletemmel az istentisztelet után közgyűlést tartottunk templomunkban. Egyetlen napirendi pont szerepelt: új tisztségviselők választása. A gyülekezet egyhangú szavazatával *Varga Vince* lett az új gondnok, helyettes gondnok *Bertók Viktor*, pénztáros *Pálmai Ferencné*, és az újonnan megválasztott presbiter *Vinkó Sándor*. A presbitérium további tagjai: *Csernyik Pál* és *Nagybocskai Tamás*. Később, *Pálmai Ferencné* betegsége miatt le-

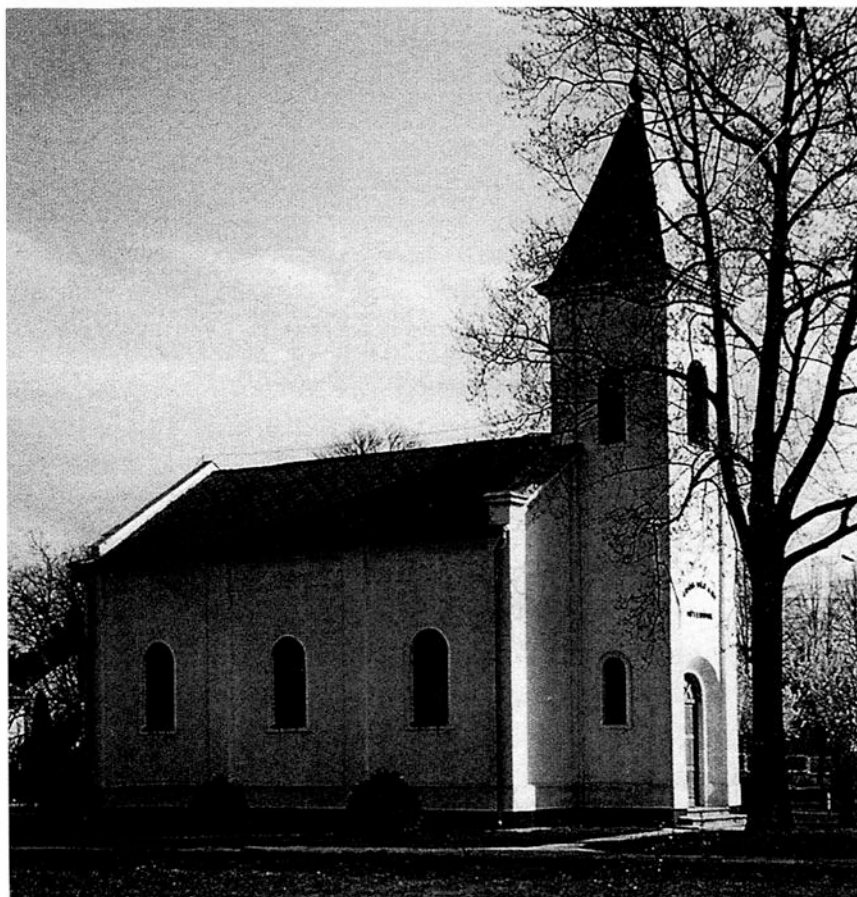
Csoportkép (Pálmainé, Nagybocksai házaspár, Varga Vince, Olvasó Imréné, Bognár Béláné unokájával, Csernyik Pál)

mondott a pénztárosi tisztségről, azóta Vinkó Sándor látja el ezt a feladatot.

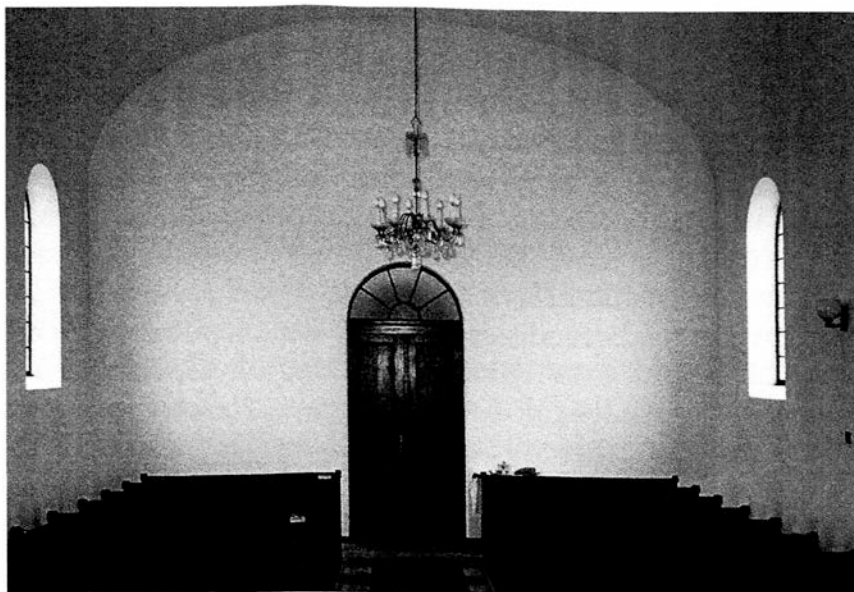
Pálmainé Erzsike egyre többet volt fia családjánál, ami azzal is járt, hogy lakását már nem lehetett igénybe venni a lelkészek fogadására. Egyre jobban hiányzott egy több célra használható helyiség, ami a templombelső mellett használható. Elképzelésemet, hogy templomon belül megépített karzattal alakítsunk ki egy több célra is használható helyiséget, támogatta a presbitérium. A megvalósítás módjaként csak a könnyűszerkezetes kivitelezés jöhetett szóba. A karzat alatti tér gyülekezeti teremként alkalmas hittanórák, konfirmációs oktatás, bibliaórák és kis létszám esetén istentisztelet megtartására is. A leszűkített tér fűthetőbb, így a fűtés megoldásáról is gondolkodtunk. Kiderült, hogy a gázvezeték a templom mellett található, ami a

fűtés megvalósítását erősítette. Önerőből természetesen most sem tudtuk volna mindezt kivitelezni.

Zsinatunk döntése értelmében 2000-ben a Magyarországi Evangélikus Egyház három egyházkerületet hozott létre (a korábbi kettő helyett), újból megalakult a Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület győri püspöki székhellyel. Az egyházkerület új püspöke a korábbi kőszegi lelkész, *Ittész János* lett.

Templomunk 2002-ben

A templombejárat a karzat megépítése előtt

Anyagi támogatás iránti kérelmünket mind az egyházmegye, mind az egyházkerület támogatta. 500 000 forintot biztosított egyházunk, az önkormányzat 200 000 forintot tudott adni, de *Ormai István* polgármester felhívta a figyelmemet, hogy pályázzunk a megyei Környezetvédelmi és Műemléki Bizottság támogatására is (aminek ő volt az elnöke). Innen is jött 100 000 forint, és *Gyenesi István* megyei közgyűlési elnök is adott 50 000 forintot az elnöki keretből. Nagyon sok, pénzben nem kifejezhető, támogatást is kaptunk. Volt, aki a szükséges festéket biztosította (Rinya-Dombó Menti Vízitársulat), és a fűtés kivitelezésénél (Novics és Társa Kft.) csak az anyagot kellett fizetnünk. A Nagyatádi Szakképző Iskola diákjainak munkájára most is számíthattunk. Karzatunk tervezését városunk akkori főépítész, *Deák Varga Dénes* vállalta, és készítette el térítésmentesen.

Az új karzatot *Székelyfi József* kaposfői asztalosmester készítette el. Jobbról, balról az utolsó három padsort felszedték, és a karzatra helyezték. A padok helyét ideiglenesen hajópadlóval fedték le, amire szőnyeg került. Az elkészült karzatot mi festettük be. Most hasznát vehetem, hogy egyetemi diplomáim mellett szobafestő és mázoló végzettséggel is rendelkezem (a gimnáziumban köteleztek rá), de a munkában *Bertók Viktor* és *Vinkó Sándor* is részt vett. A karzat berendezéseként 20 db kárpitozott széket vásároltunk, ami lehetővé tette, hogy az eseményeknek megfelelően rendezzük be a kis termet. Három parapetes fűtőtestet építettünk be, egy jutott az új gyülekezeti terembe. Az egyik konvektorhoz a régi kéményt felújítottuk.

Az egész kivitelezés fő szervezője most is *Varga Vince* gondnok volt, aki kézben tartott mindent, és gyakorlatilag művezetője volt a beruházásnak.

Az elkészült karzat

A templomszentelési ünnepség — amely nem évfordulóhoz kötődött — 2002. november 12-én volt *Ittész János* püspök szolgálatával.

Az istentiszteletet követő közgyűlésen elhangzottak korszakváltást is jeleztek. A közgyűlést levezető *Varga Vince* köszöntötte a jelenlévőket, megköszönte a beruházáshoz kapott számtalan anyagi és természetbeni segítséget, *Kendeh K. Lászlónak* adta meg a szót elsőként, hogy ismertesse a templom történetét.

Kendeh K. László az *Kendeh* család legifjabb lelkészeként ebben az évben került Csurgóra segédlelkészként. A szolgálati helyek átszervezésével Nagyatád ismét a csurgói anyagyülekezethez került a barcsi leánygyülekezettel együtt, míg a somogyszobiakat továbbra is *Sikter János* látta el.

Gondnokunk ezután köszöntötte a gyülekezet új lelkészét, majd megköszönve a több mint 10 éves szolgálatot, búcsúzott *Nagybocskai Vilmostól* és *Sikter Jánostól*. Mindkettőjüknek átadott ajándékként egy, a templomunkat ábrázoló Zsolnay dísztányért. *Ittész János* püspök is meleg hangon köszöntötte meg *Nagybocskai Vilmos* szolgálatát, beszédében emlékeztette a jelenlévőket lelkész testvére életművéjének főbb állomásaira, helytállására.

Nagybocskai Vilmost köszönti Ittész János és Varga Vince

Nagybocskai Vilmos válaszában megköszönte a hozzá intézett szavakat, és ő is kifejezte háláját a gyülekezet szeretetéért, ahogyan szolgálatát fogadták, és Isten áldását kérte a püspök további szolgálatára, az új egyházkerületre és a gyülekezetre.

A közgyűlésen még köszöntött *Sikter János, Szemerei János* esperes, *Smidéliusz Zoltán* püspökhelyettes, *Nagybocskai Tamás* egyházmegyei felügyelő és *Cseke László* református lelkipásztor.

Ormai István polgármester is kifejezte örömét, hogy része lehetett a gyülekezet és a templom gazdagodásának és köszönte *Vilmos* bácsi városi rendezvényeken való részvételét.

A megyei közgyűlés részéről *Stiker János* egyházügyi titkár köszöntött.

Ittész János zárszavában elmondta, hogy amikor belépett ebbe a templomba, mindjárt érezte, hogy ennek a helynek lelke van. Ez a templom a lelkével hívja a gyülekezetet. „Isten neve ragyogjon közöttünk!”

Az ünnepi közgyűlés a Himnusz éneklésével ért véget.

Gyülekezetünk egy újabb csoda megélésével zárt és kezdhetett egy új fejezetet.

NAGYATÁD (ISMÉT) CSURGÓ LEÁNYEGYHÁZKÖZSÉGE

Kendeh Kirchknopf László szolgálatával, 2002-től teljesen új korszak kezdődött. Nem csak az ellátó szolgálati hely változásával, hanem ettől kezdve havonta két alkalommal volt istentisztelet, általában az első és harmadik vasárnapon és a kiemelt ünnepnapokon. Ezek 11, később 9 órakor kezdődtek.

Anyagyülekezete nagy reményekkel fogadta, és igyekezett eleget tenni a lakás rendbehozatalával a fiatal lelkésznek és később feleségének. Nehéz a szolgálatát jellemezni. Rendkívül megnyerő modorú, talán túl könnyed viselkedésűnek tűnhetett a külső szemlélőnek. Alapvetően az előírt szolgálatok végzésére korlátozódott tevékenysége. Kezdetben minden héten kijárt hittant tartani, kórházi betegeket látogatni. Később ez rendszertelenné vált. Igehirdetési alapigéjét sohasem az előírt textus adta, maga választotta. Sajnos az is előfordult (egy alkalommal), hogy vasárnap elfelejtett kijönni Nagyatádra. Itt töltött időszakának csurgói gyülekezete vezetése vetett véget, amikor *Szemerei János* esperesnek bejelentették, hogy nagymértékű pénzügyi hiányosságok miatt kérik az esperesi vizsgálatot. Ez meg is történt, aminek

*Kendeh K. László csurgói
lelkészbesziktatásakor
2005. június 25-én*

eredményeképpen egyházkerületi döntéssel áthelyezték a Vasi Egyházmegyébe. Ez már 2010-ben történt.

Kendeh K. László lelkészi szolgálati ideje alatt is több említésre méltó esemény, változás történt gyülekezetünkben, templomunk történetében.

Egy ízben, Cantate vasárnapján több mint 40 fős énekkar látogatott gyülekezetünkbe. Lelkészünk édesapja, *Kendeh K. Gusztáv* zeneiskolai igazgató és felesége vezetésével a keszthelyi gyülekezet énekkara szolgált. Az új karzat terhelési próbája is megtörtént ezzel (kisebb erősítést csináltattunk ezután).

Családunk és a gyülekezet számára is fájdalmas esemény volt, hogy *Nagybocskai Vilmos* 2004. május 1-jén, hosszú szenvedés után elhunyt. Hamvainak temetése május 13-án volt a központi temetőben a templomból történt búcsúztatása után. Négy gyülekezet hívei, és számtalan lelkész kísérték utolsó útjára. Kiemelt ünnepi alkalmainkon *Lelbach Keresztély, Fónyad Pál* és az ő sírjánál is megemlékezést tartunk.

2005-ben a 75 éves templom egy fából készített keresztelőkészlet tartóval gazdagodott. *Bertók Viktorné* gyönyörű, új oltárterítőt adományozott gyülekezetünknek, míg *Varga Vince* gondnokunk egy faragott Luther-rózsát készíttetett és adományozott a szószék homlokzatára.²⁷

Gyülekezetünk kérésének eleget téve Nagyatád Város Képviselő-testülete ellenszavazat nélkül elfogadta, hogy 2005. október 27-étől templomunk és az abban foglalt gyülekezeti termünk eddig csak helyrajzi számmal jelzett területe

²⁷ A faragott Luther-rózsa *Székelyfi József* asztalosmester munkája, aki a karzatos is készítette.

Luther Márton tér 1. legyen. A templomajtóra készítettünk egy hirdetőablaként is működő postaládát, amin ezt a címet feltüntettük. Azóta ide érkehetnek a gyülekezetnek címzett hivatalos levelek, közüzemi számlák.

Ugyancsak ez év novemberében egy istentisztelet utáni közgyűlésen jóváhagyta a gyülekezet, hogy létrehozzunk egy alapítványt. *Varga Vince* kapott megbízást arra, hogy 100 000 forinttal ezt megtegye. A 2006. február 13-án kelt, és a Somogy Megyei Bíróság által 2006. április 12-én jogerősen hozott határozata alapján a *Nagyatádi Evangélikus Közhasznú Alapítványt* bejegyezték. Az alapítványi kuratórium induló tagjai: *Nagybocskai Tamás* (elnök), *Kendeh K. László*, *Molnár Péter*, *Tamás János* és *Vinkó Sándorné*. Kezdetben beváltotta reményeinket, az 1%-os rendelkezésből egy évben jelentős összeget kapott az alapítvány, de a személyi jövedelemadó folyamatos csökkenésével és nem nyugállományú híveink számának apadásával ez visszaszorult. A banki költségek viszont folyamatosan nőttek a kamatszint ellenében. Ennek az lett az eredménye, hogy az utolsó három év csak külön adományokkal lett eredményes. Aki adakozni akar, megteheti ezután is gyülekezetünk számlájára vagy pénztárosunknál személyesen. Végül módosítottuk az alapszabályt oly módon, hogy határozott idejűre változtattuk alapítványunk működését, miszerint 2017. szeptember 30-ával megszűnik. Összeségében a 11 éves működése alatt sok jó ügyet tudtunk támogatni alapítványunkon keresztül. A hittantáborozáson résztvevők költségeihez való hozzájárulás mellett időskorú híveink támogatása is éveken át jól működött, de a legfőbb cél, a hitéleti tevékenység és épített örökségünk védelme volt. 2008-ban *Varga Vince* és felesége *Horváth Ildikó* céladományt fizetett alapítványunknak (220 ezer forint), hogy abból egy második, kis harangot vásá-

rolhassunk. Ennek tervezését és teljes ügyintézését a befizető gondnokunk látta el.

2006-ban a választási ciklusnak megfelelően a presbiteri kar újraválasztásakor változás is történt. A Pécsre költözött *Csernyik Pál* helyére régi gyülekezeti tagunkat, *Sámóczi Istvánnét* választotta meg a gyülekezet. *Csernyik Pál* jelenleg is a pécsi evangélikus gyülekezet hűséges tagja.

Ebben az évben templomunk lábazatát kellett kijavíttatnunk. A falak mellett keskeny betonjárda is készült. Az elvégzett munkákhoz ismét városunk önkormányzatától és egyházmegyénktől érkezett az anyagi támogatás.

Megtiszteltetésnek vette gyülekezetünk, hogy 2003-tól *Bethlen Gábor*, 2006-tól *Bocskai István* erdélyi fejedelmek emlékműveinek is helyet ad a templomhoz tartozó földterület. A polgári kör kezdeményezéséből született emlékműveknél évenként megemlékezéseket tartanak, rossz idő esetén templomunkban.

Édesanyám, *özv. Nagybocskai Vilmosné* 2008-tól már nem tudta ellátni a kántori szolgálatot. Rövid kórházi kezelés után otthoni ápolásra szorult élete végéig, lakását nem tudta elhagyni, de szellemi frissességét mindvégig megőrizve imádságos szívvel gondolt gyülekezetére. Telefonon gyülekezetünk több tagja tartotta vele a kapcsolatot. Volt tehát egy rövid időszak, amikor orgonakíséret nélkül énekeltünk istentiszteleti alkalmainkon.

2009-ben mindenkit váratlanul ért, hogy tragikus hirtelenséggel — háromnapos kórházi kezelést követően — elhunyt *Pálmai Ferencné, Erzsike*. Gyülekezetünk nagy részvét mellett kísérte utolsó útjára a központi temetőbe, ahol férje mellett nyugszik.

A 2010-es ünnepi évre (gyülekezetünk 100., templomunk 80. évfordulójára) készülve szerettük volna a templom-

külsőt megújítani. A tetőzet palafedése még hibátlan volt, nem észleltünk beázást sehol, de tudtuk, hogy 20-25 év után ez bármikor bekövetkezhet. Az 1980-as felújítás óta 29 év telt el; szeretttük volna templomunk tetőzetét piros cseréppel fedetni. A presbitérium tervének megvalósulását erősítette Nagyatád új körforgalmának megépítése, mivel a kivitelezéshez szükséges terület kisajátításáért kapott összeg (720 ezer forint) ezt részben lehetővé tette. A *Lelbachi örökség* talán most, utoljára segítette templomunk megszépülését. A feladat több volt, mint az új tetőzet beszerzése, kivitelezése. A pala eltávolítása — mint veszélyes hulladék — is anyagi terhet jelentett (108 ezer forint), amit a kivitelezéskor alapítványunk vállalt át.

A szép, új cseréptető még 2009-ben elkészült. Lelkészünk nevében támogatást kérő levelet is fogalmaztunk, ami szintén eredményes volt. Híveink is erejükön felül adakoztak. A *Főnyad* család most sem feledkezett meg rólunk (*Főnyadné, Márta néni* temetése novemberben 21-én volt). A megyei közgyűléstől is érkezett támogatás, de a legnagyobb összeget (1,4 millió Ft-ot) városunktól kaptuk.

2010 tavaszán történt, hogy *Kendeh K. László* lelkészünknek fegyelmi vétség miatt távoznia kellett Csurgóról, így mi is lelkész nélkül maradtunk. Ettől kezdve Kaposvárról látták el gyülekezetünket. *Szemerei János* esperes vagy *Pongrácz Máté* (hatodéves lelkészjelöltként) járt ki hozzánk istentiszteletet tartani. Egyetlen alkalom sem maradt el.

A kivitelezés szervezése, kézben tartása nem szenvedett csorbát, *Varga Vince* most is hiánytalanul megfelelt több mint gondnoki feladatának. Amikor csak tehetett, jelen volt minden munkánál. A tetőzeten kívül átfestették a templomfalat (az északi falrészén a vakolat egy részét is felújították) és az ereszcatornákat is cserélték. A körforgalom kiépítése

részeként a templom előtti járdát modern térburkolati elemekkel újítták fel.

Mindeközben gyülekezeti életünkben is történt változás. 2010. augusztus 15-ével új lelkészt kaptunk *Györgyi Zsolt* személyében, és feleségem, *Nagybocskai Tamásné (Anikó)* — miután gimnáziumi némettanári állását befejezve nyugállományba került — elvállalta a kántori szolgálatot. Nagy szorgalommal képezte magát (zongoratudására alapozhatott), ma már teljes értékű kántora gyülekezetünknek. Feladata ellátását nehezítette a közel 20 éves digitális hangszer gyakori meghibásodása. Többször vittük orgonánkat műszerészhez, de a javítás nem mindig volt eredményes.

Györgyi Zsolt lelkészi munkatárs nagy lendülettel vetette bele magát a nagy kiterjedésű szolgálati kör adta feladatok megoldásába, a hívek pásztorolásába. Személyével a rendszeres hitoktatás — amit állami részről egyre jobban szorgalmaztak — is megoldódott.

Amikorra hálaadó ünnepünkre a meghívót megrendeltük volna a nyomdában, megérkezett az új harang is. Felszereltetésére már nem volt idő, de az oltártérbe helyezve mindenki láthatta, milyen szép, és a meghívónkon is megörökíthettük.

Györgyi Zsolt lelkész

A lelkészek bevonulása előtt

Az ünnepi hálaadó istentiszteleten Szemerei János esperes Smidéliusz Zoltán és Györgyi Zsolt lelkészekkel szolgált. Esperesünk Ef 2,20-22-t választotta igehirdetésének alapigéjéül, ami a meghívónkon is szerepelt.

Nagy ünnepeink között tartjuk számon a 2010. szeptember 18-ai hálaadási alkalmat, mert gyülekeztünk 100., templomunk felszentelése 80. évfordulójá-

Szemerei János igehirdetése

nak ünneplésén túl *második harangunkért* is hálát adhatunk. Az új harang (35 kg-os) egyik oldalán evangélikus köszöntésünk (ERŐS VÁR A MI ISTENÜNK) és a Luther-rózsza található, a másik oldalon egy zsoltár idézet: *Téged hívlak, Uram, kősziklám (Zsolt 28,1)* és a következő felirat: ISTEN DICSŐSÉGÉRE A NAGYATÁDI EVANGÉLIKUS GYÜLEKEZETNEK ADO-MÁNYOZTA VARGA VINCE ÉS FELE-SÉGE HORVÁTH ILDIKÓ 2010.

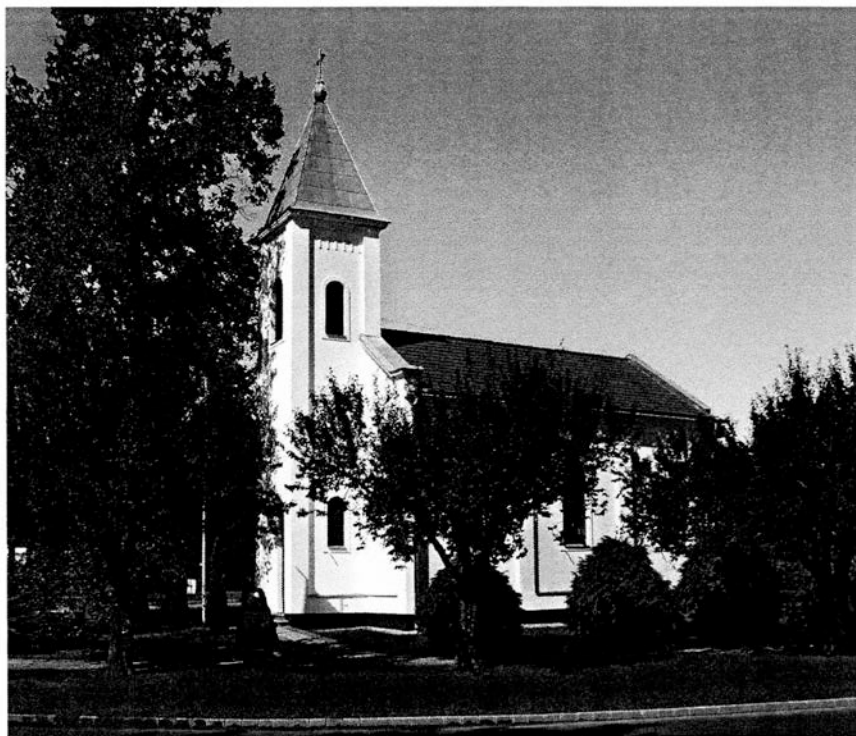
Az új harang

A hálaadó istentiszteletet követő ünnepi közgyűlésen megemelve és megkongatva megszólaltattuk új harangunkat. Közgyűlésünk levezetője *Varga Vince* gondnok volt,

Az ünnepi közgyűlés

aki megköszönte esperes úr és a lelkészek szolgálatát, köszöntötte a megjelenteket és *Györgyi Zsoltnak* adta át a szót, aki röviden ismertette a gyülekezet életében fontos időszakok kiemelésre méltó szereplőit. A beruházás történetéről *Varga Vince* tájékoztatott, majd külön köszönetet mondott a tetőfedő vállalkozás vezetőjének, *Ignác Györgynek* a szép munkáért. Gondnokunk is megemlékezett nagy elődeinkről, akiknek templomunkat köszönhetjük, a lelkészek közül megemlítette *Molnár Lajos* nevét, aki a leghosszabb ideig volt a gyülekezet lelkésze, de megemlékezett *Pálmai Ferencről*, *Sikter János* és *Nagybocskai Vilmosné* szolgálattevőkről is.

Templomunk 2010-ben

Az ünnep alkalmából köszöntőt mondtak *Sikter János*, *Deme Dávid*, *Halász Sándor* lelkészek, *Ormai István* polgármester, aki most is kiemelte, hogy városunk életében milyen fontos szerepet játszik az evangélikus közösség, és köszönetét fejezte ki azért, hogy példamutató módon rendben tartják templomukat. A római katolikus felekezet részéről *dr. Kisnemes János* esperes plébános, a reformátusok nevében — az ebben az évben beiktatott — *Jakab László Tibor* köszöntötte az ünneplőket.

Szemerei János esperes zárszava után a jelen lévők terített asztal várta a szemben lévő kollégium ebédlőjében.

Kántorunk, Nagybocksai Tamásné

A csoda tehát folytatódott. A kívülről megújult templom híveit azóta két harang is hívja az istentiszteleti alkalomokra. Ekkora lélekszámú gyülekezeteknél Magyarországon ez egyedülálló.

2012-ben minden egyházkormányzati szinten választások voltak. *Ittzés János* püspök nyugdíjba vonult. Az ő tisztségét — meggyőző többséggel megválasztva — *Szemei János* vehette át. A Somogy—Zalai Evangélikus Egyházmegye új esperesévé *Kőszeghyné Raczkó Zsuzsanna*, ecsenyi lelkésznőt választották. Később a balatonboglári gyülekezet hívta meg lelkipásztorául, így az új esperesi székhely Balatonboglár lett. Gyülekezetünkben egy változás történt, a presbitérium kibővült *Horváth János* testvérünkkel.

A református gyülekezet életére is pezsdítően hatott a lelkészváltás. Náluk is több beruházás történt. A melléképületből gyülekezeti termet alakítottak át, amit a mi gyülekezetünk is igénybe vehetett már, de sok más alkalomnak is helyet adott. Minket is érintett, hogy *Jakab László Tibor* kezdeményezésére az ökumenikus imaheti alkalmakat

*Jakab László Tibor református
lelkipásztor*

a korábbi háromnapos helyett egész hétre kiterjesztve tartjuk meg már több év óta. A vendég igehirdetők szolgálatát Nagyatád keresztyén közössége örömmel fogadta és érdeklődéssel hallgatta.

Ezt az is elősegítette, hogy *Halász Sándor* iharosberényi lelkész nyugdíjba vonulása után Nagyatádon telepedett le, és szívesen tesz eleget eseti felkéréseknek, helyettesítéseknek. Leírható: ismét van helyben lakó evangélikus lelkésze városunk-

Halász Sándor lelkipásztor

nak. Felesége, *Annamária* képzett kántor, aki már helyettesített templomunkban. Gyülekezetünk idetelepülésükkel gazdagodott.

A külső megújulás befejeztével figyelmünk a templombelső berendezésének jobbítása felé fordult. *Halász Sándortól* kapta ajándékba a gyülekezet azt a kis szószékállványt, amit a téli istentiszteleteken használhatunk a kis teremben.

Már korábban is felmerült az igénye annak, hogy a karzat templom felé néző ka-

zettás részét beüvegezzük, így téve lehetővé, hogy nagyobb ünnepeinken a kis teremben helyet foglalók ne csak hallják, lássák is, ami a templomban történik. Az üveget kivágtuk, és mi magunk szereltük be a farostlemez helyére.

A szószék melletti meszelt fal gyakran okozott maradó vagy nehezen eltávolítható foltot a szolgálatot végző lelkész szakrális öltözékénél, ezért védőburkolást készítettünk a falra. Az új felvételeken látszik, hogy sikerült a templombelső stílusának megfelelően kialakíttatnunk.

Örömmel fogadtuk ezeket a módosításokat, de a legnagyobb belső problémát a padok alatti hajópadló korhadása okozta. Látható vízfoltok jelentek meg, ami azt jelentette, hogy nem lehet tovább várni a kicserélésével. Most az 1930-as rendkívül gyors építkezés hibái közül egy újabb jelentkezett. Akkor közvetlenül a töltésföldre helyezték a padlót,

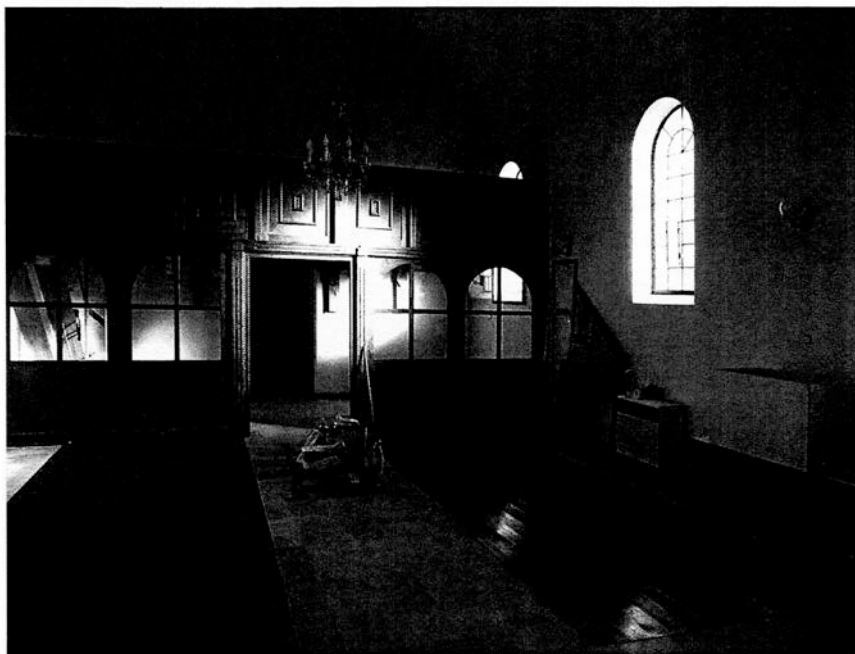
ami magában hordozta a faanyag folyamatos korhadását. Most is attól függött minden, sikerül-e a gyülekezet gyenge saját anyagi erejét kiegészíteni adományokkal, támogatással. Ismét megfogalmaztuk segélykérő leveleinket, és reménykedtünk. Alapítványunkon keresztül 300 ezer forint gyűlt össze, ami az egyházközséghez érkezett adományokkal jelentősen növelte kezdőtőkénket. Ki kell hangsúlyozni, hogy római katolikus testvérektől is jelentős adomány érkezett, és a legnagyobb vonalúbb most is a *Főnyad* család volt. A legnagyobb segítség azonban városunktól érkezett.

A Bagó és Társa Kft.-t kerestük meg, akik elvállalták, és időben kivitelezték a felújítást. *Varga Vince* gyülekezetünk részéről most is végigkísérte a beruházás egész menetét.

A betonlap készítése

Az 1925-ben gyártott templompadokat kivitték a templomból egy ideiglenes raktárba, majd eltávolították a régi padlót, és a mai technológiának megfelelő szigetelt beton-alapra fektették az újat. A kis gyülekezeti terem is felújítottuk, ahol a régi padok helyét csak szőnyeg fedte. A kis teremben egységes járólappal burkolták a felületet, a toronyalap lágy kövezetét is kicseréltették.

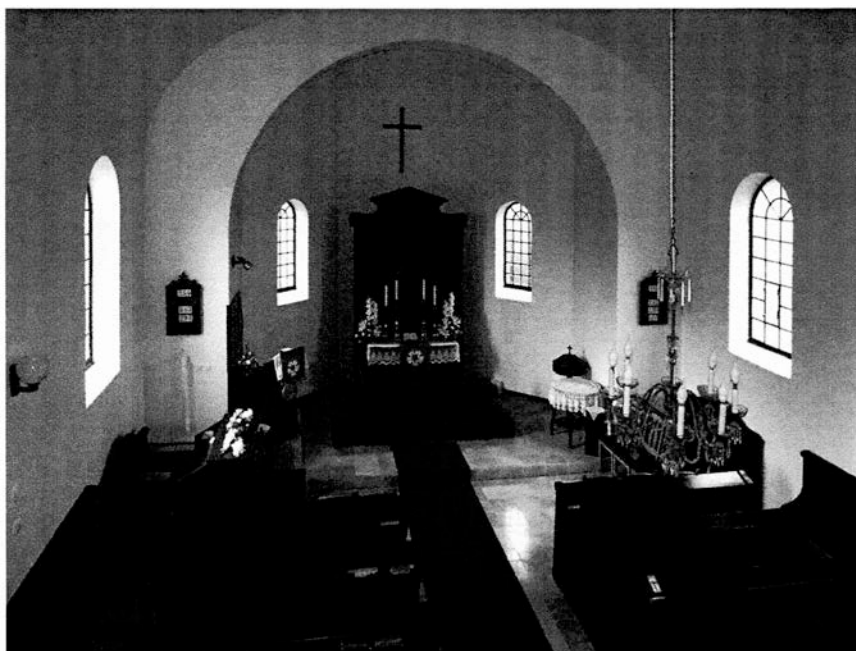

A lerakott új padló

Régóta szeretnénk volna stabil padokat elhelyezni templomunk hosszanti falainál, hogy az ökumenikus imahéten a háttámla nélküli oldalpadokra ülők a meszes faltól védve legyenek. Ezek tervrajzát már korábban elkészítettem. Gondnokunk keresett hozzá kivitelezőt, aki nagyon szépen megvalósította elképzelésünket. A kft. kifestette az egész templombelsőt, és a visszahelyezett padokat is. A külső

lábazat egy részét is kijavították. Templomunk teljes egészében megszépült.

Hosszú idő óta szerettem volna többet tudni *Lelbach Keresztély*ről. Egyéves munkám eredményeként sikerült összeállítanom egy kis monográfiát, amivel talán sikerült bemutatnom, *hogy Lelbach* jóval nagyobb szerepet játszott Nagyatádon, mint az evangélikusok támogatása. A polgár-

A felújítás elkészült

mester segítségének is köszönhető, hogy ez kis könyv megjelenhetett a templomszentelés napjára. A sietségnek köszönhetően több, kisebb hibát már nem sikerült kijavítottanom, de az, hogy megjelent, nagymértékben segítette a templomunk falán elhelyezett emléktábla elfogadtatását.

A kivitelezés ideje alatt a reformátusok Kálvin-termében tarthattunk istentiszteletet.

A templomszentelés ünnepnapja előtti délután a *Fónyad* és *Lebach* családok Nagyatádra összegyűlt tagjaival rövid egyházi szertartás keretében emlékeztünk meg a központi temetőben *Lebach Keresztély*, *Fónyad Pál* és *Nagybocskai Vilmos* sírjainál, elhelyeztük a gyülekezet megemlékezésének koszorúit.

A felújított Lebach-sírhely

A templomszentelés 2015. szeptember 20-án volt. Ismét velünk ünnepeltek a barcsi, somogyzobi és a csurgói anyagyülekezet képviselői is. Itt voltak a *Lebach* család Magyarországon élő leszármazottjai (*dr. Lebach Ádám* és *Lebach Gyula*) és a *Kun—Trattner* leszármazottak is képviselték magukat (*Fónyad Pál* három gyermeke: *Péter*, *Márta* és *Pál*; valamint *Tasnádi Gábor* a családjával).

Az ünnepi alkalmon *Szemerei János* püspök hirdette Isten igéjét. A liturgiában *Kőszeghyné Raczkó Zsuzsanna* Somogy-Zalai esperes, *ifj. D. Fónyad Pál* és *Györgyi Zsolt* lelkészek közreműködtek.

Az embert túlélő kövekhez hasonlította Isten igéjét Lk 19,40 alapján tartott prédikációjában a püspök. Hangsúlyozta: „A templom fontos hely, mert ott Isten örök igéje szól, amelybe belekapaszkodhatunk, amelyre építhetünk, amelyből erőt meríthetünk.”

A kántori szolgálatot — mint öt évvel korábban — *Szemerei Márton*, püspökünk fia végezte (ez nem minden felekezetről lehet így!). Hangszerünk többször felmondta a szolgálatot, mintha bemutatná, mire is kell még áldozni a jövőben.

Az istentisztelethez kapcsolódó ünnepi közgyűlésen — *Varga Vince* levezetésével — *Györgyi Zsolt* számolt be a felújítás folyamatáról. Köszönetet mondott városunk segítségéért, a sok helyről érkezett adományokért, a reformátusok segítségnyújtásáért (a gyülekezeti terem használatáért). *Lelbach Keresztély* emléktáblája avatásához én mondtam a laudációt. Az írásomban is szerepeltetett adatokon túl *Lelbach* szellemi örökségeként említettem meg, hogy példája arra tanít minket, hogyha magunk körül látunk rászorulókat, és van rá módunk, mi is segítsünk; ha viszont mi szorulunk segítségre, úgy tudjuk elfogadni a felénk nyújtott kezet, hogy később ne váljunk méltatlanná a kapott támogatásra.

A gyülekezetet köszöntötte *Kőszeghyné Raczkó Zsuzsanna* esperes, *Szászfalvi László* országgyűlési képviselő, *Ormai István* polgármester, aki ez alkalomból egy bekeretezett Emléklapot nyújtott át 85 000 forintot tartalmazó borítékkal együtt (a templom életkorához igazodó összeg) gyülekezetünk lelkészének, *Györgyi Zsoltnak*. A református

gyülekezet részéről *Jakab László Tibor* mondott köszöntőt.

Gyülekezetünk az ünnepséget megelőzően *Hajdu Zsolt* helytörténésztől is kapott egy szép ajándékot: *ifj. Trattner János* bekeretezett eredeti fényképét, és egy templomunkat is ábrázoló képeslapot, amelyek az emléklappal együtt gyülekezeti termünk falán láthatók.

A közgyűlés végeztével a hívek kivonultak a templom elé, ahol *Lelbach Gyula* és püspökünk közreműködésével sor került a külső falon elhelyezett emléktábla leleplezésére. Az áldást követően a megemlékezők nevében *Lelbach Gyula* helyezte el koszorút az emléktábla alá.

Emlékeztetőül az emléktábla felirata:

LELBACH KERESZTÉLY
(1860—1934)

HÁLÁVAL EMLÉKEZÜNK GYÜLEKEZETÜNK
ALAPÍTÓJÁRA, TEMPLOMUNK ÉPÍTTETŐJÉRE,
NAGYATÁD ELKÖTELEZETT KERESZTYÉN
FÖLDESURÁRA.

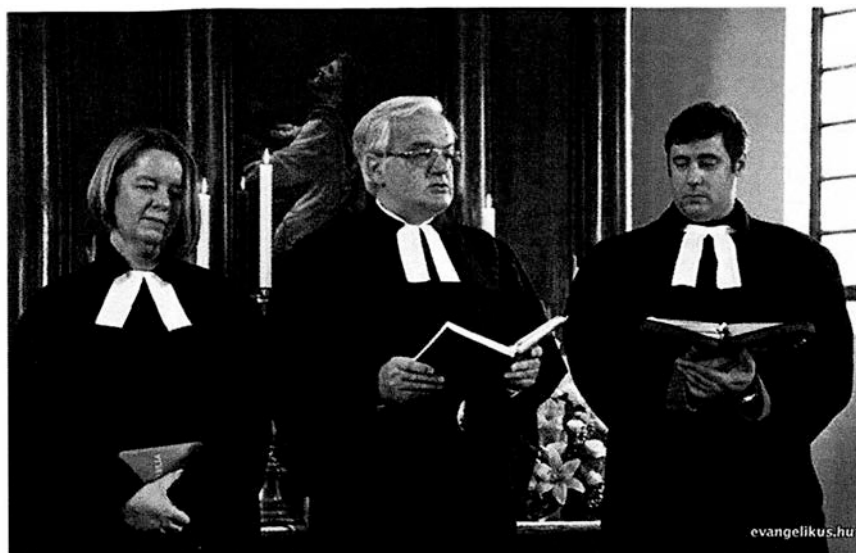
NAGYATÁDI EVANGÉLIKUS GYÜLEKEZET

Az ünnepség a kollégium dísztermében tartott szeretetvendégséggel zárult.

Az ünnepség képei:

Ünnepünk kántora Szemerei Márton

*Kőszeghyné Raczkó Zsuzsanna, D. Fónyad Pál és Györgyi Zsolt
szolgálattelvők az oltárnál*

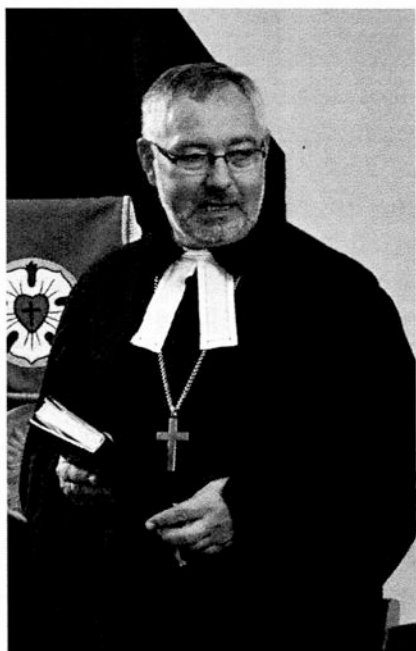
A közgyűlés megnyitása

Ormai István mond köszöntőt

Az emléklap átadása

*Szemerei János püspök
köszöntőt mond*

Az emléktábla megáldása

Dr. Lelbach Ádám és Lelbach Gyula püspökünkkel

*A Fónyad testvérek (Pál, Márta és Péter),
Tasnádi (Trattner) Gábor és családja*

Az ünnep elmúltával hangszerünk hamarosan végleg megadta magát. Karácsonykor még halkán szólt, de az újévet már nem kívánta szolgálni. A műszerész kijelentette, hogy a digitális orgona nem javítható. A régi hangszer technikailag is elavult. Ez azt jelentette, hogy újat kell vásárolni. A gyülekezet anyagi tartalékai teljesen kimerültek. Húsvétra sikerült beszereznünk egy olyan méretű, de jóval korszerűbb digitális orgonát (Viscount gyár Cantorum VI típusú hangszerét), ami a jelenlegi hangszerpadba elfért, de ehhez fel kellett vennünk lekötött pénzünket, ami a második féléves működésünket biztosította volna. Három helyről érkezett segítség (a gyülekezeti ado-

mányokon túl). A polgármester segítségét kérve önkormányzatunktól, egyházkerületunktől és lovag testvéremtől (Szent György Lovagrend), *Hafuzi Avnia*, Albánia tiszteletbeli konzuljától, aki városunk rászorultjainak régi támogatójaként a Nagyatád városától kapott kitüntetéséhez járó pénzjutalmát adta át gyülekezetünknek. Illett volna, de új hangszerünk használatba vételekor már nem tartottunk külön ünnepséget, mert a méltó alkalomhoz már nem lett volna anyagi erőnk, de mindenkinek levélben is köszönetet mondtunk a segítségért. Természetesen istentisztelet keretében imádságba foglalt hálaadásunk nem maradt el.

A krónikámhoz tartozik, hogy fájdalommal búcsúztunk két korábbi kántorunktól. Édesanyám — *Nagybocskai Vilmosné* — 2016. június 16-án hunyt el, *Bognár Béláné*-t ebben az évben — áprilisban — kísértük utolsó útjára.

Örömmel visszagondolva az ünnepi eseményekre, naponta hálát adhatunk a Mindenhatónak, hogy 87 éves templomunk kitűnő állapotban állhat rendelkezésünkre. Hiszem, és tapasztalatból tudom, hogy az ilyen építkezés a lelki épülést is szolgálja, és erősíti bennünk a „*Mindenkor örüljétek, szüntelenül imádkozzatok, mindenért hálát adjatok, mert ez az Isten akarata Jézus Krisztus által a ti javatokra*” (1Thessz 5,16-18) igeszakasz naponta történő megélését.

Nekünk, nagyatádi evangélikusoknak — de minden itt élő, magát keresztyénnek vallónak — egész életvitelünkben törekednünk kell arra, hogy Krisztus-követésünk ne csak abból derüljön ki, hogy rendszeresen látogatjuk templomi alkalmainkat, hanem ez minden megnyilvánulásunkból kitűnjön. Nehéz ebben a teljességet elérni, de maga a törekvés hozzájárulhat ahhoz, hogy az Isten háza folyamatos megújulásán túl saját lelki házunk is újuljon.

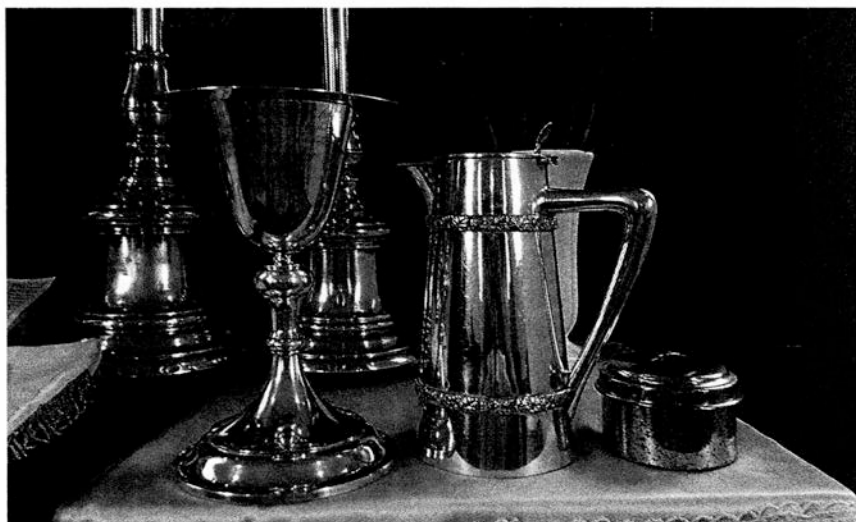
Kedves Olvasóm!

Ha ezt a — bizonyára sok hiányosságot is tartalmazó — történetet talán évtizedek múlva olvasod, gondolj arra, hogy volt egy kis evangélikus közösség, aki akkor bővítette 22 férőhellyel a templomát, amikor már alig volt templomba járó fiatal, és a presbitérium átlagéletkora meghaladta a 71 évet. Hitünk szerint a történet nem ér véget, de a továbbiakat már más fogja lejegyezni.

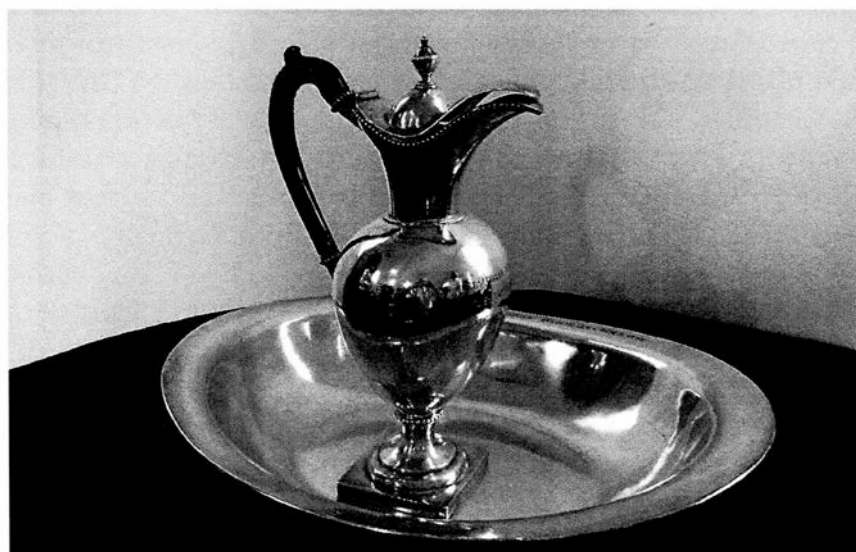
Isten csodáinak megtapasztalását átélhették őseink, amiből naponta erőt meríthettek. Ez a csoda napjainkban is erőt adóan tart, amit mi is többször átélhettünk. És ha tart, ne szűnjön meg a hálaadásunk sem!

*„Mi pedig, a te néped,
legelődnek nyája,
örökké magasztalunk téged.
Nemzedékről nemzedékre
mondunk dicséretet neked.” (Zsolt 79,13)*

Nem templomunkban őrzött kegytárgyaink

Úrvacsorakészlet

Keresztelő tál és kancsó

**GYŰLEKEZETÜNK MEGALAKULÁSÁTÓL (1910)
LELKÉSZEINK VOLTAK**

Németh Pál (1910—1925)
Horváth Lajos (1925—1926)
Berger (Cséry) Lajos (1926—1927)
Horváth Lajos (1927—1931)
Fuchs (Fónyad) Pál (1931. június 1.—október 15.)
Horváth Lajos (1931—1932)
Bauer (Bányai) Béla (1932—1934)
Kádár Gyula (1935—1936)
Molnár Lajos (1936—1973)
Szekeres Elemér (1973—1992)
Sikter János és
Nagybocskai Vilmos (1992—2002)
Kendeh K. László (2002—2010)
Györgyi Zsolt (2010-től napjainkig)

IRODALOMJEGYZÉK

- Almanach: *Budapesti Királyi Magyar TudományEgyetem 1879—1883.*
- Balikó József: *Megemlékezés Sass Istvánról, Evangélikus Népiskola, 1941. 50. o.*
- Barcsi egyházlátogatási Jegyzőkönyvek: 1925, 1940.
- Bertók Viktor: *Adatközlés a gyülekezet életéről, 1960—1985 évek. Kézirat.*
- Bószé Sándor (szerk.): *Nagyatád monográfiája, 2001.*
- Domanovszky Sándor (szerk.): *Magyar művelődéstörténet III. A kereszténység védőbástyája, 434. o.*
- Dunántúli Ág. Hitv. Evang. Egyházkerület névtára, 1903, 1913, 1933.
- Dunántúli Protestáns Lap: *Püspöklátogatás Belső-somogyban, 1927. május 29.*
- Durgó Tibor: *Képek az 1992-es templomfelújításról.*
- Evangélikus Óráló: *Négy evang. egyházkerület közlönye 1906. június 13.*
- Fónyad (Fuchs) Pál: *A Barcs—Nagyatád—Somogyszobi Missziói Körzet történetéhez, Nagykanizsa, 1993.*
- Fónyad (Fuchs) Pál: *Önéletrajz, Nagykanizsa, 1965.*
- Fónyad Pál D.—dr. Duráné Fónyad Márta: *Adatközlések: Fónyad (Fuchs) Pál életrajzi adatai, Kun-Trattner család életrajzi adatai, családi hagyatékából fényképek, anyakönyvi adatok*
- Gerlecz László: *2015. szeptember 20-ai ünnepség képei*
- Hajdu Zsolt: *Dokumentumok, fényképek a Kun-Trattner család történetéhez, anyakönyvi kivonatok, adatok Sass István életéről.*
- Harangszó: 1924. június 15. 199. o.; 1925. július 26. 244. o.; 1927. január 16. 23., 30. o.; 1927. február 13.

53. o.; 1927. december 11. 430. o.; 1932. május 15. 159—160 o.; 1934. május 6. 152. o.; 1936. április 5. 117. o.; 1936. szeptember 20. 314. o.; 1939. május 28. 179. o.; 1941. október 5. 328. o.
- Horváth József: *50 év Csurgón*, Somogyi Hírlap, 1992. július 1.
- Horváth Lajos: *Jegyzőkönyv (Imaház szenteléséről)*, Nagyatád, 1925. június 15.
- Jáni János, dr.: *A Somogy—Zalai Evangélikus Egyházmegye és gyülekezeteinek története*, 2005. 85—87. o.
- Jáni János, dr.: *Emlékezés a száz éve született Fónyad Pál lelkészre*, Evangélikus Élet, 2008. március 12.
- Kendeh K. László: *Szekeres Elemér*, Evangélikus Élet, 2006. május.
- Keveházi László, dr. h. c. (szerk.): *A reformációtól napjainkig*, Győr, 2011.
- Kisgyura Sándor: *Nagyatádi Evangélikus Egyházközség pénztár kimutatásai, 1962—1973.*
- Központi Statisztikai Hivatal: *Magyarország településeinek vallási adatai 1880—1949 II. kötet*, 1997. 118. o.
- Kummer (Komori) Éva: *Herceg Hohenlohe-Oehringen Christian Kraft érdemei*, Erdészettörténeti Közlemények 2012.
- Lábodi Református Egyházközség: *Keresztelési anyakönyvi kivonat V. kötet*, 1896. augusztus 26.
- Magyar Országos Tudósító: XII. évf. 208. sz. Budapest, 1930. szeptember 15.
- Mesterházy Sándor: *A Somogyi Ág. Hitv. Evang. Keresztyén Egyházmegye története*, 1932.
- Mesterházy Sándor: *Képek a Somogyi Evangélikus Egyházmegye történetéből*
- Mirák Katalin (szerk.): *Nem voltam egyedül I.*, 1995. 189—214. o.
- Mirák Katalin (szerk.): *Nem voltam egyedül II.* 1999. 149—175. o.

- Molnár Lajos: *A Barcs—Nagyatád—Somogyszobi Evangélikus Missziói Körzet története*, Barcs, 1940.
- Molnár Lajos: *Barcs—Nagyatád—Somogyszobi Missziói Evangélikus Egyházközség története, 1900—1950* (kézirat)
- Molnár Péter, dr.: *Emlékezés édesapánkra életrajzi adatok tükrében*, Barcs, 2012.
- Nagybocskai Tamás: *Lelbach Keresztély*, Nagyatád, 2015.
- Nagybocskai Tamás: *Nagybocskai Vilmos (megemlékezés), Lelkipásztor*, 2004.
- Nagybocskai Vilmos: *Önéletrajz (kézirat)*, 1944.
- Pálmai Ferenc: *Nagyatádi Evang. Egyházközség pénztár kimutatásai, 1973—1999*.
- Payr Sándor: *A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története*, 1924. 481. o.
- Smidéliuszné Drobina Erzsébet: *Lelkésziktatás Csurgón, Evangélikus Élet*, 2005. július 3. 27. sz.
- Somogyi Hírlap: *Búcsú Csurgótól*, 1994. augusztus 30.
- Somogyvármegye Hivatalos Lapja: 1916. 51. sz. 694. o.
- Szépné Czippán Noémi (szakdolgozat): *A Belsősomogyi Református Egyházmegye 1922—1955 közötti története*, 2005.
- Táncos Dezső (tudósítás): *Nagyatád, Dunántúli Protestáns Lap*, 1939. 230—231. o.
- Új Somogy 1934. április 5.
- Varga Vince: *Nagyatádi Evangélikus Leánygyülekezet jegyzőkönyvei*.
- Vilma-házi Hírmondó: 2. évf. 4. sz. 2005. december, Somogyszob.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető	3
A kezdet	5
Nagy Atád szórvány evangélikusai	10
Lelbach Keresztély színre lép. Az evangélikus fiók gyülekezet megalakulása	13
Protestáns templom építésének terve, az imaház felszentelése	21
Nagyatád evangélikus templomának felépítése, felszentelése	29
Barcs—Nagyatád—Somogyszobi Missziói Egyház- község megalakulása	35
Szemelvények a nagyatádi evangélikus gyülekezet megalakulásában, életében jelentős szerepetvál- lító családok, személyek életéből	42
A Barcs—Nagyatád—Somogyszobi Missziói Gyü- lekezet működése Molnár Lajos lelkésszel	61
Nagyatád (első ízben) Csurgó leányegyházközse- gként	71
A templom első teljes felújítása	82
Nagyatád Porrogszentkirály leányegyházközse- gként, Nagybocskai Vilmos szolgálata	90
Nagyatád (ismét) Csurgó leányegyházközse- ge	107
Gyülekezetünk megalakulásától (1910) lelkésze- ink voltak	133
Irodalomjegyzék	135

